

Іван
ГОНЧАРЕНКО

IBAHATI TOHICIAPIHKO

Іван ГОНЧАРЕНКО

**ВИБРАНЕ
В ДВОХ ТОМАХ**

ТОМ 1

ВІРШІ, ЦИКЛИ

**Київ
Видавництво
художньої літератури «Дніпро»
1978**

У2
Г65

До першого тому
творів відомого українського
радянського поета
Івана Гончаренка
ввійшли вірші,
цикли віршів та балади,
вибрані з його
багаторічного творчого
доробку.

Г $\frac{70403-085}{M205(04)-78}$ 71-78

© Видавництво
«Дніпро», 1978.

ПОЕЗІЯ УТВЕРДЖЕННЯ

Понад п'ятдесят років працює в поетичному цеху Іван Гончаренко. І якщо шукати образне визначення, то найперше його творчість нагадує яблуневий сад (адже й родом поет із полтавського села Яблунів) з його рясним квітуванням, щедрою зав'яззю і пахучими плодами. Дослідник може порівняти вірші, написані юним Гончаренком у 1925—26 роках, з віршами, надрукованими в збірках поезій «Обеліски» (1974) і «Сіяйте, зорі» (1977). Впаде в око, звичайно, різниця в рівнях майстерності, широчіні творчого діапазону, масштабності мислення. Але є одна риса, спільна для всієї творчості Гончаренка. Це — юнацький, комсомольський запал, щира схвильованість поетичного слова.

Іванові Івановичу Гончаренку цього року виповнюється сімдесят, але він і досі ще в дорозі: долаючи круті схили поезії, невтомно піднімається на нові й нові вершини майстерності. У п'ятдесятих роках, коли вийшла друком поема «Матрос Гайдай», ми мали всі підстави вважати її значним здобутком не тільки поета, а й усієї української поезії. Справді, та поема була вершиною творчості Івана Гончаренка. Тепер скажемо: вершиною, але не єдиною. Поема «Мотрона» і збірки «Обеліски» та «Сіяйте, зорі» засвідчили нові, вищі здобутки поета. Саме тому розгляд поетичного доробку Івана Гончаренка, мабуть, доцільніше розпочати з розмови про його твори останніх років, твори, у яких найповніше втілились його багатющий поетичний досвід і досвід громадянський, здобутий на великому життєвому шляху, твори, у яких найбільш наочно видно вміння поета глибинно осмислювати життєві явища.

Рідкісним сплавом щирої схвильованості й мудрості є остання поема Івана Гончаренка «Мотрона». Героїня поеми — не вигадана особа. Вона — рідна сестра поета, і з цього погляду «Мотрона» — поема автобіографічна. Мотрона зосталася в час війни в неволі, стала підпільницею, і, витримавши страшні муки,

загинула смертю героїні. В 1943 році, ідучи з наступаючими військами, поет на кілька годин заскочив до рідного села. Сусіди розповіли йому про її загибель. До глибини душі вражений поет написав тоді вірша «На могилі сестри» з такими зворушливими рядками:

Ось і кладовище, і могила.
Запах чорнозему. Тишина.
Тут навік сестра моя почила,
тут лежить замучена вона.

Відтоді минуло тридцять чотири роки. Ми не відаємо, коли виникла у поета ідея написати поему про героїчну долю сестри. Чи тоді, в отому році переможного наступу, чи трьома десятиліттями пізніше. Але незаперечно те, що незагоєний біль не загасав, що пам'ять ятрилася пекучою раною.

Починає поему Іван Гончаренко з розповіді про далекі дні своєї юності, коли «в незвідані, заобрійні дороги» вів його разом з сестрою комсомол. Та картинка давньої юності спалахує, як далека заграва. Дорогим сердцю видінням постає найцінніше, найголовніше в житті — той час, коли молода людина обирає свій шлях. А він братові й сестрі ліг, осяяний Жовтнем, бо саме тоді,

Навхрест одівши пантронташ
і попрощавшись з матір'ю і з нами,
покликаний Жовтневими громами,
пішов на бій за волю батько наш.

В поемі «Мотрона» немає звичного сюжету з розгортанням подій і характерів. Вона побудована на відтворенні окремих, найбільш вражаючих подій і явищ життя, концентрує увагу на головному. І засоби для цього автор вибирає своєрідні, подаючи живописання як внутрішні монологи: «Монолог брата», «Монолог сестри», «Монолог землі». В кожному з них, як і в розділах «Про що говорило мовчання», «Партизанська пісня», «Клятва на могилі», є свій емоційний заряд і ота динамічна пружність, яка надає віршам цільної спрямованості. Перед читачем постає образ селянської дівчини, вихованої славним комсомолом. Це вона кине в очі катам гнівні слова: «Вб'єте ви тіло — правди не вб'єте». В її образі бачимо зразок вірності високим комуністичним ідеалам, відданості Радянській Вітчизні. Познайомившись з героїнею поеми, ми згадаємо не одне жіноче ім'я, котре до війни стало окрасою рідної землі. Це ж про таку, як Мотрона, бойову комсомолку

писав Павло Григорович Тичина у своєму знаменитому вірші «Пісня трактористки». А хіба не схожа своєю світлою молодістю і гарячим запалом Мотрона на багатьох її ровесниць і сучасниць, таких як Марина Гнатенко, Паша Ангеліна, Ганна Копова? Мотрона — рідна їхня сестра по долі, з повним правом вона стоїть поруч них у ряду відданих дочок Батьківщини, які прославили рідну землю працею своєю у довоєнні роки, а потім, коли почалась війна, сміливо звелися на бій з фашизмом. Згадаймо незабутніх — Зою Космодем'янську, Лялю Убийвовк, Любу Шевцову. Образ підпільниці Мотрони на фоні цих героїчних постатей виростає в поемі як узагальнений художній образ: в ній ми пізнаємо багатьох славних жінок, які своїми подвигами навіки лишилися в добрій пам'яті народу.

Певне, тому автор змальовує Мотрону контурно, уникаючи не лише побутових, а й портретних деталей. Натомість він дає нам інший достовірний портрет героїні — її внутрішній світ, багатство серця, душевну красу. Він, немов сонячним променем, висвітлює її думки й почуття, ліричну ніжність і невідступну мужність — ті якості, які роблять її велично неповторною.

Дуже важлива та обставина, що Мотрона в поемі не самотня в своєму протистоянні ворогу. Поруч неї були товариші, однодумці, брати. Це і дід Вакула, і знатна ланкова Марфа Зарічна, і комуніст вчитель Сергій Миколайович, і підпільник Арсен Данилюк. Все це люди невігадані — то мешканці того ж окупованого, але нескореного українського села. В такому бойовому оточенні Мотрона постає як виразниця дум і почуттів тисяч і тисяч борців. Образ її від того стає вищим і значимішим, бо на перший план виступає мужність духу, сила ідейного гарту...

Звучання поеми стократно підсилюється тим, що написана вона без пишномовності й словесних «красивостей» — просто й щиро. Їй притаманний теплий ліризм, поєднаний з героїчним пафосом буднів Великої Вітчизняної війни.

Слід відзначити, що тема Вітчизняної війни червоною ниткою проходить крізь усю творчість Івана Гончаренка останніх десятиліть. Своїм емоційним словом поет славить палкий патріотизм радянських людей, героїку боротьби за рідну землю, за світлі комуністичні ідеали, викарбовує для вічної пам'яті нащадків славні імена синів і дочок Вітчизни.

Іван Гончаренко з перших днів війни перебував на фронті. Він був учасником героїчної оборони Одеси, Севастополя, Сталінграда. Йому випало щастя здобувати перемогу на шляху від Волги до Дунаю. Його, поета й кореспондента, бачили то в окопах переднього краю, то на артилерійських позиціях, в бліндажах і на спостережних пунктах, на маршах танкових колон і на бойових кораблях. На сторінках фронтowych газет часто друкувалися його вірші, нариси, кореспонденції про мужніх людей, безстрашних воїнів—матросів і піхотинців, танкістів і гармашів. Поет розумів душу бійця, умів дослухатися до биття його серця, вгадував його думи, ділив з воїнами горе втрат і радість перемог. Друзі Івана Гончаренка знають, що один із бойових орденів він одержав за справжній солдатський подвиг, винісши з поля бою під гарматним обстрілом пораненого комісара.

В поезіях Івана Гончаренка багато прізвищ, імен. Кожен, про кого поет писав, був для нього близько знаною людиною, а часто, бувало,— й фронтовим побратимом. Розповідаючи про воїнів-фронтовиків, він розповідав і про конкретних героїв і разом з тим — про народ на війні, про його вікопомний подвиг. Поет і донині раз у раз повертається душею у кипучий вир боїв і походів; ось і в останніх його збірках «Обеліски» й «Сіяйте, зорі» чільне місце віддано віршам про героїв війни: як живі постають перед нами розвідниця Ольга Химич, медсестра Олена Седнева, партизан дід Верлига, гармаші з легендарної тридцятої батареї... А в роки війни поет вів своєрідний літопис героїчними діями своїх сучасників: він оспівує подвиг льотчика Удовенка («Удовенко»), у вірші «Розповідь земляка» розповідає про мужнього артилериста Щербакова; поряд з пією ще одна схвильована розповідь — про медсестру Оксану Лисенко («Оксана»), і ще одна — про льотчика Соколова, який повторив подвиг Гастелло («Серце сокола»), і ще — про піхотинця-моряка Усачова («Усачов»), і ще — про Героя Радянського Союзу Никанора Ткаченка («Мій друже дорогий»)... В доробку поета десятки поезій про невігаданих героїв війни, які тоді ж, у розпал війни, на полі бою й писалися, про що свідчать дати: 1941 рік, 1942...

Увага до людини — чи не найхарактерніша риса й подальшої повоевної творчості поета. Іван Гончаренко одним з перших у нашій поезії збагнув плідність і

важливість оспівування конкретного героя — рядової людини, яка ввібрала в себе ознаки часу, прикмети радянської доби. Нагадаємо, що історія вітчизняної поезії дає нам повчальні приклади того, як майстри поетичного слова возвеличували імена достойних трударів. Згадаймо славнозвісну пісню Павла Тичини про Олесю Кулик, одну з перших трактористок, натхненні вірші Максима Рильського про відомого садівника-селекціонера Йосипа Магомета. Іван Гончаренко творчо продовжив почин своїх старших побратимів.

Нині документалістика повноправно увійшла в літературу. Гостинно «прийняв» її, зокрема, і вибагливий поетичний жанр. І це не випадково: в цьому одна з ознак сучасності. Новий соціалістичний лад пробудив у людині все прекрасне, покликав її до нових обривів і окрилив для звершень. Ось чому перед співцем сьогодні визначальні риси радянської людини, у найширшому розумінні цих слів, так часто, наче зібрані в фокусі, відкриваються в конкретних постатях наших сучасників, в образах рядових трударів, вихованих нашою партією, нашим радянським способом життя.

Тут хочеться звернути увагу на експериментальний епічний твір Івана Гончаренка «Село Тарасове», написаний ним у 1951 році і названий незвично — поема-нарис. Оце уточнення «нарис» визначає, природна річ, тільки зовнішню прикмету, ту обставину, що поет скористався з кращих якостей жанру нарису, з його документальної правдивості. В цілому твір — це повнозвучна поема про нащадків великого Кобзаря, наших сучасників. Те, що побачив поет в селі Шевченкове, яке колись звалось Кирилівкою, не могло не схвилювати його. Адже минуле цього села донесли до нас проникливі й глибоко хвилюючі поезії Кобзаря. І тому кожному здається, що він знає тут кожну стежку, кожну тополу й криницю, і долі Кобзаревих сучасників-кирилівчан у кожного перед очима...

Оце, давно минуле, поет обрав тлом для своєї поеми, тлом, на якому контрастно вимальовується сучасність.

Земля оновлена!
І люди
не ті, що ти, Тарасе, знав,
а ті, що вірив — прийдуть, будуть,
яких ти мріяв вгадав,
яких ти думою своєю
із тьми невільницьких років
побачив і відчув душею...

Іван Гончаренко, здається, зробив просту справу: описав тих, кого через сто років після Кобзаря побачив у колишній Кирилівці. Але та справа і проста — і не зовсім проста. Серед нащадків Кобзаревих односельців поет відкрив і зумів показати тих людей, про яких свого часу палко мріяв геніальний Кобзар, пишучи: «...і буде син, і буде мати, і будуть люди на землі».

Цікава також і написана в 1949 році поема «Заручини». Її героя Петра Кузьменка поет змальовує у двох відмінах — фронтовій і трудовій, через усю поему наскрізно проводячи думку, що хоробрий воїн здобував перемогу для мирної праці, для того, щоб водити полями не танки, а трактори, засівати землю і вирощувати хліб, здобувати людське щастя. В поемі цій чимало творчих знахідок, які вражають своєю виразністю.

Ось один епізод. На польській землі танкісти, наблизившись до костьола, почули музику: поряд гримить бій, а з вікон храму лунуть звуки органа. Коли танкісти побачили, що під стіни закладена вибухівка, а двері костьола на замку, вони здогадалися, в чому справа. Там, у костьолі, були невільники, яких фашисти хотіли знищити. Воїни звільнили приречених. Хвилююче змальована картина зустрічі невільників і визволителів. В цьому епізоді наочно розкривається велич інтернаціональної місії радянських воїнів, котрі принесли свободу своїм братам полякам. Цей же мотив проступає і в епізодах боїв на угорській землі, і в сценах повоєнних, у яких ідеться про приїзд хліборобів із братніх країн по досвід на Україну, до колишнього танкіста, а тепер знатного тракториста Петра Кузьменка.

Та обидві згадані поеми — «Село Тарасове» і «Заручини» — при всіх їхніх достоїнствах можна розглядати як своєрідну пробу сил, як творчу розвідку поета перед написанням головного свого епічного твору — поеми «Іван Гайдай».

Ми не помилимося, коли скажемо, що в творчості Гончаренка Іван Гайдай — найбільш повнокровний і цільний образ. В нього поет вклав, здається, все, що міг, всі свої спостереження і знання.

Матрос Іван Гайдай — образ винятково об'ємний і глибоко змістовний, але і об'ємністю своєю, і змістовністю він — то мовиться не парадоксу ради — завдячує тому, що автор концентрував свою увагу не лише на ньому. Зримо, відчутним, визначальним героєм поеми

поряд з Іваном Гайдаєм постає дружба радянських народів, втілена в образі багатонаціональної, тісно здруженої і загартованої Радянської Армії-визволительки. Вони справжні брати й по зброї, й по духу, в них одні й ті ж мрії і прагнення — в українця Івана Гайдая, росіянина Гордія Смирнова, білоруса Якименка. Поетові вдалося кожному з них надати національних ознак характеру і показати спільне — вірність братерській дружбі, інтернаціональному обов'язку радянського воїна, що визначає життєву лінію кожного з них, їхню безмежну відданість справі, готовність до подвигу. Кожен воїн — це органічна складова клітина всієї багатонаціональної Радянської Армії, озброєного народу, який бореться за свободу й незалежність своєї країни, за свої світлі комуністичні ідеали. Тільки така армія — армія, яка має справді величну мету — спроможна на героїчні подвиги. Саме це і продемонструвала Радянська Армія в боротьбі з чорною фашистською навалою, захищаючи свою Вітчизну та подаючи руку братерської допомоги іншим народам.

На історичній визвольній місії Радянської Армії і акцентує Іван Гончаренко увагу:

Дунаю мій, твої широкі води
у майбуття осяють щастя путь,
й, забувши чвари, збратані народи
тебе рікою дружби назовуть.

В цих рядках заспіву до поеми вкладає ідейна спрямованість всього твору. Поет художньо переконливо, на конкретних прикладах показує, як вершилася історична визвольна акція. Вона визначала долю кожної дійової особи поеми, чи то головної, чи епізодичної. Автор уважний і чутливий до своїх бойових соратників, він простежує їхню долю на великому відрізку часу всієї війни. Оживають героїчні дні оборони Одеси, Севастополя, бої в Балаклаві, під Керчу. Безсмертними постають оборонці Сталінграда, учасники титанічного подвигу на Курській дузі, боїв на Дніпрі. Особливо ж докладно показано сміливий кидок на береги Дунаю — визволення Румунії, Болгарії, Югославії, Угорщини... У боях за визволення цих придунайських країн і беруть участь герої поеми. Але не тут почалася для них війна. Сюди вони прийшли загартовані численними боями, сюди вони принесли пам'ять про своїх побратимів, які полягли на важких рубежах 41-го, 42-го, 43-го років... Подвиги, що їх чинять герої поеми, пряме

продовження звитяжних вчинків тих, кого вони зберегли у своїх серцях.

Севастополь... Жменька бійців прикриває відхід останнього підводного човна, на якому вивозять поранених воїнів. Капітан подає сигнал, що іще п'ятьох може взяти з собою. Кому ж випаде доля врятуватися? Комісар Ульянов, залишаючись на березі, наказує кільком воїнам добратися вплав до човна. Сцена ця змальована скупю, але рельєфно, напружено:

Ось цей, в літах, на море сумно глянув...

Зостануться десь діти без отця...

— Пливи! — йому наказує Ульянов.

— Я комуніст.

Я з вами до кінця.

— Ну, ти пливи,— тепер до молодого звернувсь Ульянов,— та часу не гай,— додав уже по-батьківському строго...

— Я — комсомолец,— відповів Гайдай.

— Ну, ти, боєць...

— Мене також ростила

Вітчизна.

Йду у бій із партквитком...—

Ось черга підійшла до Покотила...

— А ти...

— І я умру більшовником.

Подібного епізоду не вигадаси. Він перенесений у строфи із бойового літопису, який щоденно вів військово-вий кореспондент Іван Гончаренко.

Поет відчуває ритм бою, подих наступу; батальні сцени поеми написані зримо, реально відчутно. Можна з певністю сказати, що Іван Гончаренко виявив себе справжнім майстром-баталістом і його поетичні описи бою — здобуток всієї нашої поезії. А проте батальні сцени, достовірні деталі фронтового побуту — не головне в поемі «Іван Гайдай». Увага поета зосереджена на тому, що відбувається в душах його героїв. Поет стверджує істину, що радянська людина скрізь — в найскладніших і навіть трагічних обставинах завжди залишається людиною, сповненою краси людської. В поемі, дарма що вона епічна за своїм строем, багато ліричних відступів, і вони наповнюють її теплотою, щирістю.

Досі ми говорили про Івана Гончаренка як про визначного майстра епічного жанру. Але він суттю своєю — незаперечний лірик. Як лірик він починав і ліричне начало проніс через усю творчість. Згадаймо хоча б знаменитий вірш «То не я стояла, мамо». Від часу написання цієї поезії проминуло сорок ро-

ків, але її й сьогодні не можна читати без хвилювання. І дошукуєшся секрету: в чому сила цього вірша — в пісенності? В світлості тону? В глибинній спорідненості з народною пісню? Напевне, й в тому, і в другому, й в третьому. Хіба що тільки оце третє — фольклорну основу — слід переставити на перше місце.

Для творчості поета, особливо для його лірики, народна пісня — то і плідотворний ґрунт, і невичерпне джерело. В переважній своїй більшості вірші Івана Гончаренка відзначаються простотою й щирістю. Поет не спинається на котурни, не вдається до модерністських новацій. В ліриці, як і в епосі, він традиційний у найкращому розумінні цього слова, бо шанує і творчо продовжує класичні традиції корифеїв нашої поезії.

Творчість Івана Гончаренка, як і творчість кожного поета, не однорідна. Напевне, читач серед творів викінчених знайде й такі, які здадуться йому пошуком... Що ж, пошук — ознака молодості, невпокоєності. Взагалі ж творчі інтереси поета надзвичайно широкі. Діапазон його голосу — від інтимної лірики до пристрасної публіцистики, від народної балади до фундаментальної поеми. Іван Гончаренко не цурається й гумористичних відтінків чи саркастичного загострення.

Та найголовніше: в його поетичних творах збереглися свідчення часу, в них чути живий подих життя, співцем якого є поет. Згадаймо його вірші про тепер уже далеку комсомольську молодість, роки колективізації й класових боїв: «Село Яблунів», «Балада», «Вітри шуміли», «Окарина», «Дівчині», «Свайбові жалі»... Проминають десятиріччя, а в тих поезіях недоторканим зберігся неповторний дух того часу, коли вони народилися...

Принагідно нагадаємо, що їх писав комсомольський активіст, секретар райкому комсомолу Іван Гончаренко. Невситима жага до знань привела його згодом з села до робітфаку, а потім на студентську лаву Харківського сільськогосподарського інституту. По якомусь часі, однак, агрономію перемогла любов до літератури: Іван Гончаренко закінчує філологічний факультет університету, а згодом і аспірантуру... Але ще до того література стала основною справою його життя. Він брав діяльну участь у створенні літературної комсомольської організації «Молодняк», був делегатом Першого з'їзду письменників СРСР...

Ми вже говорили про воєнний період життя поета. Але так само і до, і після війни він жив і живе життям Вітчизни, часто бував і буває в селах і на будовах у братніх республіках. Як результат таких подорожей, були написані вірші про Алтай («Гайга», «Ульмен-ріка», «Габір над Бією», «Ойротська коліскова»). З любов'ю оспівав поет красуню Волгу («Дума про Волгу», «Мамаїв курган», «Рибалки тягнуть невід», «Я Волгу від верхів'я до низин...»). Знайшла своє місце у серці поета, а відтак і у його віршах, білоберега Карелія («Карелії», «Вечір на Онезькому озері», «Ківач», «Зима на Салострові»). Подорож на Далекий Схід і Камчатку завершилась циклами віршів «Камчатські обрії». І ось що найхарактерніше: в якому б куточку Радянського Союзу не побував поет, всюди він почував себе, як в рідному домі; цим почуттям і перейняті його поезії, з цього почуття й береться їхнє патріотичне, інтернаціоналістське звучання.

Подорожі до братніх республік були для Івана Гончаренка шляхами пізнання життя народів нашої країни, вивченням їхньої культури, зокрема літератури. І, як правило, він скрізь знаходив нових друзів-поетів, перекладав їхні твори на українську мову. Вклад його у розширення братерських зв'язків чималий. Про це і свідчить перекладацька діяльність поета.

Найщиріше слово добрав Іван Гончаренко, славлячи велич своєї Вітчизни, всеперемагаючу силу Комуністичної партії, до якої ось уже п'ять десятирічків належить. «Міряємо час на п'ятирічки», — написав поет, осягаючи велич наших днів. Натхненно оспівує він діяння рідної партії:

О Партіє, твоя залізна сила,
розбивши пута темряви і зла,
врожайми степи заколосила,
на плечі домен небо підняла.

Поет знаходить вагомі слова про безсмертного Лєніна, який відкрив нам шляхи у щасливе майбутнє:

Стираються слова і на граніті,
зникають у пилу тисячоліть,
та слово Лєнін буде вічно в світі
в людських серцях і жит'ї, і пломеніть.

Така в загальних рисах багатогранна творчість поета-комуніста, воєна-фронтівика, співця сучасності Івана Гончаренка.

ВОЛОДИМИР ВІЛЬНИЙ

**ЛІТА
МОЛОДІЇ**

---

* *
*

Вітри шуміли,
шепотіли
у розхвильованих житах,
а роки бігли, гуркотіли
в пожежах,
пострілах,
боях.

Бої, бої...
Гей, роки ранні,
як жаль, що був я хлопчаком,
коли махновці на світанні
братів рубали за селом...

Недарма голови зложили
брати мої серед полів,—
червоний прапор зазорів,
загартувались наші сили,
щоб йти у бій на ворогів.

1925

ДРУЗИ

Ще не висохла криниця
у зеленому яру,—
побіжу води напиться
і для друзів наберу.

Пийте, друзі, пийте, друзі,
тут ходив я бережком,
тут колись, у цьому лузі,
був маленьким пастушком.

Із-за гори вітер дине,
свіжий вітер теплих днів.
Десь із степу молодь пише
нам запрошення полів:

«Завітайте з міста, хлопці,
нам бадьорість принесіть.
Чули й ми про комсомольців,
але ж більше нам скажіть...

І сади в нас розцвітають,
і житами шлях до нас...»
Друзі милі, знаю, знаю,—
я ж малям із вами пас!

1926

* *
*

Може, чую сьогодні востаннє
у тополях кування зозулі,
у тополях зозулі кування.
На простори, широкі, далекі,
сяє сонце з блакитного неба,
і косарки, мов клекіт лелеки,
розгулялось відлуння по степу
і спадає на води дніпрові...
(Тут співали, ридаючи, кулі).
А на обрії хмуряться брови —
сиві хмари в грозовому гулі,
а на обрії крик пароплава —
на просторому срібному плесі,
нашим дням промовляючи славу,
він з Херсона пішов на Одесу.
На просторах печаль золотая
(тут співали в минулому кулі).
Може, тому тужливо ридає
в дні щасливі в тополях зозуля.
Може, чую сьогодні востаннє
у тополях кування зозулі,
у тополях зозулі кування.

1926

ПІСНЯ СИНА

Пам'ятаю:
чисте поле,
дальні обрії осінні,
верховіття лісу голе,
трав пожовклих шелестіння.
Пастухи,
знайомі хлопці,
вихори кружляють листом...
І мене у тому році
звали друзі комуністом.

Я тоді — іще хлопчина —
пастушком ходив у полі,
як малих нас батько кинув
і на бій пішов за волю.

— Хлопці, друзі, товариство,
дні минулі пригадаєм! —
вітер кружить жовтим листом
в чистім полі поза гаєм.

Вітер з гаю,
вітер з гаю
вимітає неба просинь
і летить, летить степами...
Пам'ятаю:
в грозах осінь,—
там мій батько з повстанцями...

1926

БАЛАДА

Мій гаю кучерявий,—
осики і тополі,—
твої холодні трави
у серці будять болі.

Не срібний полиск листу —
то блиск на сонці леза...
...Хотіли комуніста
розп'яти на березі...

А він, спокійно блідий:
— Я смерті не боюся! —
Мовчать берези, віти
додолу тужно гнуться.

А він:
— Широким ланом
лети, вітрець, із гаю,
розкажуй партизанам,
що я тут помираю...

Берізка затужила
над скутим ланцюгами,
його росою вмила —
росою чи сльозами?..

— Гей, хлопці, одв'язати —
хай риє собі хату!
Хай сам собі землиці
наріже скільки хоче.

Навколо люті лиця,
бандитів п'яні очі.
І риють землю руки...
Тяжкі чекають муки
героя-партизана...

Та враз, як блискавиця,
ножа метнулась криця
у серце отамана!

1926

ОКАРИНА

Розцвітають весняні дні,
розцвіта моя юність калинно.
Вечорами колись навесні
голосила в гаю окарина.

Там манили простори мене
до ріки — до Дніпра голубого...
А Дніпро чиясь мати кляне —
в неї сина забрав дорогого.

Попливли владу Рад захищать
наші хлопці у далеч грозову...
Очерети у плавнях шумлять,
про їх долю нашіптують знову...

Попливли аж нагору Дніпром,
і не чути.
Чи проносили хвилі їх кров?
Чи ти бачив героїв, Славуто?

Скільки років пролинуло, днів,
та ні звістки про хлопців,
лиш говорять про грози боїв
над Дніпром у далекій Каховці.

А тепер, де синіє затон,
човен мій між осок пропливає...
Вечорів. Вогнями Херсон,
як життя молоде, розквітає.

Човен мій, не хились, не хились:
нами путь завойована — вірна!
А на березі знов, як колись,
заспівала в гаю окарина.

1926

ДІВЧИНІ

Йшли попід горою травами з тобою,
слухали дівочу пісню на горі.
Похилились верби низько над рікою,
похилились верби, мрійливі, старі.

Гасне день травневий, сонце мружить вії,
в синю заводь неба запливло човном...
Пахне полиневим духом деревію
тихе надвечір'я в полі за селом.

А зоря у небі зайнялась над нами,
над вечірнім полем сяйво розлила...
Чом же ти рясними залилась сльозами
і чому промовить слова не могла?..

На селі співали хлопці і дівчата.
За горою — небо одягло кумач...
— Тут його забито, партизана-брата...—
Тільки й міг сказати:
— Дівчино, не плач...

1927

СВАЙБОВІ ЖАЛІ

Забили в бубни край села,
заграла музика свайбова,—
отам і юність одцвіла
моєї першої любові.

Чи буде молодість, чи ні?..
А друга скрипка: жити, жити!
Моїй дівчині навесні
батьки звеліли одружитись.

А я ж любив її — та як!
А я ж гадав — моєю буде...
Тепер для мене і гопак
мотивом жалю б'є у груди.

Стискає серце гострий біль.
Я б не хотів цього, не треба...
Гей, сонце, радості рубін,
пошли могутності із неба!

Дай, сонце, мужності мені,
дай серцю дужого протесту,
щоб в комсомольські світлі дні
бадьорим словом пісню нести.

А там гуде, а там рида —
десь за городами-садами;
моя дівчина молода
прощається із юнь-літами.

Що ж, прощавай, так цьому быть,
не міг я горя передбачить...
А скрипки з бубнами гудуть,
чи ти, чи музика це плаче?

Ну що ж, музико, вдар відбій
і не в жалі оті свайбові,
а в мужність смуток перелий
мові першої любові.

1927

МАТЕРІ

Кожний вечір я тебе питаю
і чекаю відповіді я:
— Чому сила і краса твоя
у труді важкому оддвітає?..
Вечорами довгими для кого
ти сидиш за прядкою одна?..
Чуєш-бо,
для сина молодого,
ясно,
що не треба полотна.
Чуєш-бо,
ти дай хоч перед смертю
відпочить натомленим рукам,
що уміли працювати вперто,
на прожиток заробляти нам,—
доки серце стомлене не стало...
А помреш —
тоді твоїм трудом —
вкриють руки
білим покривалом,
вкриють люди
білим полотном.

1927

ВОСТАННЄ

Турбується:

— Поїдеш ти

і не повернешся ніколи,
не прийдеш вечором до школи...

А чи писатимеш листи?

Коли ж уніч коло млина
про нас питають вітровії,
то відповім я: далина,
що навіває сум і мрії,—
вона одна про нього зна.

А відали осінні зорі
любов до ранньої роси...

— До кого схилишся в покорі?
Кому другому віддаси
свою любов?
Хто приговоре
в осінні зоряні часи?

У очі пильно і з докором
вона дивилася мені,
в очах питання: їдеш? скоро?
Та це ж із нею ми одні
зійшлись по праці в вечір синій,
коли на полі вдалині
женці співали на долині.
Турбується:
— Поїдеш ти
(чи назавжди) кудись до міста
та чи писатимеш листи? —
А з поля вітер дальновістий,
а з поля спів дівчат печальний
і плач гармонії прощальний.

ІЧНЯ

Запитав семафора гудок,
щоб спочити хвилину на станції,—
прокричав і замовк
після праці.

Мати тут молодого колись
Василя Чумака проводжала,
її сльози рясні пролились —
за улюбленим сином ридала.

А тепер на пероні пісні,
квітне юнь переможна, весела.
— Воскресіть, породіть в наші дні
Чумаків — і заводи, і села!..

Про розстріляний день,
коли серце горіть перестало,
хтось пита:
— Де ж ви, де,
ті, що в бій закликали,
молоді і гарячі уста?

Хтось гукає, хтось зве...
Тільки дим віднесло.
Тільки поїзда крешуть підкови.
У садах заховалось село
Чумакове.

1927

ЗРАДА

Дівчино, що забула,
дівчино, зрадо моя,
з ким ти в цю весну почула
першого солов'я?

Камінь на серце давить,
в ночі — тривожні сни...
Зім'яті свіжі трави,
біле убрання весни...

Снилось? Було це?
Не знаю.
Снилось. Було це.
Ридав.
Ночами синього маю
ждав...

Дівчино, що забула,
зрадлива й рідна мені,
з ким солов'я ти почула
першого навесні?

1928

МОЄ ДВАДЦЯТИРІЧЧЯ

А вже й двадцятая весна.
— Привіт тобі, рости, юначе,
і серце сонячно-гаряче,
і пісня в тебе голосна.

Вітайте, друзі, та отак:
збирайте музику — ударте!
Мої розкрилені літа,
прославтеь комсомольським гартom.

Виводьте словом голосистим,
заспівуйте весни мотив...
Не раз цвіли й спадали листом
гаї, де з вами я ходив.

Ми творимо новітні дні,
віддаємо любов їм щиру,
і комсомольську нашу віру
гартуєм в праці і в борні.

Збирайтесь, підем на поля,
там буде простору для пісні!
Хай наші сили весновісні
відчує збуджена земля.

Зачувши спів наш бойовий,
батьки хай скажуть:

— Наші діти!..

Вони зросли в новому світі,
і жити їм в добі новій.

1928

ДНІПРОПЕТРОВСЬК

І перед нами піднялись
рядами димарі угору.
— О мамо рідна,
не молись,
у даль дивися без докору,
що вже тепер в добу сувору
дороги наші розійшлись.

Мовчать мої товариші,
безмовно стежать,—
їм же диво,
як і мені,—
димові гриви
та гул огненної душі...

І вже причалив пароплав.
Виходили ми всі без мови,
а на «Петрівці» * нас вітав,
стрічав гудками маневровий...

Так, здрастуй, місто!
Ще у полі,
як був маленьким пастушком,
про тебе марив мрійним сном,
про димарі високочолі
над зачарованим Дніпром.

Пий, вечір, гул заводів пий,
твою привітну, добру мову

---

* «Петрівка» — металургійний завод ім. Г. І. Петровського.

я понесу в глухі степи,
у сиву далеч задніпрову.

...Заводів марилає гроза —
на обрії вогневий парус,
й мене благав: «Вернись назад!..» —
на полустанках «Вестингауз» *...

Стою. Дивлюсь у даль полів,
повиту вечора серпанком.
Не раз ще поїзд прогудів
лівобережним полустанкам.

І я оглянувся не раз,
схилившись на вікно вагона...
Мов дивна музика якась,
мигтіли ліхтареві грона,
малюючи прийдешній час.

1928

---

* «В е с т и н г а у з» — гальмова система в поїздах тих часів.

СХОДИТЬ МІСЯЦЬ

Сходить місяць — красунь дорідний,
запливає в небесну синь.

— Друже місяцю, брате рідний,
тихим сяйвом до мене лянсь.

Під сузір'ям ночей весняним
лийся, пісні моєї спів.

Хто до вас отаким коханням,
сині ночі весни, горів?

Хто так любить життя і весну
щирим серцем своїм молодим,
коли місяць від щастя сплесне
води неба веслом золотим!..

Десь село у степах України
на горі над рікою стоїть...
Я кохав там колись дівчину,
нам було по сімнадцять літ.

І весною дівчини зрада
під раменами вітряка...
І пішов я тоді без поради
до вокзалу на поклик гудка...

Я пішов...

Я забути мусив

мою першу зрадливу любов...

Я знайшов собі в місті друзів,
дорогих собі друзів знайшов.

Друже місяцю, як вітати,
як віддячить мені дорогих,
що навчили мене співати
і радіти в піснях моїх!

1929

ЛІХТАРЕВИЙ МРІЙНИЙ ПРОМІНЬ

Ліхтаревий мрійний промінь
зупинився на вікні.
За стіною сміх, і гомін,
і музика, і пісні.

Ніби давньою весною
тиха гребля, шум ріки,
де ходили над рікою
і дівчата, й парубки.

А мені в думках ще й досі
стиск руки, сумне: «Прощай!..»,—
коли поїзд в пізню осінь
осокорам прокричав.

Забувається помалу
все минуле,— сон немов...
Крізь вікно гудок з вокзалу
нагадає про любов,

нагадає юнь знайому,
і дівчат, і хлопців тих,
що тепер мені з райкому
шлють привіт в листах своїх.

Ліхтаревий мрійний промінь
не згасає у вікні.
За стіною сміх і гомін
не дають заснути мені.

1929

ДОМНИ

Упало сонце за Дніпром
на плечі вечора в задумі...
Заграва понад містом в шумі
махає огненным крилом.

Ген над рікою перед нами,
над голубим розливом вод,
підперши небо димарями,
встає омріяний завод.

Вслухайтесь, друзі, в дужий гомін,
вдивляйтесь пильно в світлу даль,—
то племоніє сяйво домен,
то із мартенів ллється сталь.

В огні розтоплюйте руду,
розлийте чавуну озера,
щоб мільйони тонн продув
огненний подих бесемера;

щоб розплелись димові коси —
навхрест просторами, гудки,
піддайте сил залізним кранам!
Це ж нам творить в роки-віки,
гордитесь часом Дніпрельстану!

Ми ростемо в труді, в боях,
під посвист куль, гарматні громи,
щоб оспівати у піснях
красу людей і велич домен.

1928

ДО ДРУЗІВ

Товариші далеких давніх днів,
що розійшлись, як кажуть, шляхом битим,
я мовою віршованих рядків
сьогодні хочу з вами говорити.

Ви, ясно, ще без вусів, бороди,
хоч вісім років стажу в комсомолі.
Чимало, друзі, утекло води,
чимало дзвонів
скинуто додолу...

Од багатьох ні звістки, ні листів
(скупієм за роботою на слово...)
Чи всі йдете по славному путі
нових боїв і перемог класових?

Дійшли ми років п'ятирічки трьох.
В граніт хребтів наш рух тунелі врізав...
Та вже не йдуть Черницький і Дмитро * —
у темні ночі вбиті із обрізів.

Хоч сум не в силі серце полонить,—
та біль його до глибини розкраяв...

Виходжу в місто.
Вулиця гримить
гранітним бруком,
говором трамваїв.

---

* Микола Черницький, Дмитро
Баран — активісти-комсомольці, що впали
від рук куркулів.

Ростуть будови.
В небі голубім
заводів дим...
І я безмірно радий
за кожні нові — вулицю і дім,
за кожний метр
кубічний і квадратний...

І я в борні не відірвавсь од мас...
На штурм прориву в бойові декади
я йшов також — в радгоспи й на Донбас
у комсомольських штурмових бригадах.

На фронт будов!
На п'ятирічки фронт!
Нас Партія
на труд, на подвиг кличе.

Йдемо вперед до зоряних висот.
Нам вітер Жовтня віє у обличчя.

1930—1933

РАХУНОК НАФТИ

Здрастуй, гігант Баку!
Нафтою повнокровний,
в даль п'ятирічки крокуй,
портом гранітним підкований.
Простір в диму заліг —
з моря на Баланджари *.
Нафтове серце землі,
швидше

пульсуй

удари!

В наступ на море, на мол
армія вишок, мов ліс той.
Чорне і Біле місто **
відповідають:
— Дамо!

Зна робітничий клас
і без пояснень поета,
що детердінги *** ласі
на нафтову дісту.
Шарпає злість, мов пульс
замість прибутків став би,—
і Детердінг монокль
часто схиля до мапи.

---

* Баланджари —
залізнична станція.

** Чорне, Біле міста —
промислові райони Баку.

*** Детердінг — нафтовий
магнат.

Бачить він нафти ріку
(трусить монокль лихоманка!)
там, де стоїть Баку,
чорна на мапі крапка...
«Довгий війни антракт...
швидше б часи наспіли —
в крапку оцю
гармат,
сотні гармат націлить!..»

Стій!

Нагадаємо знову:
носимо ми в душі
вексель, написаний кров'ю
з цифрою — 26.
Знайте, «володарі» моря,
час недалекий сплати
вам нагадає «Аврора»
мовою пролетаріату.

Здрастуй, гігант Баку!
Нафтою повнокровний,
в даль п'ятирічки крокуй,
портом гранітним підкований!

ВОЄНМОРЕ, ПИЛЬНО СТЕЖ!

Далину морську
в задумі
оповила сива мла.

...В мене дівчина з Батумі
провожатою була.
Я давно на мандри хворий,
і про це згадати слід..
Вибирались ми на гори,
оглядали краєвид.
Підіймалися над хмари —
гір зелених пояси.
— Що ж, дивіться, ось і чари
субтропічної краси...

Та про інше поведу я
річ свою, Зелений Мис...*
І красою Прибатум'я
ти, аджарко, не хвались.

Море й море
ген і генде
неозоро тане в млі..
Он в порту стоять на рейді
капіталу кораблі.
Не по руно аргонавти,—
щоб затиснуть кризі рот,

---

* Зелений Мис — відома
заповідна місцевість.

прибули вони по нафту
із своїх до наших вод.

Але море з гулом рине:
«Военморе, пильно стеж —
виринають субмарини
біля наших побереж,
оком хижої Європи
поглядають навкруги,
націляють перископи
на радянські береги.
Буть недремними з тобою
нам обов'язок звелів».

Гулом дужого прибою
долітає моря гнів.

1930—1935

ОСІННЕ

Вже осінь за містом із тихих полів
в далеку дорогу рушає,
у синьому небі ескорт журавлів
у вирій її проводить.

Для неї заобрійний стелиться шлях
машиновим гудом, піснями,
достиглими в полі, в пожовклих садах
врожаю рясними плодами.

Для неї дзеркала озер і криниць,
пухкі оксамитові ріллі
і сонце пшеничних пахких паляниць
гостинно підносять артілі,

ласкаво запрошують осінь гостить —
їй навстіж відчинені двері.
Це з нею з Уралу ідуть поїзди,
веселих везуть комбайнерів.

Вони, з перемогою в світлих очах,
на південь, додому вертають...
З ланів бурякових вітання дівчат
піснями до них долітає.

До школи лугами простує вона,
горою понад берегами, —
заняць зустрічає її тишина,
перерв фейерверковий гамір.

А звечора слухає осінь моя
під шепіт пожовклого листу,
як серце дівоче тривожить баян
пісенним вогнем гармоніста;

як він вимовляє хвилюючу річ,
що ніжною повинню лине,
про зоране поле,
про зоряну ніч,
про вірну любов до дівчини.

В тій пісні душа юнакова співа
і мрії, і спогади будить...
А вже їй назустріч виходить нова,
опівночі йде із колбуду.

Іде і відлунює у далині,
з-за річки вертається знову...
І бризкають тепло із вікон вогні,
і гаснуть в завулках розмови.

І сміх замовкає,
і гомін погас....
І очі утомою стигнуть...
Натрудженій осені теж уже час
заснути, спочити з годину...

А спать вона ляже в постіль золоту,
де в пору нічну, до світання,
тривожить закохані пари в саду
дозрілих плодів опадання.

НА ФЕСТИВАЛІ

Справа ця на фестивалі
у Чернігові була,
як мене туди послали
таки з нашого села.

Таки з нашого колгоспу
через луки, напрямки,
проводжали аж до мосту,
аж до Удаю-ріки.

Голова:

— Гляди ж, Іване,—
на прощання говорив,—
щоб колгоспу, та баяна,
та себе не пострамив!

Справа ця на фестивалі
у Чернігові була,—
там дівчина виступала
із сусіднього села;

із сусідньої артілі,
із-за Удаю-ріки,
звідки слава полетіла
про найкращі буряки.

Хто не чув, як слава лине
про ту ланку бойову,
хто не знає про Галину,
чорноброву ланкову!

І вродлива, і хороша,
і розумна, і струнка,
тільки гляне — завороже
ніжним зором юнака.

Із-за Удаю не даром
понад лугом, через міст,
утоптав до неї ярмом
довгу стежку гармоніст.

І вузької, і крутої
до Галини у село,
одним словом, стежки тої
кілометрів п'ять було!

По якомусь розпорядку
так рішилося-збулось:
під мою-таки трьохрядку
танцювать їй довелось!

Тільки кружать білі руки,
стрічок вихор по боках...
Тільки лунко закаблуки
вибивають гопака!

Хай з любові серце в'яне,—
я б не так заграць зумів!
Та досадно — у баяні
малувато голосів!...

Щоб уславить чорні брови,
ніжну душу молоду,
для щасливої любові
оспівать дівчину ту,

до якої в темні ночі
шовком росяних отав

і за вдачу, і за очі
довгу стежку протоптав.

І вузької, і крутої
до Галини у село,
одним словом, стежки тої
кілометрів п'ять було!

Грай, баяне, голосисто,
співом-вихором буяй,—
це ж танцює у намисті
вірна подруга моя!

За колгоспні наші села,
за радянський рідний край,
за життя таке веселе
пританцювай, вибивай!

СЕЛО ЯБЛУНІВ

Розкажу я тепер, мої друзі, про те,
що у серці моїм не заснуло,—
про далеке моє, дороге, золоте,
про моє комсомольське минуле.

Ніби з вами разом я стою віч-на-віч,
ніби юності роки згадали,
ніби слухає нас зачарована ніч,
щоб над нами узори зіткала.

Я пригадую знову пісні з-за ріки
і насінням залузану греблю,
що на ній кучеряві росли парубки
й кучеряві замріяні верби...

Вибачайте мені за слова шкарубкі,
не в романтиці справа тут, хлопці,—
в ті часи так багато було парубків
і так мало було комсомольців.

В ті часи молодий парубоцький порив
вечорниці з покрови манили...
— В цьому справи секрет...— як тоді говорив
наш секретар товариш Данило...

Ніби справді це він на порозі з'явивсь,
ніби вітром війнуло минулим...
Ніби бачу твою сивину, що колись
під бандитським петлюрівським дулом

побілила твій чуб над чолом молодим,
як на розстріл вели біля школи...
Та тебе врятував із загоном своїм
партизан Якубенко Микола.

Наче знов, як давно, чую мову твою,
бачу стіни знайомі кімнати...
Каганець на столі, а навкруг — впізнаю
чотирьох комсомольців, і, п'ятий,
ти говориш до нас.

І раптово із тьми
в шиби вікон удар за ударом...

...Любий друже, з тобою виходили ми
на глухе кладовище недаром,
недарма в темні ночі тієї весни
ми шукали бандитського сліду,
де збирались в кущах куркуленки-сини,
щоб помститися нам за «Просвіту»,
за гадюче кублю, над яким помогли
ми поставити крапку надійну,
коли жовто-блакитну ганчірку знайшли
із відозвою «За самостійну...».

Як обрізи знайшли, добрий ящик гранат
на горищі старого Нардому
і ухвалу тоді прийняли: «Розігнать
просвітителів щирих...»

Відомо,
як летіли вони шкереберть за поріг
і отямитись їм не давали,
за наказом твоїм у три шиї ми їх —
і Чупринку, і Кащенко — гнали...

А тепер за вікном і музика, і сміх,
і це небо, сузір'ями ясне,

нагадали мені щирих друзів моїх,
нашу юнь комсомольську прекрасну.

І в уяві моїй постає, ожива
рідна постать Петра Шаповала,
агітпропа,— його за гарячі слова
«кулеметом», було, прозивали.

В люди вийшов Петро:
конструює тепер
літаки наш трибун заповзятий,
творить крила міцні Шаповал-інженер,
а Данило — наш друг сивуватий—
вчителює в селі у своїй стороні,
і, згадавши перейдене наше,
про твої літаки,
про мої він пісні
своїм учням сердечно розкаже.

Любий друже, працєю, славних діток вітай!
А як сонце на літо поверне,
в добру пору весни, в голубий Первомай,
приїжджай з дітворою до мене,
та й поїдем гулять в Голосіївський ліс...

Я знайоме узлісся оглянну,
на найвищій шпилі, що кущами поріс,
відшукаю широку поляну,
де найбільше трави і квіток розцвіло,
де шумить і видзвонює листом
молодий вітерець та щоб видно було
і Дніпро, і простори, і місто,—
як на рідній землі розквітає весна,
голуба, молода, стоголоса,
як на березі тім віддається луна,
в лугових озивається лозах...

Будуть співом дзвеніть соковиті гаї,
літаки воркуватимуть в небі,
і тоді я пісні комсомольські свої
прочитаю для учнів, для тебе.

1936

СМЕРТЬ ПІОНЕРА

Пам'яті рідного мені Голи

Як і колись у роки давні,
крізь шум схвильованих вітрів
лунає дзвоник на майдані,
вщухає гомін школярів
і затихає в класі швидко...

Ввійшов учитель:

— Добрий день! —

І двадцять три тоненькі зшитки
на стіл пошкрябаний кладе.

Стихає шепіт. Урочиста
на парти пада тишина,
та крізь шибки прозоро-чисті
дзвенить краплинами весна;
води шумує білопіння,
і, як весни ясна печать,
лягає сонячне проміння
на стіл, де зошити лежать;
де сторінки перегортає
учитель мови. Чую я,
як він із сумом вимовляє
твое оплакане ім'я...

І бачу я похмурі плавні,
де над рікою сива мла,
де дика помста у тумані
твое життя підстергла;
де ронять лози, ніби сльози,
на воду котики рясні,
де кладовище при дорозі
і запах ранньої весни...
У серці образ твій відтворять

весна, барвінок, деревій...
Мій рідний хлопчику, мій Толя,
забитий мученику мій!..
І чи коли забуду все це?
Цього ніколи не забудь!..
Ненавистю якою серце
кипить на ту куркульську лють!..
Немов ножем його пробивши,
тепер стискає гострий біль,
що вже не радуватись більше,
не хвилюватися тобі
теплом, розкутою водою,
південним подихом вітрів,
в гаю травою молодою,
високим льотом журавлів,
зеленим килимом просторів,
блакитним кольором небес,
співучим гомоном моторів
у Яблунівській МТС,
пшениць досягними ланами,
густими стінами житів,
що мало ти прожив між нами
в цьому прекрасному житті,
що не розквітне вже ніколи
весна для тебе золота....
У шумі вітру знов від школи
до мене гомін доліта.
Струмить на сонці золотому,
біжить вода аж на яри...
Урок закінчився. Додому
ідуть веселі школярі.
Вони життя твого дорогу
продовжують в ясну майбуть
і як над смертю перемога,
як заперечення — живуть!

СЕСТРИ

Як тільки тінь від ясена
підійде до води,
хустиною пов'язана
ідеши до річки ти;
ідеши униз між кручами
по стежечці одна,
і відрами брязкучими
видзвонює луна;
відлунює грайливими,
знайомими мені,
дзвінками переливами
в вечірній тишині.
В росі стежками срібними
із вудкою до ям,
що славилися рибними,
колись ходив я там.
Доріжками болотними
крізь димні шелюги,
де білими полотнами
укриті береги,
де ранками квітчастими
на тихих берегах
співала ти з дівчатами
в сирових сорочках.
Забулася давно вже ця
і пісня, і мотив...
Змінилася річка Оржиця,
постарілася ти.
Сестра моя, не жди того,
оплакуєши кого,—

свого сінка забитого,
племінника мого.
Сестра моя, печаль твою
оплакує весна,—
кигиче сумно чайкою
у березі вона,
тремтить крилом малиновим
над берегом крутим,
над заходом калиновим,
над сонцем золотим.
Утри сльозу-горошину,
батистову візьми
хустину білу, зрошену
гарячими слізьми,
утри лице хустиною,
послухай подруг спів,—
ідуть вони долиною,
вертаються з полів.
Як дійде тінь від ясена
до синьої води,
хустиною пов'язана
ідеши на гору ти.
Житами вечір дихає.
З артільного двора
біжить до річки тихої
весела дітвора.

КОМСОМОЛОВІ

Тече в Сулу моя любима річка —
і тиха, й неглибока, і вузька...
Нехай вона, як кажуть, невеличка,
а все ж таки душі мої близька.
На ній пройшли мої дитячі роки,
мої літа юнацькі, молоді,
над нею нагиналися осоки,
хвалилися їй у щасті і в біді;
хилилися замислено на воду,
нашіптували лагідний мотив...
Я тут пізнав і полюбив природу,
життя і сонце ніжно полюбив.

А вже красу прямири полюбивши,
квітучу весну із буянням трав,
я недоладні перші свої вірші,
свої пісні про весну заспівав.

Я заспівав про молодість і сонце,
про синє небо, просторінь степів,
коли у квітні в двадцять третім році
у комсомол поріг переступив.

Ми поділили радощі й турботи;
о комсомоле — здружена сім'я! —
мене твоя окришила робота,
любов твоя і відданість твоя.
П'ять урожаїв визріло на полі,
п'ять урожаїв скошено було,—

п'ять років працював я в комсомолі
у цих місцях.

Аж доки за село,
до Харкова, в дорогу незнайому,
на робітфак мене увосени
тут проводжали друзі із райкому
і побажали успіхів.

Вони
також пішли дорогами країни
учитися, трудитись і рости —
в степи і пущі, в гори і долини:
єднати ріки, зводити мости,
творити пісню й музику новітню,
вивчать вітрів закономірний лад,
виводити пшеницю многолітню,
життя нового виростити сад.

Щоб процвітала вільна, плодова,
осяяна сузір'ями Кремля,
грозою революцій перемита,
людським трудом оновлена земля.

Щоб всі народи вільною сім'єю
ішли до правди в пориві одним,
і щоб цвіло над нашою землею
одвічне сонце в небі голубім!

ЛУБНИ

Рідне місто в моїх виростає думках,
постає над Сулою на кручах,
та, на жаль, я давно не бував у Лубнах,
у зелених, вишневих, квітучих;
хоч заїхати збиравсь, та не вибрались дні,
що бажалося, те не збулося.
Тільки їхати не раз шепетівським мені
через рідні місця довелося.

Коли поїзд швидкий в ранню рань навесні
привітає дзвінком Солонця,
я у тамбур іду, щоб на тихі Лубни,
на місця дороги подивиться.
Впізнаю у садах правий берег Сули,
монастирську дзвіницю високу
та будови казарм,— там, де курси були
восени двадцять п'ятого року.
Знову згадую я той перейдений час,
комсомольську роботу в окрузі,
мою першу любов...
І, звичайно, про вас,
комсомольської юності друзі.

Незабутня моя комсомольська пора,
де узяти правдивого слова,
щоб родилася ти, ожила з-під пера,
бойова, переможна, чудова!

1937

ТО НЕ Я СТОЯЛА, МАМО

Повела розмову мати
із дочкою восени
біля тину, біля хати,
коло білої стіни.

Розмовляла і питала
свою доньку молоду —
з ким гуляла, з ким стояла
у вишневому саду.

— Біля того перелазу,
у садочку край села,
не стояла я ні разу
і ніколи не була.

— Ой неправду кажеш, дочко,
по очах упізнаю...
Хто ж стояв у тім садочку
в білім платті у маю?

— Признаюсь одверто й прямо,—
очі долом повела,—
то не я стояла, мамо,
то черешенька цвіла!

1936

ШОТА РУСТАВЕЛІ

Пройшли віки, укриті сивиною;
над часом і над простором століть
між горами — високою горою
безсмертний геній Грузії стоїть.

Не зникне витвір дивного пера,
бо пісня та, яку щаслива мати
співає над колискою маляти,
в душі народу вічно не вмира!

1937

ТАМАРА

Знов тепле щось заворушилось
в моєму серці.

Ось воно,
твое село,
де ми зустрілись,
де розійшлися ми давно.

Тут перший раз провів додому,
тут понад ставом уночі
ходили ми,
коли з райкому
я приїжджав до Чевельчі.

І знов той став, і знов ті верби,
і той знайомий виднокруг...
І агітпроп Микола Сербин,
і Федір Сокіл — щирий друг,
здалося... знову зустрічати
з сільради вийдуть на поріг,
і ти, у хусточці квітчатій,
така, як я тебе зберіг
в моїй уяві:
чорноока,
і соромлива, й молода
із ними вийдеш...
Давні роки,
квітучі юності літа,
вас не забудуть...
В автомобілі
в село ми в'їхали.

Уряд
такі ж привітні хати білі
над тихим вигоном стоять.
А де ж твоя? Чи упізнаю?
Оце та хата... Це вона
у вишнику...
Хто ж виглядає
на шлях із крайнього вікна?
Хто шибку білою рукою,
щоб нас розгледіть, витира,
хто неспокійною ходою
виходить з хати, із двора
іде на вулицю...
Невже я
тебе побачу!..

Ні, не те,—
не те лице і очі в неї...

Дівча, біляве, молоде,
назустріч вийшло, тихо стало,
схилилося над ворітьми.
Ми підійшли, і привітали,
і познайомилися ми.
Уже хотів було питати
я про Тамару, та не в час
якраз позвала в хату мати...
Он дід схилився на перелаз...
Я зараз підійду до нього
та запитаю у старого,
той відповість напевне толком...
— Скажіть, сусідоньки-вдови
дочку Тамару-комсомолку
ізмалку, певне, знали ви?..
А чи в селі вона ще й досі?..
— Свою сусідку? Як не знать!

Тож по весіллі довелося
й мої підметки підбивать!
Тепер її немає дома,
уже, здається, років два...
Вона пішла за агронома,—
десь на Кубані прожива...

1938

Я ЖДУ ВЕСНИ

Я жду весни бурхливого приходу,
коли одразу, дружно, напролом
вона іде, міняючи природу,
її життя розбуджує теплом.

Коли земля, напоєна водою,
до влоговин струмками забринить,
а небосхил зорею молодою
над тихим полем ніжно затремтить;

коли у ночі сині, волошкові,
розхвилювавши неспокійну кров,
мужніше признаватися в любові
закоханих примушує любов.
Люблю весни схвильоване дерзання,
у піднебессі журавлиний крик,
закутих рік розгніване скресання,
і повноводдя, і розливи рік.
Коли моря в бурхливому кипінні
хвалу високу сонцю виграють,
а в синім небі хмари білопінні
на груди гір спочинуті пливуть.
Вони пливуть, згуртовані вітрами,
до берегів рідимої землі,
щоб прошуміть привітом над полями,
рясним дощем упасти на ріллі,
і пропливти, і зникнуть далиною,
щоб день озвався співом голосним,
щоб сонце із усмішкою ясною,
радіючи у небі голубім,
дивилося на землю плодовиту,
на повноводі ріки і лани,
на ранню весну, співом оповиту,
на ствердження побідної весни!

МАРИНА

Ще як були ми пастушками,—
у ті далекі, давні дні
одні дощі нас омивали,
вітри голубили одні.

Тоді, весною молодою,
як навіщали ми гаї,
одні зозулі нам кували
і щебетали солов'ї.

Коли ж нас бачили укупі,
то говорили матері:
— Отак і зійдуться обоє,
як стануть літа на порі.

Що віщувалось — те не сталось.
Повиростали. Розійшлись.
Ти вийшла заміж за другого,
а я на іншій одруживсь.

Але ще й досі тихе поле,
і гай, і небо голубе,
й зозулі мрійливе кування
чомусь нагадують тебе.

1938

ЗАПРОШЕННЯ МИКОЛИ ШПАКА НА УНАВУ

Приготуйся у дорогу,
щоб там, друже, не було,—
ми поїдем вихідного
в мої Липки — у село.
Там, де верби біля греблі
про відоме їм шумлять,
там, де ранки тихі й теплі
трави росами сріблять;
де ізранку над горою
до вечірньої пори
славлять піснею новою
час новітній трактори;
де над берегом ліщина
шепче щось до осоки...

...Вийде з відрами дівчина,
набере води з ріки
та й задивиться у воду,
чорноброва, молода,
на свою дівочу вроду,
усміхнеться і згада
комсомольця-тракториста,
молоду свою любов
і вербовий шелест листу,
і тепло його розмов;
як розсталися світанком,
як співали солов'ї...
Ми підійдем — з добрим ранком
привітаємо її.

1938

АЛТАЙСЬКИЙ ЗОШИТ

ПРОЩАННЯ З ЕЛІКМАНАРОМ

Пішли угору стежкою крутою,
зеленим морем вистояних трав,
Елікманар кипучою водою
іще шумів, ще голос подавав.

Але затихло стомлене звучання,
лиш у долині, з правої руки,
хустиною біліло на прощання
пінисте плесо дальньої ріки.

Окрилена загірними вітрами,
піднесена могутніми крильми,
запліднена грозою і громами,
летіла туча нам навперейми,

і вже на перевалі у двобої
зчепилася із дикою тайгою.

ТАЙГА

Тайга, тайга! Так ось воно яка ти!
Густа, як ніч, як камінь — мовчазна.
Ти почала пас грозами лякати,
дощем гостити... Хто тебе не зна,
кляне тебе. Але і не такою
бувавш ти. Мов осені печаль,
замріяна годиною ясною,
прядеш з мохів зимову теплу шаль.
Ми всі твої здолали перевали,
минули броди гнівної води,

один одного більше пізнавали
у труднощах відчуті біді.
Тайга, тайга! Твоя краса і сила
навіки моє серце полонила.

НА ПОДВІР'І У СПІВЦЯ

За перевалом у долині
село Айдара.
Тихий край,
і ви, Алтайські гори сині,
і ти, ойроте, привітай
на іккілі * свій двострунній
на килимі свого двора,
на дикім березі Катуні
гостей з далекого Дніпра.
Ми довго їхали до тебе,
до краю рідного твого,
щоб мармурове синє небо,
і гори, і ліси його,
немов озвучені водою,
лісами убрані, узрїть;
як пісню, чувану весною,
запам'ятать і полюбить.
Нехай же піснею твосою
краса природи оживе.
Нехай народною душею
зогріте, щире і живе,
натхненне слово заговорить,
навіки в серце западе,
щоб все, що бачилося в горах,
не забувалося ніде.

---

* І к к і л а — ойротський
музичний інструмент.

ТАБІР НАД БІЄЮ

Від Кебезені двадцять п'ять
зосталося до Артибаша.

Через тайгу дорога наша
закінчилась.

Але шумлять

ще сосни, голосно співають,
ще коні сторожко ступають,
бурундуки іще свистять.

Тропа праворуч повернула
у гущину чагарника.

Назустріч вогкістю війнуло,
болотним запахом,— ріка
неначе блиснула косою
над повінню зелених трав.

Ми зупинились.

Над рікою

вогонь веселий запалав,
розвіяв сутінь вечорову,
знайомі лица освітив,
зібрав до гурту всіх і знову
збудив улюблений мотив
про Галю-дівчину, ту саму,
що підманули козаки,
що повезли її лісами...

З тайги глухої, з-за ріки
мотивом жалю і печалі
назад верталася луна,
здавалося, то голос Галі
до нас доносила вона...

ОЙРОТСЬКА КОЛИСКОВА

Засни, маленький любий сину,
в аїлі тихому засни!

Пливуть тумани на долину,
прядуть для тебе срібні сни.

Воркочуть в горах ручаї,
шумлять на бистрій течії.
Заснули кедрі, рядом з ними,
хитаючись, модрини сплять,
стрункі смереки вартовими
в тумані сторожко стоять.

На кедрі лиш з сука на сук
стрибає, свище бурундук.
Твій батько дикою тропою,
йому відомою, на лов
крутими горами, тайгою
на звіря хижого пішов.

В покритім мохом кедрачі
ведмеді бродять уночі.
Йому стежки усі відомі,
твій батько в горах знає все,
він скоро вернеться додому,
багату здобич принесе.

Світило ночі, з висоти
йому дорогу освіти.
Засни, маленький любий сину,
в аїлі тихому засни.
Лягли тумани на долину,
прядуть для тебе срібні сни.

Воркочуть в горах ручаї,
шумлять на бистрій течії.

КАТУНЬ

Катунь гримуча, все тобі замало
розгону, волі. На твоїй путі
що повставало, те покірно впало,
скорилося збунтованій воді.

Ти все кишиш в громадді кам'яному,
невпинно ринеш, твій могутній рев
подібний невтихаючому грому
і шумові розвітрених дерев.

Розгніваній, тобі немає впину.
Лиш гори розколовши крем'яні
і вирвавшись з порогів на долину,
спокійною стаєш на рівнині.

Без боротьби порив твій ущухає.
Хіба не так з людиною буває?

ЛЕНІН

Стираються слова і на граніті,
зникають у пилу тисячоліть,
та слово Л е н і н буде вічно в світі
в людських серцях і жить, і пломеніть.

У ньому все:
і заклики до бою,
і щастя, завойоване в бою,
і щира пісня, сповнена любов'ю,
і сміх дітей в зеленому гаю.

О Партіє, твоя залізна сила,
розбивши пута темряви і зла,
врожаями степи заколосила,
на плечі домен небо підняла.

Шляхами правди із тобою разом
іде народів здружена сім'я,
і сяє їй ясним дороговказом
непогасиме Леніна ім'я!

1938

НА ТАРАСОВІЙ ГОРІ

Усе отак, як він хотів:
лани, Дніпро, і гори-кручі,
і люди вільні і могуті
розбили пута. Кров катів
знесло у море. І навіки
засяла праведна зоря,
і спомина сім'я велика
свого поета Кобзаря.

1939

КОЛИ СХОДИЛО СОНЦЕ

Ой послала мене мати
воду брати на зорі
до криниці-ключовиці
під зелені явори.

Ще й водиці не набрала,
іще й сонце не зійшло,
як у полі над рікою
загриміло, загуло.

Я дивуюсь — звідки грому
у ясному небі будь?
Аж дивлюся — то машини
до криниці держать путь.

Зупинились — і передня
відчинилась. Бачу в ній —
і вродливий, і веселий,
гарний хлопець молодий.

— Будь здорова, чорноброва!
Дай напитися води.
Покажи нам шлях-дорогу,
через річку проведи.

Нам догнати шляхту кляту,
щоб пани не утекли...
Ми з-за Збруча, з того боку,
вам на поміч прибули.

Подала води напиться,
указала шлях на брід.
Знову рушили машини,
я дивилась їм услід,
доки зникли за рікою.

А коли прийшла в село
вість про волю передати —
сонце радісне зійшло!

БРАТАМ З БУКОВИНИ

Це той кордон, що нас ділив нарізно,
на два світи: на темну ніч і день,
та знали ви і вірили залізно,
що буде час, що співами пісень
жаданий ранок прийде з Подніпров'я,
що пролунає голос із Кремля,
що набереться сили і здоров'я
і ваша горем змучена земля.

І день прийшов — і впала влада панська,
і запалав багряно сонця схід,
і привітала Ольга Кобилянська
великого визволення прихід.
Вона стара, та спів і крики дальні
вертають сили, втрачені давно,—
то воїни проходять на майдані,
то лине радість з вулиць у вікно,
то рідна пісня ластівкою лине
і провіщає дружбу і любов,
то волі день із-за Дністра прийшов
і осіяв зелену Буковину!

м. Чернівці, 1940

ПРУТ ШУМИТЬ

Чому він лишає гори?
Чом спішить в далекий край?
Погуляти в синє море
запросив його Дунай.

— Поспішай скоріше, сину,
не затримуйся в путі,
кидай гори, полонини,
береги свої круті.

Від старого Акермана
в степовій далечині
рідна пісня довгождана
добре чується мені.

Я своїм побачив зором:
від радянської землі
в наші води синім морем
припливають кораблі.

Над лиманом пісня ллється.
Швидше, друже, поспішай!..
Прут шумить, об скелі б'ється,
котить води на Дунай.

1940

ЗАПОВІТ ФЕДЬКОВИЧА

Казав ялину посадити
у головах замість хреста.
«...Втомився я той хрест носити,
нехай ялина вироста
над домовиною моєю,
хай тихо вітами шумить,
щоб легше спалось під землею,
ніж довелось на світі жити;
щоб під гілля її зелене
гуцул з трембітою прийшов,
щоб спів його доніс до мене
народу вільного любов».

м. Чернівці, 1940

ПАВЛОВІ ТИЧИНІ

Наше серце тільки партії уважне.

П. Тичина

Ясний і чесний серцем і душею,
і просто, і правдиво ти ішов,
і щирим словом, піснею своєю
ти віддавав народові любов.
Овіяна грозовими вітрами,
як полум'я, гаряча і ясна,
та пісня йшла звитяжними шляхами
в загоні партизана-чабана.

Проїшли літа. Недаром ріки крові,
чорнозем напуваючи, лились.
Твою ми пісню чуєм на будові
ще дужчу, голоснішу, ніж колись,—
вона врівні з високою добою
на крилах літ летить у долину,
її школяр повторює з любов'ю
і тракторист співає на лану.

І голос твій, вітрами України
принесений в долину квіт і трав,
в своїй почувши юрті, ніби сина,
тебе Джамбул столітній привітав.
О серце, тільки партії уважне,
на голос твій, на твій чудовий спів
тобі народ гарячою любов'ю,
сердечною любов'ю відповів.

1941

ПІСНЯ

І коли на полі бою
буду кров'ю сходить я,
ми зустрінемося з тобою,
рятувальнице моя.

Де земля в гарматнім гуді,
наче пекло вогняне,—
важко раненого в груди
розшукаєш ти мене.

І твою відчувши ласку,
знаю — житиму, на те ж
ти мені тугу пов'язку
обережно накладеш,

затамуєш муки болю,
кров зупиниш молоду...
Під кінець важкого бою
я до пам'яті прийду.

Знов зустрінуся із літом,
з днем погожим, голубим,
із усміхненим привітом
теплим поглядом твоїм.

Ти покажеш в даль рукою,
де, неначе буревій,
за широкою рікою
ущуха далекий бій,

де у небі, ніби грози,
із-за лісу, з-за ріки
повертають бомбовози
і швидкі штурмовики,—

то на землю — в гордім льоті —
на радянську, на свою,
повертаються пілоти —
переможці у бою.

1936

* *
*

Коли тривогу уночі
заграють сурмачі
і навхрест небо перетнуть
прожекторів мечі —
наш батальйон за п'ять хвилин
зведеться як один.

Тоді я другові повім:
— У партквитку моїм
твого листа я бережу
із іменем твоїм...
Якщо навік зімкну уста,
щоб написав листа.

Щоб розповів про смерть мою
у першому бою,
що виконав у битві тій
присягу я свою,
що перед смертю слав привіт,
що плакати не слід.

5 червня 1941

**НА ПОЛІ
БОЮ**

СЛОВО МОРЯКА

Безкозирки з лентами... Бушлати...
І хитлива палубна хода...
— Раз моряк узявся воювати,
значить, буде ворогу біда!

Значить, скоро гітлерівська гідра
вже назад не знайде переправ,—
і моряк, всміхаючися хитро,
на важкі гармати показав.

— Що ж, попрацювала, добре була
наша батарея. Вражий син,
у степу знайшов собі могилу
гітлерівець-варвар не один.

Знов і знов кругом ревуть гармати,
від снарядів піниться вода...
— Раз моряк узявся воювати,
значить, буде Гітлеру біда!

1941. На борту есмінця «Ташкент»

НА БІЙ, ОДЕСО!

Одесо, чуєш гуркіт канонад?
То ворог наш, окутий у залізо,
до брам твоїх, до рідних вулиць лізе,
та, битий нами, котиться назад.

І вірю я в твою живучу силу,
в твоїх садів цвітіння молоде,
і певен я, що гад собі могилу
на підступах до брам твоїх знайдé.

Бо ти не раз героїв іменами
народ, Вітчизну славила своєю,
їх мужністю окрилені — між нами
нові герої родяться в бою.

«Вперед на бій! Смівливіше до бою!
За рідний край!» — звучать в серцях слова.
На бій, Одесо! Разом із тобою
і Ленінград, і Київ, і Москва.

І вірю я в твою живучу силу,
в твоїх садів цвітіння молоде,
і певен я, що гад собі могилу
на підступах до брам твоїх знайдé!

*13 серпня 1941
Одеса*

ТУТ ПУШКІН ЖИВ

В м. Одесі фашистські варвари
розбомбили будинок, у якому
жив Пушкін.

«Тут Пушкін жив...» — слова і дати
на білім мармурі лягли.
І пам'ять генія ми свято,
як нашу славу, берегли.

І довго ще цей дім стояв би,
нащадка вдячного манив,
і, пушкінські згадавши ямби,
шептав би внук: — Тут Пушкін жив...

Але тепер самі руїни,
лиш цегла з попелом та кров...
То звір у образі людини
для бомби ціль собі знайшов.

Він націляв не випадково,
цей виплодок нічної тьми,—
і наша слава, й наше слово
йому не нависні, як ми...

Хай наповзають люті змії,
та будуть биті знов і знов:
«Есть место им в полях России
среди нечуждых им гробов».

1941
Одеса

УДОВЕНКО

Внизу Дніпро. Над сивою сагою
од вибухів клубочаться димки...
То люттю скаженіє вогневою,
з зеніток ворог б'є із-за ріки.

Він хоче тут зробити переправу,
на лівий берег вимостити гать,
щоб нашу землю, нашу волю, й славу,
і нашу пісню рідну розтоптать.

На плесі наготовані понтони
вже Удовенко бачить з літака,—
упевнено на ворога колони
веде літак пілотова рука.
Не зупинити сокола фашистам,
він прориває захист вогневий,
на чортів міст із гуркотом і свистом
лягає залп із неба бомбовий.
Чужинців заглушаючи прокльони,
і кулеметів, і зеніток гам,
лунає вибух...
Мов тріски, понтони
злітають із тілами пополам.

Густіше б'ють зенітки. Звідусюди
вкривають небо вибухів димки...
Здрігнувся птах, поранений у груди,
і спалахнув... І знову до ріки
посунули із нір до луговини
зелені мавпи.

— Стійте, ще не все!..
Танцюєте завчасно! Вам на спини
я посаджу машину,— рознесе
і спопелить вогонь і вас навіки...
Ще сила є, ще зір у мене є! —
І — вниз на ворога...
Фашистів крики...
І, спалахнувши, смерч вогнеязикий,
мов кари меч, над річкою встає.

Гордися сином, мамо посивіла,
селянко з українського села,
гордися,— ти народові родила
такого сина — мужнього орла.

За наш народ радянський, за Вітчизну,
за рідний край, за наш СРСР
і я хотів би у хвилину грізну
померти так, як Удовенко вмер!

Вересень, 1941

СЕВАСТОПОЛЬ

Гримлять бої у горах Балаклави,
за Інкерманом грозяні бої...
На наше місто мужності і слави
фашизм повів дивізії свої.

Наш рідний Севастополь! Над тобою
нависли хмари в спалахах-вогнях,
і ти, мов витязь, вирушив до бою,
перепинивши ворогові шлях.

В суворі дні, в добу для краю грізну
на Чорнім морі, на сторожі вод
фортецею Радянської Вітчизни
тебе поставив з певністю народ.

Він зброю дав у чесні, мужні руки
з надією і вірою у них,
що возвеличать у боях онуки
невгасну славу прадідів своїх.

Йдучи на бій, ми поклялись залізно,
що виб'єм меч з фашистської руки
і впишемо в історію Вітчизни
нової перемоги сторінки!

І сонце знов сіятиме над нами,
і будуть люди дякувати нам,
і полотно нової панорами
про нашу мужність розповість вікам.

*Грудень, 1941
Севастополь*

РОЗПОВІДЬ ЗЕМЛЯКА

— Неждано «юнкерси» в той час
на батарею налетіли...

Не так давно було це діло,
як нас вони в десятий раз
навідали. Бо ми ж немало
снарядями, вогнем своїм
в окопах німців частували,
бо вже дошкулили ми їм
і по тилах...

За це, мабуть,
порахуватись з нами люто
рішив фашист...

Прийшлося круто.

Того нальоту не забудь.
Такого ми іще не знали.
Переказати важко це...
Всю висоту поколупали,
неначе віспою лице,
стерв'ятники... І все ж здорові
ми всі zostались їм на зло,
лиш замковому Щербакові
ударом очі оекло...
Осліп боєць... Але й сліпий
він заряджав свою гармату...
Отак і треба написати:
поста не кинув замковий.
Оце й усе...— сказав мені
артилерист, земляк з Полтави.—
А описать — то ваша справа,
на те й поет ви...—

Вдалині
синіли гори світлочолі,
ясніло небо голубе.
Я думав з гордістю: ніколи,
мій краю, не скорить тебе,
Вітчизно, земле многосила,
ти виграєш останній бій,
коли героїв породила
таких, як мужній замковий.

1941

ОКСАНА

*Пам'яті медсестри
Оксани Лисенко*

Попрощатись востаннє зійшлися бійці
і застигли в мовчанні суворім...
Хоронили Оксану, любиму сестру,
на кургані високім над морем.

— Прощавай, наша рідна,— сказав комісар,—
ми відплатим за тебе, сестрице...—
І непрохані сльози втирали бійці
на суворих обвітрених лицах.

Другом, матір'ю їм і сестрою була,
її теплі і лагідні руки,
зушняючи біль, накладали бинти,
тамували страждання і муки.

Скільки ранених винесла з бою вона!
Їм життя повернула і силу.
— Прощавай, наша сестро!..— сказав комісар,
і труну опустили в могилу.

І салют пролунав... Поховали сестру.
...Був наказ: «Виступати до бою.
Захопите висоту».
Став той сонячний день
для фашистів
резплати грозою.

Одвірує війна, одлунають бої,
світ не знатиме лиха і горя,
та ніколи сестру не забудемо ми
і могилу над берегом моря.

1941

БІЛЯ ПІДБИТОГО ТАНКА

Наш танк проклав дорогу для піхоти,
крізь дріт колючий виламав прохід,—
і піднялася, ринулася рота,
пішла в атаку за бронєю вслід.
Хай хижі кулі сипалися градом,
хай ворог брав «у вилки» шквалом мін,
хай густо клав снаряд біля снаряда —
не допомгло, не міг усидіть він.
По-справжньому фашистів чесонули
і залягли на новім рубежі...

Де ж танк подівся?..

Ми про танк забули.

І раптом:

«Він!.. Підбили...» — мов ножі,
слова у серце вразили.

Помалу

підбитий танк, мов ранений, ступав
і вдарився об мерзлий насип валу...
Заглух мотор, і танк здригнув і став.
Всі кинулись до нього і з'юрмились...
Один борець поліз відкрити люк...

І воїни з тривогою дивились
на башту і ловили кожен звук,
чекаючи напружено і строго,
що скаже їх товариш...

І коли

відкрився люк — він не сказав нічого,
він шапку зняв,
і всі шапки зняли.

1941

УСАЧОВ

Над бліндажем курить димок,
десь глухо грає мандоліна,
про птицю чайку пісня лине —
туди прискорюємо крок.

Це він співає, Усачов,
свою улюблену ізнову...
— Сержант! Покличте Усачова.
— Єсть, Усачова! — і пішов
сержант до входу. Політрук
кисет з кишені витягає:
— Закуримо? — І спів, і гук
десь під накатом замовкає
у бліндажі.
І через мить
із автоматом за плечима
моряк з веселими очима
переді мною вже стоїть.
Ми привіталися із ним.
Про се, про те — за словом слово —
розпочали ми з ним розмову,
розговорилися про Крим.
Про Керч...
Москву...
І про недавні
гарячі сутички, бої...
— Густі есесівців рої
порідшали і тут.
Безславні
були для них грудневі дні,

смертельними бої минулі —
снаряди наші, міни, кулі
взнаки далися.

У вогні

їх переплавилось немало,
лягли їх сили немалі.

Землі хотіли?..

Що ж, дістали
на груди нашої землі.

Так. І у нас була робота —
гаряча, славна сіножать...

Не бачили?..

Їх ціла рота...

Ще не підібрані лежать.

З кущів строчили по КП,
та моряків не залякати.

Раз кулі є і є гранати —
не поганьбуємо себе!

Вони з кущів, а я звідціль
гранату кину і присяду,
щоб не вдалося часом гаду
на мушку взяти.

Добре, в ціль

мої «даруночки» лягали...

«Прийшлися, мабуть, до смаку,—
собі я думав,— раз шакали
зчинили музику таку...»

Коли ж світанком відійшов
побитий ворог, ми немало
есесівців нараховували...

То, кажуть хлопці,— Усачов...

А справді це було не так,
атаку разом відбивали.

Мені гранати подавали,
а я лиш кидав на собак...

Попрацював зі мною спільно
і лейтенант, і політрук...
Гранати брав я з їхніх рук,
робота в нас була артільна...

Прощаємось із Усачовим.
Рука в руці:
— До стрічі, друг! —
І на КП ярком терновим
нас проводить політрук.

Кругом есесівці валялись,
чорніли плямами здаля,—
то, ними скривджена, земля
прийнять їх трупи відмовлялась.

МАРІЯ ЯРЕМЕНКО

Ліси, і гори за вікном,
і хмари волохаті...
Лежать поранені бійці
у прибраній палаті.

Помалу двері заскриплять,
легкий вітрець повіє.
По скрипу чують — це сестра
Яременко Марія.

Іде палатою вона
нечутною ходою,
і хвилю світла і тепла
приносить із собою.

Усіх обійде. Одному
тугіше бинт пов'яже,
за руку візьме, а тому
привітне слово скаже.

І щиро дякують бійці
Марії за роботу,
з любов'ю вписують її
адресу до блокноту.

Коли закінчиться війна —
така її адреса:
Сестрі Яременко. Поштамт.
Одеса.

1941

НІЧ У БЛІНДАЖІ

В темряві десь за дверима
рвуться снаряди вночі...
Стіни здригаються, блима
племінь чадної свічі.

Бігають стінами тіні.
Знявши із свічки нагар,
низько схилившись, дружині
пише листа комісар.

Знаю — в спокійному тоні
пишеш, що жив і здоров,
змовчиш про ночі безсонні
і не напишеш про кров...

Змовчини, що вибухом міни
ранило в перші бої,
щоб не тривожить дружини,
хворого серця її.

Слова ти їй не промовиш,
що у боях посивів.
...Дзвонять із штабу.— «Воронеж»,—
тихо моряк відповів.

Трубку на столик поклавши,
кличе тебе черговий.
Чую спокійний, як завше,
голос простуджений твій.

Тільки незвичне звучання
я учуваю у нім...
Тільки якесь хвилювання
в голосі тихім твоїм.

Може, тривожні повини?
Наступ ворожий?.. Прорив?
Ні. У найважчі хвилини
спокою ти не губив.

Був ти в оточенні — знаю,
в наступ водив моряків,
їх на передньому краї
словом і мужністю грів.

Знаю по слову, з півслова,
з зору, що повний тепла:
звістка неждана, раптова
про нагороду прийшла.

ПІСЛЯ БОЮ

Від бою, що утих, іще не охолоча
опечена вогнем, розтерзана земля.
Тут німців били ми, і трупи їх довкола
усіяли горби й засніжені поля.

Ось офіцер рудий в брудній калюжі крові
голічерва упав і руки розпластав...
Це він братів моїх розстрілював у Львові,
це він сестер моїх в Полтаві гвалтував...

Це він батьків моїх в далекому Засуллі
повісив на вербі.
За це йому хреста
залізного дали.

За це радянські кулі
бандиту назавжди заціпили уста.

З огидою я труп його переступаю.
Ми далі ідемо кущами дубняку...
З Бельбека німець б'є... Снаряди рвуться...
Знаю,
що перемогу ми дістали не легку.

І наша кров лилась...
Під дубом на кургані
зібралися у гурт засмучені бійці —
товариш їх лежить в суворому мовчанні,
русявий, молодий, з гранатою в руці...

Земля тобі пером!
Лежи спокійно, сину!
До тебе бур'яном тропа не заросте,
у головах твоїх колючий кущ шипшини
вогненним багрянцем весною зацвіте.

Над морем буде він, мов полум'я, палати,
нагадуватиме живим гарячу кров твою...
Пером тобі земля!
Лежи спокійно, брате,
ти чесну путь пройшов, загинувши в бою.

З Мекензієвих гір над морем знов і знову
луна за залпом залп — «гостинці» наші
шлють.
То по фашистах б'ють гармати Воробйова,
неначе віддають героєві салют.

м. Севастополь, січень, 1942

БАБУСЯ З ОНУКАМИ

Одне в бабусі на руках,
і друге проситься на руки,
а двоє граються.

«Онуки...—

і сльози блиснули в очах.—

Дочку убито. Розірвала
фашистська міна. Вже й листа
на фронт до зятя написала...—

шепочуть висохлі уста.—

Нехай жорстока і сувора
до нього правда долетить,
хай він за наше люте горе
фашисту-нелюдові мстить».

1941

ВАЛЯ

Лікарі сказали: «Буде жить...»
Входимо в палату. Під стіною
у бинтах до вікон головою
дівчинка поранена лежить.

Тільки що очунилася вона...
Десять років піонерці Валі...
Вчора ногу їй ампутували...
Йодоформу запах... Тишина...

І не знає про біду свою.
— Валю, Валю!.. Як же розповісти,
що уже скалічили фашисти
нерозквітлу молодість твою?

Як тобі про горе розказать?..—
Щось шепоче Валя, щось питає...
Одвернувся швидко до вікна я,
щоб від неї сльози приховать.

1941

ГАЛИНКА

На руках її мати несла,
свою рідну дитину Галинку.
Ще б секунда — і стіни будинку...
Два лиш кроки вона не дійшла.
Застрочив автомат з висоти,
в тіло матері врізались жала...
Але встигла дочку донести
за розбомблені мури і впала
на холодну панель... І коли
вийшли люди на зойки дитини,—
мати вмерла, а доньку взяли
із холодних обіймів Марини.
Приголубили люди її,
сиротину, дволітню Галинку...

І мені побувати в сім'ї
довелось... Новорічну ялинку
у тунелі і я зустрічав...
А навпроти здійсмались висоти,
де, засівши в траншеї і дзоти,
лютий ворог всю ніч не дрімав,—
стрілянину вчинив немало,
бо розвідники добре подбали:
на горі у фашистським тилу
для Галинки ялинку зрубали.
В подарунках уся, в іграшках
розцвілася огнями ялинка...
І сміялась маленька Галинка
в молодого бійця на руках.

1941

РАХУНОК СНАЙПЕРА

— Свій рахунок снайперський у січні
розпочав я з друзями вести.
Багатьом фашистам новорічні
не дійшли з Німеччини листи —
не вручила пошта.
За Одесу,
за мою Полтаву і за Крим —
польову на земляну адресу
довелося змінювати їм.
Ось число. Сказати точно можу —
в мене бухгалтерія проста:
вб'ю фашиста — засічку на ложу.
Незабаром витягну до ста.

І, любовно рукавом протерши,
він мені показує приклад:
— Порахуйте — зліва буде перший...
Кожна риска — значить, мертвий гад.
Значить, смерть фашисту, — без розписки
грішну душу чортові оддав... —
Я рахую вирізані rischi —
дев'яносто сім нарахував.
Побажавши щастя, на розлуку
я стискаю снайперові руку:
— Бий фашистів в горах Балаклави,
всю гвинтівку викарбуй пожем, —
у музеї мужності і слави
ми її навіки збережем!

Березень, 1942
Севастополь—Балаклава

ЛЕНІНА НЕ ЗМІРЯТИ ВІКАМИ

Леніна не зміряти віками
і в тисячоліттях не вмістить.
Невмирущий Ленін вічно з нами
у серцях гарячих буде жить.

Ленін за Радянську Батьківщину
в бій повів — і стали ми людьми.
І в сумну, і в радісну годину
з ним живем і радімося ми.

І тепер, коли на сонце ясне
простяглися хижі пазури,
знаєм ми: ніколи не погасне
огнецвіт кремлівської зорі!

Ідемо на захід, визволяєм
нашу землю, сестер і братів.
Леніна безсмертного згадаєм —
легше йти у бій на ворогів.

Невмирущий Ленін вічно з нами
у серцях гарячих буде жить.
Леніна не зміряти віками
і в тисячоліттях не вмістить.

*Січень, 1942
Севастополь*

НАПИШУ ЛИСТА ДРУЖИНІ

Каганець горить в землянці,
за дверима — ніч густа...
Опівночі до дружини
напишу в Уфу листа.

Напишу про все потроху,
що гримлять у нас бої,
що цвіте мигдаль над морем,
що співають солов'ї...

Опишу я весну, гори,
голубого моря даль...
— Не турбуйся ти за мене,
свого серця не печаль.

Жив-здоров і тому вірю,
що зустрінемося колись...

Про дітей піклуйся наших,
а за мене не журись.

Хай ростуть. Виховуй доньок,
щоб любили рідний край,—
і Наталочку, й Оксанку
доглядай і научай...

Обіллється серце кров'ю,
як згадаю Київ, де
німчура, фашист поганий,
по Хрещатику іде.

Що Дніпро чужинець душить,
ходить берегом крутим...
Що у Каневі могилу
топче чоботом брудним.

Чуєш, сестро? Чуєш, тату?
Чуєш, мамо, грім гармат?
Спішимо ми. Розпинати
вас не буде лютий кат.

По дорозі перемоги
на Україну повернусь,
рідну землю поділюю,
із Дніпра води нап'юсь.

Глянь на схід, мій Дніпре милий,
бачиш? Обрій заяснів!
Україно, мамо рідна,
зустрічай своїх синів!

ЛИСТ ВІД МАТЕРІ

Тенгіз заплакав. На папір,
на лист від матері старої,
сльоза скотилася...
— Герою,
мій друже вірний, сину гір,
чого ти плачеш?..
— Не питай...
Щоб плакав я, не пам'ятаю,
а зараз стримать сил не маю.
Візьми листа і прочитай...

Писала мати:

«Рідний сину,
якщо здригне душа твоя
в бою за честь, за Батьківщину,
коли зганьбиш себе, то я
одне скажу:
мені не треба
такого сина,
і забудь,
що рідна мати є у тебе,
і до своєї саклі путь.
Тебе не пустять навіть скали
до рідних батьківських долин,
і смак води у Цхеніс-Цкалі *
для тебе буде, мов полин.
Руки дівочої не жди —
перед тобою хмурі двері

---

* Ц х е н і с - Ц к а л і — ріка у Грузії.

твоя улюблена Етері
закриє, сину, назавжди.

Забудь тоді і слово «мати».
І знай, Тенгізе, прокляла
навіки сина-могалате *
стара грузинка Маквала...»

Тенгіз рукою очі витер,
із рук моїх листа узяв,
на рідний начерк чорних літер
дивився знову і сказав:

— Ти помилилася, моя
далека, рідна, сива мамо,
коли подумала, що я
здригну в бою із ворогами.

Про мене ти узнаєш скоро.
Вже близько сонце днів ясних.
І будуть вільні Кримські гори —
молодші сестри гір моїх.

1942

---

* М о г а л а т е — зрадник (груз.).

ДО ТЕБЕ, РІДНА УКРАЇНО

В огні смертельнім ворог гине,
конає лютий лиходій.

До тебе, рідна Україно,
до тебе, милий краю мій,
ми спішимо.

Ворожі сили
лягають трупом у бою.
Вже наші армії ступили
на землю скривджену твою.

О рідна земле, мати наша,
многострадальна сторона,
гіркого лиха повна чаша
тобою випита до дна.

Катами мучена, розп'ята,
ти не скорилась ворогам,
ти знала:

прийде час розплати,
впаде на голови катам.

Ти знала: мучитись недовго,
знов заясніє небозвід
і зійде сонце із-за Волги.

І все дивилася на схід,
удалину, де дні і ночі
гриміли грози канонад,
дивились виплакані очі
на незборимий Сталінград.

Діждалась, мамо!

Із боями

ідуть крізь полум'я війни

з твоїми вірними синами
Росії віддані сини.
Вони несуть для тебе волю,
долають силу тьми і зла,
щоб ти в народів вільнім колі
ясною зіркою цвіла.

1942
Сталінград

ДОНЕЦЬ

Минуть літа. Сумні і славні дати
ми в пам'яті навіки збережем.
Донець! Тобі судилось двічі стати
в великій битві грізним рубежем.

Вже чути грім визволення, вже близько
день наступу в огні порохів,
готове в бій, вкопалось в землю військо,
сигналу жде на березі твоїм.

Ясна зоря у небі засія.
Мов слава легендарного героя,
твое, Донець, гримітиме ім'я.

Тобі річки великі і малі
уклоняться: Уралом кута зброя
карала тут найбільше зло землі.

Червень, 1943

ПИСАРІВКА

Тут гостювала молодість моя.
Я впізнаю вас, береги знайомі.
В будинок відпочинку на поромі
ось тут колись переправлявся я.

В бору бродив, гуляв у чистім полі,
рвав квіти, слухав жайворонка спів,
читав студентам вірші в агрошколі,
в рожеві ранки вудив окунів...

Колись у вас, чудові береги,
ми позичали сили і снаги
і повертались до роботи знову.

Тепер війна вогнищними крильми
пакрила пас. Ударить грім грозиво!..
До тебе, Харків, вернемося ми!

Червень, 1943

МІСТ

Не раз, було, я милувався ним
на віддалі, блукаючи лугами:
над дзеркалом води, над берегами
звисав він легко плетивом стальним.

Вдивляюся: Донець і луг такі ж...
А міст війна порвала динамітом.
Хребтом залізним, навпіл перебитим,
він боротьби позначає рубіж.

Війна ущухне. Буде їй кінець!
Відсалютують воїнам гармати.
Збудуєм знову міст через Донець.

З дитям своїм коханим на руках,
з сльозами щастя-радістї в очах
у рідний край по нім перейде мати.

Липень, 1943

ТИШИНА

Знайомий луг. Донець — рубіж війни.
Ні пострілу, ні голосу не чути...
І в мирний час такої тишини
тут не було. Вдихаю запах руті
і полину. І легко так іти
некошеним лужком до висоти.
Пролинула у небі хмарка біла...
За бором постріл. Міна прошипіла
гадюкою. Рвонуло за горбом,
хитнуло землю, обдало теплом...
Живий... повзу... і цей раз — пощастило...

Поки війна вирує лютим злом,—
зрадливій тиші, спокою не вір:
за тихим плесом притаївся звір.

Червень, 1943

РОЗМОВА В ОКОШІ

Біля серця, поруч з орденами,
на зеленій стрічечці медаль...
— Десь, здається, бачилися з вами?
В Сталінграді, певно?
Та, на жаль,
прізвище забулося...
— Підкова,
а зовуть Миколою...
— Радий
зустрічі.—
І полилась розмова
в спогадах про шлях наш бойовий,
про бої над Волгою.
В уяві
встали дні і ночі штурмові,
пекло на серпневій переправі...
Дим... вогонь... удари бомбові...
З острова Сарпінського гармати
б'ють на центр, «катюші» — з Слободи...
— Довелось і нам попрацювати
біля тої волзької води...
Оточили. Не втекли поганці.
Розметали ту фашистську тлю...
Так що відчуває на горлянці
Гітлер неприкаяний петлю.
Літа ждав, щоб кинутись навальною,
готував нам «курський Сталінград»...
Підвели і «тигри», і «тотальна»,—
рачкувать приходиться назад!
Б'єм і літом іродів на славу!

Побувати б швидше на Дніпрі,
завітати б у свою Полтаву —
там zostались жінка і старі...
Чи живі?..
Повернемося скоро,
«Одолеем все мы»,
як сказав
Олександр Васильович Суворов...—
і земляк рукою показав
на лісистий берег.
Вже не довго
ждати їм визвольної зорі.
Незабаром з гордістю про Волгу
згадувати будем на Дніпрі.

*Липень, 1943,
на Дінці*

* *
*

І плеск ріки, і ліс удалині,
і день ясний, і тихий плач зозулі,
і постріли, і лет осиний кулі
про смерть твою нагадують мені.
Десь тут твого життя останній час
в травневий день, як цвіт зорі, погас.

Заходить сонце. Там у ріднім краї
тебе дружина за Дніпром чекає
і мати жде засмучена твоя.
Згасає день. В бліндаж вертаюсь я.
Над окугою чайка низько кружить...

Мій вірний друже, чуєш — чайка тужить,
літаючи над синьою водою?
Це плачу я, мій брате, за тобою.

Червень, 1943

УКРАЇНІ

Свою Україну любіть,
Любіть її... во врем'я люте.
Т. Шевченко

Які знайду у серці я слова
про тебе, краю, щастя моє, доля,
вечірня зірка, квітка польова,
у полі к долу схилена тополя,
щоб всю любов до тебе перелить,
щоб сина голос щирій і неложний
почула ти у час війни тривожний,
узнала б, як душа моя болить.

Розіпнута невільнице моя,
стерплю усі за тебе муки я —
з фашистських пут тебе б лише розкути!
Люблю тебе, люблю во врем'я люте.

Поклянемося ж на Дніпрі, брати,
іти вперед, в боях перемогти!

1943

НА МОГИЛІ СЕСТРИ

Пам'яті сестри Мотрони

Ось і кладовище, і могила.
Запах чорнозему. Тишина.
Тут навек сестра моя почила,
тут лежить замучена вона.

В гулі битви переможним шляхом
на могилу, сестро, я прийшов
до землі схилитися над прахом —
сум тобі повідать і любов.
Ти стерпіла всі нелюдські муки,
всі страждання, що на світі є.
За твої побиті чесні руки,
за життя розтерзане твоє —
ми відплатим!

Сестро, не гнівися,
я спішив до оржицьких доріг.
Ти прости, що брат твій запізнівся
і тебе від смерті не вберіг.

Ти прости сльозу мою безсилу,
перший раз пролиту в боротьбі.
Я прийшов не плакати на могилу,
а заприсягнутися тобі.

Я клянуся, сестро, над тобою,
перед рідним образом твоїм,
сивим батьком, матір'ю старою,
яблунівським небом голубим,
нашими юнацькими літами,

сонцем комсомольської весни,
у маю розквітлими садами,
жовтими гаями восени,
гнівом розхвильованого моря:
за життя, за молодість твою
буду мстити і мстити, доки горя
кров'ю ворогів не напою!

Ти прощай, замучена, розп'ята.
Ми катам відплатимо;
від нас
не втече вона, орда проклята!
Чути канонаду з-під Черкас.

1943

Я ЗНОВ У КИЄВІ

Я знов у Києві.
Мій рідний тату сивий,
тебе побачив я тепер уже не в сні!
Уклін тобі!
Привіт!
День зустрічі щасливий
музикою бринить у серця глибині.
Два роки ми були розлучені війною.
Багато фронтових перейдено шляхів,
та образ твій завжди стояв передо мною,
до бою закликав,
вперед на захід вів.

Меч помсти вогняний розкраяв чорну хмару,
і вітер вогневий розвіяв ночі прах...
І мученики йдуть із Бабиного яру,
виходять з темних ям на Вишгородський
шлях.

Іде їх тисячі...
Нема кінця і краю,
і ліку їм нема... старі і молоді...
І ніби крики їх я крізь туман вчуваю...

Прости нам, що тебе залишили тоді...
Що ворог у садах бродив пожовклим листом,
що на землі твоїй топтав сніги, траву,
що дихав навесні твоїм повітрям чистим,
кунався у Дніпрі, пив воду дніпрову.
Прости нам і за це.
Стояв ти перед нами

в терновому вінку,—
і ми клялись в бою
Хрещатиком твоїм,
каптанами,
садами,
що вернемо тобі
життя, красу твою.

Я знов у Києві.
Мій рідний тату сивий,
тебе побачив я тепер уже не в сні!
Уклін тобі! Привіт!
День зустрічі щасливий
музикою бринить у серця глибині.

Грудень, 1943

МОРЯК ВЕРНУВСЯ В СЕВАСТОПОЛЬ

Моряк вернувся в Севастополь,
із автоматом крізь пожар
він по руїнах, через попіл
до моря вибіг, на бульвар...

Горнулися ласкаво хвилі
йому до виморених ніг...
І сльози стримати не в силі,
він сів на батьківський поріг.

Чого заплакав кароокий?
Які взяли його жалі?
Що друзі сплять уже два роки
у севастопольській землі?

Що там, де мав зустріть дівчину,—
будинок в полум'ї, в диму?..
Що мати вмерла на руїні?..
Що батько вбитий?.. Не тому...

Він плакав, плакав він не з горя —
від радості. Сьогодні знов
вернувся він на берег моря,
до бухти рідної прийшов!

1944

МІЙ ДРУЖЕ ДОРОГИЙ

*Герою Радянського Союзу
Никанору Ткаченку*

Хіба солдатське вимовити горе,
заховане у серці, без сльози?..
— Прощай, герою, друже Никаноре! —
сказав комполку. Друзів голоси
в саду осіннім клятвенно звучали,
на свіжий горб покладено вінки,
і вже вином могилу поливали
по сербському звичаєві жінки.

У Сомборі в саду насипана могила, —
під вітами дерев втопає у квітках.
Навіки смерть твоя тепер осиротила
сім'ю гвардійців, тут поховано твій прах.
Мій друже дорогий, народу вірний сину,
в словах оцих мені не вимовить жалів.
Як серцем молодим любив ти Батьківщину
і як життя свого за неї не жалів!

Нагадують тебе, нам будуть дні минулі,
гвардійські рубежі край волзької води...
дніпрові береги, степи в гарматнім гулі,
весною на Дністрі розквітлені сади;

Дунаю світлий шир, де ти з бійцями рядом
ішов — в атаку вів і бадьорив в бою...
Ти батьком був бійцям, ти був простим
солдатом,
і як солдат, зложив ти голову свою.

Гул битви з далини до міста долітає,
промінням золотим іскриться небеса,

і поклик журавлів блакить осінню крає,
і на квітках тремтить сльозинками роса...

Спокійно, друже, спи! Нехай Дунаю хвилі
наспівують тобі улюблений мотив,
а ми підéмо в бій, поклявшись на могилі
любить Вітчизну так, як ти її любив!

1944
Сомбор, Югославія

ДУНАЮ МІЙ

Дунаю мій, не раз, не два
проспівано тобі
хвали пісенної слова
про хвилі голубі,
про те, як в щасті і в біді
ти в берегах струмиш,
як з осокою при воді
шепочеться комиш.

Про що комиш і осока
нашіптують — узнай...
Пливе у даль Дунай-ріка,
замріяний Дунай.

Про що ти мрієш, несучи
блакитні хвилі в даль?
Чом журавлів сумні ключі
сурмлять свою печаль?
Ячать тужливо лебеді
над гладдю тихих вод,
і, стогне в горі і біді
зневолений народ.

На води пада звисока
гусиний гелгет-грай.
Пливе у даль Дунай-ріка,
засмучений Дунай.
— Чому сумуєш? — розкажи.
— В залізо кутих пут
пани свої, пани чужі
скували бідний люд.

— Дунаю, чуєш — світлі дні
приходять, не журись,
на блискавиці вдалині,
на сході, подивись.

Гарматним голосом гука
далекий небокрай.
Пливе у даль Дунай-ріка,
розбуджений Дунай.

То волі сонячна пора,
то в силі, в славі йдуть
брати од Волги і Дніпра,—
на захід їхня путь.
Ідуть вони у битві тій
з червоним знаменом,
і гнеться ворог-лиходій
над Прутом і Дністром.

Грім битви волю проріка,
ожив дунайський край.
Пливе у даль Дунай-ріка,
схвильований Дунай.

1944—1950

**ІДУ ЗЕМЛЕЮ
РІДНОЮ**

ТАМ, ДЕ БУВ ПЛАЦДАРМ

Грім двобою рокотом могутнім
відгримів звияжно над Дніпром,
і місцям для серця незабутнім
я прийшов вклонитися чолом.
Я іду шовковою травою,
пахнуть медом квіти лугові,
вдалині встають переді мною,
голубіють гори дніпрові.
З гір отих, націливши гармати,
ворог бив по острову, по нас...

День липневий!
Як же воскресати
вмієш ти боїв минулих час!
Знову постають в моїй уяві
незабутні вересневі дні,
під вогнем бійці на переправі,
і на тій — на правій — стороні
теж вогонь від ранку до смеркання,
і всю ніч,
і знов у ранню рань
ще сильніший...
Б'ють із Дюмоткані.
Он вона, та сама Дюмоткань,
на горі.
Атакою нічною
збили ми фашистів зі шпиля...
Чую я у темряві:
— За мною!

За Вітчизну! — голос іздала
капітана Сокура Миколи.
Його рідний образ ожива...
Шостий рік отам він, біля школи,
у могилі темній почина.
Ген на схилі нива золотиться:
там, де йшов в атаку батальйон,
дозріває, повниться пшениця,
молодий здіймається заслон
лісосмуги.
Лугом тінь від хмарки
пропливла.
І тіні знов біжать.
Над Дніпром виспівують косарки.
Косять трави.
Ось і сіножать
з пахоцями сіна медвяними.
Косарі зійшлися на обід!
Підійшов, здоровкаюся з ними.
— Із Шульгівки?
— З неї, — каже дід.
— Визволяли... був у ній...
По сліду
бойового шляху отого
йду тепер я... —
Просять до обіду,
як близького,
рідного, свого.

ОСТРІВ ПУШКАРІВСЬКИЙ

Зашарудів пісок на мілині,
по самім днищу, мов підошви шерех.
Причалив човен.

Випало мені
ступити знов на твій піщаний берег.
Не так колись на тебе я ступив,
не так ішов, не так переправлявся...
Тут п'ять разів гуляв Дніпра розлив
і верболіз п'ять років розростався
на острові.

Але — ні вир води,
ні шелюгів буяння здичавіле
воєнних шрамів згоїть не зуміли —
кругом війни лишилися сліди...

Як рани ветерана, про бої
нагадують траншеї і окопи...

Хіба не в роті лейтенанта Глоби,
не тут писав я нариси свої
до нашої армійської газети?

Хіба не тут був ранений Глушков —
кореспондент, товариш...

— Друже, де ти?

Чи ми з тобою стрінемося знов? —

Аж дивна ця для мене тишина
на острові, що клетотів боями.

Так непорушно й тихо до нестями...

А з глибини у пам'яті зрина
осінній день,

коли стару протоку
ми форсували.
Осьде і вона,—
і бродом через неї, нешироку,
по ріні, гальці вимитого дна
бреду на той бік.
Тиха луговина,
де кров лилась, квітками зацвіла.
Тут не одного відданого сина
в своє ти лоно, земле, прийняла.
З них не один
свій доблесний,
солдатський
закінчив тут, на луговині, шлях...
І сплять тепер в одній могилі братській
сини Вітчизни, здружені в боях.
Лежать вони за тихим переліском
під віковим курганом степовим,
увінчаним гранітним обеліском,
поставленим над ними вартовим.
Спокійно спить.
Недаром землю кров'ю
ви окропили щедро у бою.

Куди не глянь — по всьому Подніпров'ю,
по нашому широкому краю,
на неосяжних просторах Вітчизни
лани зелені мріють;
з краю в край
гудуть гудки, і поїзди залізної
гримлять над степом.
Сяє небокрай,
мов знамено, горить у ночі темні
над водами широкого Дніпра,—
то — домен блиск, то — спалахи мартенів,

то ллється сталь для щастя і добра
народного;
то сонцесяйним блиском
Дніпродзержинськ зоріє над Дніпром,
немов цвіте вночі над обеліском
непогасимим огненним вінком.

1949

ПІСЛЯ ДОЩУ

Дощ пройшов.
Ясна, смарагдова,
вигнувши брову,
в небосхил вписала райдуга
тучу грозову,
блискавицями гаптовану
над розльотом гін,
п'ять годин громами ковану
з чотирьох сторін.
Вдарив сонячними веслами,
співами пісень
над просторами воскреслими
перемитий день.
І гуркоче грім підковами,
тихне вдалині...
Над ланами буряковими
бризнули пісні.
Йдуть дівчата. Цвіт півонії
на обличчях їх,
і сріблом дзвенить-видзвонює
молодистий сміх.
На шляху мотор випробує
перебір октав,
захлинається утробою:
ЗІС забуксував.
Та шофер біди не відає —
дістає цепи:
— Благодать! Оце як слідує
змочено степи.
Це вже факт — земля наповна,

вистачить води! —
Блискотять на грудях воїна
планки в два ряди.
Він з-під ската землю змочену
кидає на шлях,
вигортає на обочину
в травах-споришах...
Рушив ЗІС, побіг долиною,
аж гуде земля,
і зелені за кабіною
кружаться поля.
Ось будови стану нового,
мимо тих будов,
мимо лану бурякового
стишено пішов.
Серце шофера забилося —
дівчина одна
на дорогу подивилася...
Ясно, що вона
його дівчина омріяна.
Їй сигнал-привіт.
Біла хусточка Маріїна
майорить в одвіт.
МчитьсЯ ЗІС услід за тучею,
рветься на бігу
луговиною квітучою
в райдужну дугу.

ЗА ЩО ЛЮБЛЮ Я МИЛОГО

За що люблю я милого,
мого Петра вродливого,
шофєра з МТС,
чий образ в мислях носиться,
в дівочу пісню проситься
в моєму серці десь.

Люблю свого я милого,
хороброго, сміливого,
за серце молоде:
воно народу рідному
в його житті похідному
не зрадило ніде.

Люблю свого я милого,
в роботі невтомимого,
за руки золоті,
які завжди трудилися,
Вітчизні пригодилися
у битвах і в труді.

Люблю свого я милого,
в коханні незрадливого,
за душу молоду.
Баян в саду вечірньому
заграв.
По знаку вірному
до милого іду.

1949

ЯК ЖИТЬ НА СВІТІ ХОРОШЕ!..

Над садом місяць світиться,
квітує небо зоряне,
в саду баян жаліється,
зове дівчину зморену.

Цвіте зоря вечірняя,
спадає цвіт порошею...

«Виходь до мене, вірная,
прийди, моя хорошая!..
Ми тихий сад перейдемо
і підемо дорогою...»

Гудуть дроти над грейдером
пісенною тривоною.

Чатує місяць сторожем
над даллю несходимою...

Як жить на світі хороше,
у парі йти з любимою!

1949

ОСІНЬ

Схвильовано люблю осінню пору
у ніжному зародженні її,
коли твоєму потрапляють зору
ледь золотом позначені гаї,
коли на полі весело і юно
вкриває пар густа озимина
і вабить зір її зелене руно,
і, мов кришталь, ясніє далина,
а синє небо вистояне, чисте,
і тільки в ньому лине де-не-де
із ниток срібних плетиво пушисте,—
то пряду літо бабине пряде —
провісницю пташиного відльоту...

Уже птахи гуртуються в політ,
у криках їх звучать прощальні ноти,
їх голосом стривожений зефіт...

Люблю безмежно осінь-трудівницю,
коли над полем прибраним пливе
ізрання до вечірньої зірниці
гудіння молотарок степове,
коли снують по грейдерах машини,
мов золотом, наповнені зерном...
Шумлять вітри, шуршать шляхами пини,
і зерно пахне в засіках вином.
А у садах, плодами обважнілих,
настояний медовий аромат
і опадання яблук перезрілих
нагадує осінній зорепад.
Шанобливо люблю я мудру осінь,
як в школі —

гомінливому дворі —
тонкий дзвінок тривожить ранку просинь
і в клас біжать веселі школярі;
коли у тишині аудиторій
йдуть до сердець наставника слова,
а на студентів крізь шибки прозорі
своє проміння сонце розсіва;
коли опалий золотом-габою
встеляє лист у скверах доріжки...

Люблю, коли сагою луговою
світанком йдуть рибалки до ріки
стежками, по зарошених отавах.
Повільна їх розмова і хода.
...Уже в тонах багряно-золотавих
над лугом схід помалу розквіта.
Незрушними покосами-рядами
лежить туман над плесами озер.
Хлюпочуться поміж очеретами,
кричать качки, і селех сизопер
уже летить на поклики качині
і крилами пружинить.

І тоді
лунає постріл.
По якійсь хвилині
лускоче дріб, упавши на воді.
Міцнішим спирту вилається словом
рибалка-дід.

Ще звечора на лов
започувати під кущем лозовим
старий на луг до озера прийшов.
Люблю і я блукати по озерах
із спінінгом, як прийде щучий жор
і окунів, смугастих, красноперих,
іспозарання до вечірніх зор;
коли зі дна хапає блешню щука
і вудлице згинається в дугу,
мов тятива натягнутого лука,
бринить «сатурн».

Люблю я на лугу
над озером, над тихою рікою
із друзями провести вихідний —
на тиждень зарядитися снагою.

Озерні плеса, простір луговий,
дніпрові гори, синє-синє небо,
недарма ви так часто на війні
мою уяву вабили до себе
і часто в снах ввижались мені.

В широкім світі, де б ми не ходили,
не дасть спокою навіть нашим снам:
завжди вона, — усім, що серцю миле, —
земля Вітчизни згадується нам.

НА МАЙДАНІ В ПЕРЕЯСЛАВІ

Гуде, хвилюється майдан
від краю і до краю.
Виходить з друзями Богдан,
і гомін ущуває.
Кого з людей тут не візьми,
усяк тобі повіда,
як хату повнила слізьми
наруга і обида.
Он той рибалка — сивий дід,
спитайте у Недолі,
хіба не він п'ятнадцять літ
в турецькій був неволі?
А он вдова (тут не одна!)
в свитину кута діток...
Хіба не шляхта навісна
зробила з них сиріток?
Хіба не батька їх, Павла
Устименка, без жалю
кати на згарищі села
виводили на палю?
Хіба не зграїще татар
знеславило Ярему?
Дочку любиму хану в дар
схопили для гарему.
«З Москвою разом — тільки так!
В союзі — наша воля»,—
так думає старий козак,
вдова в свитині і рибак
із В'юниц — дід Недоля.
Так хочуть, ждуть цього усі.

І — помах булавою
туди, у напрямі Русі:
— Навіки із Москвою!
— Навік! — Богданові в одвіт
від краю і до краю
озвавсь майдан.

Вже триста літ
цей вічний клич лунає.

1954

ПОТЬОМКІНЦІ

З журнальних сторінок, із розвороту,
долаючи і просторінь і час,
у наші дні, збережені на фото,
обличчя мужніх глянули на нас.
На безкозирках літери: «ПОТЬОМКІН»...
Відвага й віра в зорах племінких,
і предків славних вдячливі потомки —
ми з хвилюванням дивимось на них;
ми впізнаєм далеку нашу славу
ще молоду,
вчуваєм перший грім,
що похитнув орла можуть двоглаву,
лунаючи над простором морським.
У сиву даль заглибившись зором,
ми бачим:
над тритрубним кораблем
червоний стяг
уперше в Чорнім морі
засяяв світанковим багрецем,
провісником великого світання,—
прийшло до нас в сімнадцятім воно!
Як сонце, що не відає згасання,
так, здійняте народом в дні повстання,
не погаса червоце знамено!

1954

САПУН-ГОРА

Між горами, повитими туманом,
як слави невмирущої сестра,
із братом, із Малаховим курганом,
в однім ряду стоїть Сапун-гора.

Щитом вона була в часи облоги,
в дні штурму — ми, як свідчення звиятг,
на неї із боями перемоги
пронесли наш багрянокрилий стяг.

А ворогам — в могилу лиш дорога,
шукали Raun * — смерть знайшли вони.

Сапун-гора!

Ти — грізна засторога
нападникам, зачинщикам війни!

1954

---

* Raun — простір (нім.).

ЗЕМЛЯ СЕВАСТОПОЛЯ

Навколо Севастополя земля
у липні зір нічим не звеселя:
від Інкермана і до Балаклави
па пагорбах жовтіють висхлі трави,
па схилах гір не буйні дерева —
припала пилом зелень куцова.

Але до тебе, земле героїчна,
в серцях людей любов палає вічна,
вони твоїм героям і тобі
вклоняються в шанобі і в журбі...
Хай не шумиш ти з краю в край садами,
хай не цвітеш розкішними квітками,
нехай ти не зодягнена в ліси, —
але твоєї мужньої краси,
твою сувору, героїчну вроду
й на райську не зміняю я природу.

Як твій солдат горджуся я тобою,
люблю тебе, люблю тебе до болю!

1955

* *
*

Севастополь. Гори Балаклави
понад синім морем вдалині...
Бачу вас я, свідки мовчазні
бойової мужності і слави.
І нема від вас мені спокою.
Де б не був, куди б я не пішов,—
постають в уяві знов і знов
дні боїв за далечню гірською.
Днів отих ніколи не забути,
друзів не забути фронтових.
...Б'ють гармати із передових.
Кораблі ведуть вогонь із бухти.
Від Корані і до Інкермана
в переблисках-спалахах земля.
У диму — і гори, і поля.
Битви громовиця неугавна.

Севастополь! Пильно на сторожі,
як герой, стояв ти у бою,
не схиливши голову свою,
орди спопеляючи ворожі.
Двісті днів стояв ти у двобою,
на віки прославивши себе.
...Бачу знов я море голубе,
бачу небо мирне над тобою.
У красі небаченій і силі
ти підвівсь над морем із руїн,—
і до тебе в гості, на поклін,
Чорне море шле високі хвилі.

Рідне море плещеться ласкаво,
берегам нашіптує мотив
про одвічний сон богатирів
на курганах воїнської слави.

1955

ПЕРША ПІСНЯ

Було це в двадцять третім навесні
за Оржицею, нашою рікою,
в травневий день, годиною ясною
озвався гудом степ удалині.

«В комуні трактор!» — вперше у селі
заговорили про машину дивну,
і потяглись у степ за луговину
на гул грімкий дорослі і малі.

Коли ж назад вертались в пору пізню,—
сіяло небо зорями весни.
Чи не тоді від тої борозни
я заспівав свою найпершу пісню?

1955

ВІН МОЛОДИМ ПІШОВ ОД НАС

(На смерть Юрія Гойди)

В червневий день ховали ми співця
високих гір, долин квітучих друга.
Він молодим пішов од нас, і туга
стискала болем вражені серця.
І нам жалю додавши, поміж віт
у вишнику зозуля розсипала
своє «ку-ку», немовби сумувала,
що в юності вона не накувала
його життю багато світлих літ.

1955

НА МІСЦІ ДУЕЛІ ЛЕРМОНТОВА

Він тут упав — свинцем пробиті груди...
До скорбних трав він тут приник чолом.
Втікав убивця. Карою осуди
липневий грім гримів над Машуком.

І дощ із хмари чорної відразу
краплинами рясними зашумів,
поливсь над ним сльозами гір Кавказу,
невгаспою скорботою віків.

Ні, недарма в той день уболівала
і зливою заплакала сумна
природа гір,— неначе справді знала,
якого сина втратила вона.

1955, м. П'ятигорськ

ЗЕМЛЯ ДРОГОБИЦЬКА

Я по землі дрогобицькій ходив
у дні липневі у минулім літі,
красу її у полудневім цвіті
побачив я в принаді гойних див.

Я бачив узеленені поля,
врожаями завітчані простори,
увінчані лісами сині гори
приваблювали зір мій іздала.

Я бачив біг гірських бурхливих рік;
Дністра розлив, кипучу хвилю Стрия,
Опору гнів, що б'ється і яріє,
між горами проносячи потік.

О земле рідна, скільки у тобі
краси ясної і живої сили!
Як в творчій праці люди оновили
тебе, щасливу, у твоїй судьбі!

З твоїх глибин пульсує Борислав,
ти подихом упевненим Дашави
вдихаєш силу у можуть держави,
твій плід і скарб служить народу став.

Тут народився у простій колибі
син коваля, народу славний син.
Син-Каменяр...
За все тобі спасибі,
низький тобі, о земле, наш уклін!

1956

НА ЗЕМЛІ ДОВЖЕНКА

Низький уклін чернігівській землі
і Сосниці над тихою Десною.

Він тут, з душею мрійною, ясною,
родивсь і ріс у цім простім селі.

Він зустрічав тут зорі світанкові,
вдихав життя, духмяний запах трав,
тут щирим серцем, сповненим любові,
він чари мови рідної вбирав.

В людських сердець незаймані глибини
своім він серцем глибоко проник —
співець краси природи і людини,
душі людської дивний чарівник.

1957

СЛОВО ПРО ОЛЕКСАНДРА БОЙЧЕНКА

Я знав його у роки молоді.
Гарячий серцем, світлий головою,
він і тепер стоїть переді мною,
немов живий, такий, як був тоді.

Він і тепер з'являється таким,
як був тоді, в дні юності моєї.
...В юнгштурмівках, одівши португеї,
ми дружною збиралися сім'єю
на з'їзді комсомольському своїм.

Зелений травень. Двадцять восьмий рік.
Театру зал наповнений піснями,
схвильовано летять вони над нами,
уславлюють великий Жовтня вік.

Мені й тепер навіюють вони,
пісні юнацькі, спогади про нього,
про наші спільні радощі й тривоги,
про нами разом пройдені дороги
під сонцем комсомольської весни.

Коли ж прийшла біда у розквіт літ,
підкралася до тіла хворість люта,—
він був до ліжка недугою прикутий,
та не погас думок його політ.

Новітня зброя — слово огняне,
з глибин сердечних видобуто слово
трудом звитяжним, пристрастю любові,

воно заграло барвами чудово,
як правда, вірне і, як день, ясне.

У слові тім звучить краса часу,
його жадання і його веління,
в нім серце молодого покоління,
життя одвічне, сповнене горішля,
воно — його відтворює красу.

1958

ПЛЕНУМ ДРУЗІВ

От ми знов зійшлися в дружнім колі
в Яблуневім, рідному селі,
у сім'ї юнацькій, в комсомолі,
на своїй на оржицькій землі.

Так давно умовилися:
друзі —
комсомольці із двадцятих літ,
здружені роботою в окрузі, —
звідусюди з'їхались на зліт.

З'їхались, як кажуть, не по нормі
представництва;
комсомолу шлях
звів сюди.
Одні з нас — в уніформі,
інші — у цивільних піджаках.

Де пройшли ми?
Де ми побували?
Як життя нового течію
у майбутнє світле спрямували
і трудом, і подвигом в бою.

У сіянні прапорів червоних,
у кривавих відблисках заграв
наша юність мчалася на конях
через гать каховських переправ.

Промовля Обелець,—
не одного
у боях махновця й біляка
зарубав він.
На обличчі в нього
давній слід ворожого клинка.

На будови, на поля — із бою
нашу юність партія вела,
першою в артілі борозною
наша юність впевнено ішла.

Виступає Фень з Березоточі,—
слухаєм уважно Василя,—
це по нім стріляла в темні ночі
із обріза лютість куркуля.

Ні, не вбила!
Ні, не погасила
світла в комсомольському вікні,—
нас не залякала темна сила,
ми її здолали у борні!

Батьківщині віддана і сміла,
наша юність вміла вірно жити,
працювати, вчитися уміла,
і пісні співати, і любить.

Рідний голос Прокона Небоги,
його спогад років фронткових
нагадав нам про бої, тривоги,
про загиблих друзів бойових.

Спогад той навів туги хмарку,—
під рейхстагом вбитий наповал,
спить Челіга наш у Трептов-парку,

не вернувся з Ельби Шаповал;
не пробився Блискавка із тилу
через пруські простори чужі;
полягли і Дудка, й Покотило
на гвардійським смертнім рубежі.

І сестра Мотрона не прибуде,
хоч іти і недалеко їй,
бо земля лягла сестрі на груди
у могилі темній і сирій.

Тихий жаль і туга серце точить,
сліз дрібних роняючи росу,
що не глянуть наших друзів очі
на красу новітнього часу,
на Вітчизни нашої цвітіння,
як землею рідною іде
повне сили юної й горіння
комсомольське плем'я молоде.

Юність наша, комсомольська весно,
хай тобі пемає вороття,—
з нами ти, бо ми з тобою чесно,
мужньо йшли дорогою життя.

ОДА КОМСОМОЛОВІ

Комсомольська юносте, з тобою
добре жити, вчитись і любити,
перемоги здобувати з бою,
світ новий по Леніну творить.

Партія накаже тільки: «Треба!» —
і пшениця криє цілину,
і вже домни зводяться до неба,
врізуються шахти в глибину.

Не жалівши сили на будові
і життя у полум'ї заграв,
комсомоле, скільки ти любові
Партії, народові оддав!

Жовтня прославляючи дорогу,
тим горджуся, тим щасливий я,
що ішла із Партією в ногу
комсомольська молодість моя.

1958

НА ВОЛЗІ ШИРОКІЙ

ДУМА ПРО ВОЛГУ

Зелені Волги береги,
уквітчані луги,
дрімучі півночі ліси
билинної краси;
на нивах золото хлібів —
достиглий урожай;
води могутньої розлив
в заплаві — з краю в край...

Не в цих місцях родився я,
пізнав життя і труд,
щаслива молодість моя
розквітнула не тут.

Але іще з дитячих літ
у ці краї, сюди,
у мріях я вершив політ
до волзької води.
Іздавна мрію у мені
тривожно розбудив
почутий ще в дитячі дні
хвилюючий мотив
тієї пісні про орла
над диким стрімчаком...
Та мрія збуджена була
некрасовським рядком,
і словом Горького палким,
і дивним репінським отим
безсмертним полотном.

Я бачив дику скелю ту
крізь вранішній туман,
на висоту її круту
піднявсь герой Степан,
зійшов російський богатир
туди один одним,
і незорий Волги шир
відкрився перед ним.
Побачив він людей-рабів,
їх стогін, плач почув,—
і в мужнім серці орлій гнів
вулканом спалахнув.
Жахались, щулились пани:
удень і уночі
летіли Разіна човни,
кривавились мечі.

В борні за волю час ішов,
палав в пожежах край...
І те, що Разін не знайшов,
чого не здійснив Пугачов,
те з бою взяв Чапай...

О Волго-матінко, яка
зрівняється ріка
з тобою в силі і красі?
Свята земля Русі,
яким вогнем твій люд горів
у прагненні мети?
Яких синів-богатирів
народжувала ти!
Слова-мечі хіба не тут
супроти царських пут
кував великий демократ —
Шевченка друг і брат?

Хіба уперш не з гір оцих
крізь млу й туман густий
побачив сонце днів ясних
Ульянов молодий?

Уклін, хвала твоїй воді,
тобі — мої пісні,—
ти дужа, Волго, у труді
і грізна у борні.
Коли фашистський лиходій
прорвавсь на берег твій,
ногою лиш по нім ступив —
себе він погубив:
орда нападників упрах
розвіяна в боях!

Коли ж звитяжний гул гармат
над Волгою утих,—
підвівся славний Сталінград
з румовищ кам'яних!
В новій красі, мов казка, сон,
велично устає.
І Волзі руку тихий Дон
навіки подає:
народу волею навік
зійшлися води рік.

О Волго, вславлена ріка,
привіт тобі, привіт!
Про тебе слава гомінка
іде на цілий світ:
для щастя,
радості,
краси
на твій могутий стан

високих гребель пояси
клада народ-титан,
щоб ти ще ширшою текла,
ще глибшою була,
щоб сили, світла і тепла
ще більш землі дала.

Зелені Волги береги,
уквітчані луги,
дрімучі півночі ліси
билинної краси;
на нивах золото хлібів —
достиглий урожай;
води могутньої розлив
в заплаві — з краю в край,—
я вас навіки полюбив!

ПЕРЕД ПАМ'ЯТНИКОМ ГОРЬКОМУ

За Волгою-рікою з двох боків
на неба синь пливуть у гromі тучі.
...Немов живий, з'явився він на кручі,
вдивляючись у просторінь степів.
Неначе прислухаючись до гromу,
назустріч бурі вирвався юнак:
ясна рішучість в зорі молодому,
лівиці міцно стиснутий кулак,
як вияв гніву і як виклик грізний.
Так син клянеться матері своїй.
Так воїн присягається Вітчизні,
за рідний край ідучи в смертний бій.

Протест і гнів.
Ще був народ закутий
кайданами.

Ще день не заяснів.
У сивій млі іще на Волзі чути
бурлацький стогін — стогін земляків.
Але вже знало серце юнакове,
живого наливаючись вогню,
розірвуться, впадуть царські окуви,
встає народ на праведну борню.
Світанку рань він бачить орлім зором,
і в даль летять його думки ясні,
окрилені,—
туди,

де над простором
над Сормовим замаяли вогні,
де ночі посвітлішали похмурі,
туди,

де никне морок лихоліть.
І він летить, летить назустріч бурі,
безстрашним буревісником летить.

Так,
він іде, не знаючи втоми,
назустріч дню, з піднесеним чолом.

...Пройшла гроза.
Гуркочуть дальні громи
із окаючим волзьким говірком.

ІДУ СТАЛІНГРАДОМ

Земний уклін тобі, безсмертний Сталінграде!
В диму тебе я знав, у громі канонади;
ти, ніби богатир, залізною стіною
сто сорок ратних днів стояв переді мною.
Ти на очах моїх у рокоті боїв
вогнем палахкотів, горів і не згорів;
на тебе світ дививсь, вслухаючись до грому
розгніваних гармат в просторі степовому.

Ти ворога здолав, звитяжно переміг.
Знеміг фашистський звір, упав тобі до ніг.
І радо світ тоді зітхнув на повні груди,
і мовами всіма тебе назвали люди,
із гордістю твоє вітаючи ім'я
уславлене.

І знов побачив я
тебе, герою наш, і знов іду твоєю
славетною навік священною землею,
по вулицях твоїх (де був колись в бою),
вдивляючись в красу оновлену твою,
мов другові в лице по довгих днях розлуки.
Давно розвіявсь дим, гарматні перегуки
в руїнах кам'яних уцхупули давно.
Не раз вже проросло на цій землі зерно,
не раз уже земля розквітнула садами,
обтяжена була щедротними плодами,
віддавши людям дар за чесну працю їх.
Я чую у садах дітей щасливий сміх,
у парках гомінких веселу молодь бачу
і в людях у твоїх — твою геройську вдачу.
В натхненному труді вони перемогли,
над попелом руїн вони тебе звели,
до тебе горючи святим чуттям любові.

Який прекрасний ти в відродження обнови!
Як гордо устаєш будовами до зір!
Який стрімкий розгін, який проспектів шир!
Як Волга котить тут свої могучі води!
Й, неначе вартові, над Волгою заводи,
пронизуючи синь рядами димарів,
вартують спокій твій, як ти їм повелів.

Так, ти — в серцях людей, мов символ
перемоги,

й до тебе звідусіль збігаються дороги —
з усіх кінців землі, іде з усіх усюд
вклонитися, тобі павіки вдячний люд.
Як воїна, тебе вітає людство радо.
Земний уклін тобі, безсмертний Сталінградє!

МАМАЄВ КУРГАН

Є в світі гори, що сягають туч,
здіймаються вершинами над хмари.
Здавалося б, тим горам не до пари
оцей курган — цей брат приволзьких круч.

Гірські орли ширяють не над ним,
одвічний сніг не вбілює вершини.
Чому ж до нього втоптані стежини?
Людські серця курган цей вабить чим?

Сто сорок днів вулканом вирував
тут битви центр над Волгою-рікою,
тут дужою, залізною рукою
нападника народ наш покарав.

Чи є іще гора в Європі десь,
що вища від Ельбрусу чи Монблану?
Немає, крім Мамаєва кургану:
його вершину бачить світ увесь!

БУДИНОК ПАВЛОВА

В дні оборони Сталінграда
взвод гвардії сержанта Якова
Павлова сто днів відбивав за-
пеклі атаки гітлерівців в бу-
динку на Пензенській вулиці.

Якби в боях не вистояв цей дім
нерушним бастіоном, то сьогодні
будинки не здіймалися б висотні
у нашій мирній небі голубім.

МЕЧ СТАЛІНГРАДА

В музеї оборони між дарами —
сталевий меч — дарунок короля
англійського.

Короткими словами
на ньому славу напис промовля
героям Сталінграда.
Тут же, рядом,
від Рузвельта вітальне послання
і ствердження:
в боях під Сталінградом
фашистську тьму здолало сяйво дня.

О Сталінграде!
Вічно сяять буде
твоя безсмертна слава світова,
всії планети волелюбні люди
тобі складають вдячності слова.
Тож хай запам'ятають міднолобі
й отямляться призвідники війни:
не в сталь меча оці слова шаноби —
в людські серця вкарбовані воши!

ЗУСТРІЧ

П. Т. Гудименку

Павло Тимофійович! Знову
прийшлося зустрітися нам,
ділити хліб-сіль пополам,
за чаркою вести розмову
про зустрічі наші минулі
і грізні опалені дні
в гарматному дикому гулі,
у скреготі сталі-броні.
Того я забути не зможу,

навік пам'ятати мені,
як ми під вогнем під ворожим
пливли у твоєму човні;
як в бою найтяжчі хвилини,
не раз виручаючи нас,
підвозив патрони і міни
твій човен — рибальський кулас;
як воїни радісним словом
тебе окликали завжди:
— З «уловом», папашо?
— З «уловом»,—
на міни показував ти.
Павло Тимофійович, знову
з тобою зустрілися ми.
Над Волгою даль бірюзову
окутали мирні дими.
Павло Тимофійович, радо
з тобою я знову стрічавсь
у зоряну піч Сталінграда,
як ти із рибальства вертавсь.
Тебе я привітливим словом
спитав, як колись, з темноти:
— З уловом, папашо?
— З уловом! —
окликнувся радісно ти.

НА ВОЛГУ ПОВЕРНУВСЯ СТАРШИНА

На Волгу повернувся старшина.
На Ельбі ніс він службу надстрокову.
Із армії вертавсь додому знову.
Погожий день осінній...
Тишина...
У лузі пахне вогкою травою.
З озер у плавнях віє холодок.

Йде старшина тропою луговою,
схвильований від споминів, думок
про край батьків...

Як стрінуть рідні дома?

Як стане він на батьківський поріг?..

Побігла лугом стежечка знайома,
трава шовкова горнеться до ніг.

Десь Волга окликається гудками,
мотори їм підспівують улад
у небесах.

На обрії димами

розкучерявивсь рідний Волгоград...

І радісно, приємно відчувати,
що й ти її, цю землю, рятував,
коли тебе на бій Вітчизна-мати
покликала у полум'я заграв,
коли стояв на Волзі перед світом
і переміг у правій боротьбі.

Й тепер земля і пахощами, й цвітом
схвильовано віддячує тобі.

Йде солдат, відмірюючи кроки
по тій землі, де світ пізнав колись,
де полюбив біляву, синьооку,
з якою, не признавшись, розійшлись..

Зелена юність в тому винувата...

Уже із фронту їй послав листа,
признався їй, просив її — чекати...

Як гріла б серце відповідь ота:

«Люблю і жду...»

Та серця не зігріла,
на фронт не відписала із села,—
не тому, що солдата не любила,
а що від нього звістка не дійшла,
що не читала щирого признання,
листа його — скупих солдатських слів.

Так трапилось...
А він її мовчання
по-своєму, ревниво зрозумів.
Дарма впустив у серце він образу.
А час ішов.
Закінчилась війна.
І більше він їй не писав ні разу,
але як часто снилася вона!

Наснилася...
А потім, мов забулась
у далині чужій...
І ось тепер
любов колишня болем відгукнулась
в солдатським серці.
Волга, синь озер,
осінній луг, знайомі волзькі далі
йому думки нав'яли про це...
І сині очі, сповнені печалі,
і молоде засмучене лице
Маріїне
в серпневий день розлуки...
І сам незчувсь, в село ввійшов коли,
та журавля сухі, скрипучі звуки
його думки до ладу привели.
В дворі у крайнім воду молодиця
у відра наливала із цебра.
Він попросив холодної водиці,
звернувши із дороги до двора.
Відпив з відра.
«Спасибі» молодиці
на «доброго здоров'я» відповів
і вже було подався до криниці,
як навздогін:
— Мо', з наших ви країв?..

Микола?..

Син Петра Чоботарьова!..

Що з наших місць — узнала зразу я...

Заждалася, але жива-здорова,
нівроку їй, уся твоя сім'я.

— Удача, значить,
бачу — відра повні
не підвели,— жартує старшина,
цигарку закуривши.

«Безумовно,—
подумав він,— про неї зна вона»,—
і запитав:

— А як Марія — Маша?..

В десятім класі вчилася тоді...

Митронова вона, сусідка наша...

— Марія вийшла заміж.

В Слободі

живе тепер.—

Він не сказав ні слова,
затягся лиш міцніше,— і над ним
звилася сиза хмарка тютюнова,
димком закучерявилась густим.

Не знаю я, що мовив на розстанні
мій старшина, продовжуючи путь,
та хочу я свої слова останні
вже до Марії щиро повернуть:

— Коли його зустрінеш, хай здобріє
твоя душа, привітно усміхнись:
любов свою до тебе він, Маріє,
крізь всю війну до днів оцих проніс.

РИБАЛКИ ТЯГНУТЬ НЕВІД

На світанку — ледве заясніло,
а вже чуть рибалок голоси
над широким плесом.

— Ну, за діло! —
бригадир промовив.
Від коси
відпливає човен,
ріже носом
гладь води
натягнута п'ятна *,
й сіть на воду падає покосом,
тягнеться грузилами до дна.
Поплавки хитаються на хвилі,
на воді, розбудженій човном,
півріки дугою оповили.
Стерновий скеровує стерном
до коси.
І вже зашаруділа
під смолистим днищем мілина,
і до рук рибальських прикипіла,
подалась до берега біжна **.
Зачастили сплески — милі звуки,
рідні звуки серцю рибарів...
Стрілами вихоплюються щуки
над водою в колі поплавків.
Аж гуде вірьовка від напруги.
Ближче,
ближче
невід до коси.
Із води висовують севрюги,
мов мечі, загострені носи;
осетри розпорюють шипами,
борозни виводять на воді;
жерехи прудкі із сазанами
і лящі, мов злитки золоті,

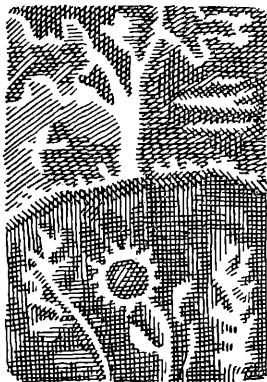
---

* П'ятна — вірьовка, яка затримує крило невода на березі.
** Біжна — вірьовка заводного крила невода.

і соми спокійні та уперті
заходили...
Наче у котлі
збурилась вода у круговерті...
Тонни дві напевно...—
На чолі
піт втирає мокрою рукою
бригадир прославлений, Орлов.
І горою срібною, живою,
вироста на березі улов.

* *
*

В небі волзькому у млі
пролетіли журавлі,
прокурликали прощально
рідній матері землі.

Багряніє тихий гай,
в позолоті небокрай...

День погожий, вересневий,
серця тугою не край;
свіжим подихом дихни
з голубої далини,
принеси із поля пісню
про повернення весни.

РЕВНОЩІ КАСПІЮ

Щирим словом і розмовою
Волгу, Каспій, зустрічай,
давнію подругу обновою —
цвітом лотоса — квітчай,
із п'ятьма морями здружену
нерозлучністю води,
під Єргенями одружену
з тихим Доном назавжди.
Її доля ошчасливила:
вийшла Волга в океан
і тебе у люди вивела,
сивий Каспій-дідуган.
Годі ж хмуриться туманами
і міліть від самоти...
Із морями-океанами
побратаєшся і ти...

Але Каспій дме моряною,
гнівом пініться зі зла,
б'ється в берег люттю п'яною,
хвилю в дельту посила;
натворивши шуму дикого,
з краю в край завирував:
Волгу він до Дону тихого
не на жарт приревнував!

* *
*

Я Волгу від верхів'я до низин
проплив, узнав її у гордїй славі.
Закриєш очі — і встають в уяві
видіння гір, лісів, лугів, долин;
міста шумливі, села прибережні,
плескання хвиль, над ними лет чайок,
морів новітніх простори безмежні
і незабутній волзький «говорок».

Навік мене ти, Волго, покорила,
ввійшла мені у серце назавжди,
в полон мене взяла краса і сила
твоєї богатирської води;
з тобою я здружився на війні,
тебе пізнав у дні війни і миру,
про тебе, Волго, слово — пісню щиру
співать сьогодні з друзями мені.

1953—1955

КРАЙ КАЛЕВАЛИ

КАРЕЛІЇ

Кареліє! Ще в молодості дні
здружились ми з тобою в світлу пору,
твою красу незайману, сувору
завжди нести у пам'яті мені.
Твої ліси у серпні бачив я,
у лист рясний по-літньому одіті,
коли природа в розквіті і цвіті
в зеніті літа зеленню буя;
твої ліси я бачив восени,
в розкішному осінньому наряді,
дивуючись, які тоді вони
чаруючі і барвами багаті:
то полум'ям ясним палахкотять,
то, золотим покрившись убранням,
притишені, замислені стоять
перед швидким зимовим завмиранням.
А там — безмежжя синьої тайги,
мов піраміди, вигнались ялини,
до хмар знялись їх різьблені вершини,
небесні підпираючи пруги.
Хіба красу таку передаси?
Хіба мені її намалювати?
Ліси, ліси, Карелії ліси,
не раз до вас думкам моїм літати;
в тайгу думками линути не раз,
щоб знов узрїть суворість урочисту
і воду рік, озер — прозоро-чисту,
обрамлену в граніт і діабаз.
Ні, не знайти чистішої води,
як в цих річках, як ця вода холодна,—

недарма з моря сьомга благородна
ікру свою заносить аж сюди.

Течуть в лісах

Карелії річки,

то плесом розливаючись в долині,
то на крутих порогах швидкоплинні,
збунтовані,

падучі,

гримучкі.

Хай назв вони не мають голосних,
нехай не борознять їх пароплави,
але не треба їм чужої слави,
не позичати — є вона у них!

Вони ту славу ділять віддавна
із рідними озерами-братами,
трудом народу,

подвигом,

піснями

на віки вічні стверджена вона.

Хіба не тут слова безсмертних рун
родилися, уперше зазвучали,
хіба не звідси слава «Калевали»
на світ увесь гримить громами лун?!
Хіба не у Жовтневій боротьбі,
йдучи разом з російськими братами,
народ карельський власними руками
те сампо-щастя виборов собі?!
Хіба не труд народу, не любов
цю землю кам'яну омолодили,
вдихнули їй нову красу і силу,
осіяли зірницями будов!

БАКЕНЩИК ІЗ ВОВКОСТРОВА

Ніби й зараз бачиться мені:
він пливе на озері в човні,
бакени засвічує у створі,
хмурить брови сиві і суворі,
сині очі мружить при вогні.

Від коси до бакенів — маршрут
(все знайоме, все відоме тут)
вже давно, з дитячих літ, по ньому
довелося плавати старому,
в труд народу свій вкладати труд.

І світилися від його руки
півста літ озерні маяки,
радісно підморгували в ночі
пароплавам їх вогняні очі —
провідні у темряві зірки.

А коли нагрянула війна —
чашу лиха випив він сповна:
дулами-зіницями у вічі
заглядала смерть фашистська двічі...
Не взяла хороброго вона!

Не помер на розстрілі від ран,
із-під куль виходив партизан,—
із неволі визволили друзі,
і летів на голови катозі
невблаганний помсти ураган.

А війна скінчилась — знов гойда
його човен хвилею вода
від вогнів у створі до хатини...
Влітку проминули роковини —
півстоліття славного труда.

Якось в Кіжах я його зустрів.
Сині очі з-під колючих брів
доброю, чесністю світились...
На рибальстві з ним розговорились
про життя онезьких рибарів,

про чудесний про карельський край.
— Вод рибніших — спробуй пошукай!...—
І словами, повними любові,
він повідав про осінні влови,
про багатий рибний урожай.

І, поклавши руку на плече,
він сказав: — Заходьте, напече
рибників із ряпушки дружина,
а до них — не зайва і чарчина,—
запросив у гості гаряче.

Скоро ми розстались з ним, на жаль,
інша путь вела мене у даль:
на шумливі ріки і пороги,
в лісові неходжені дороги,
до озер прозорих, мов кришталь.

Але й зараз бачиться мені:
він пливе на озері в човні,
бакени засвічує у створі,
хмуристь брови сиві і суворі,
сині очі мружить при вогні.

ШОМБА

Там, де Шомба при дорозі
воду Кемі віддає,
над рікою — на порозі —
є село, і в ньому є
скромна рублена хатина,
і живе в хатині тій
не чужа мені людина —
Карабасников Сергій.
Він зі мною, ніби з рідним,
всім своїм діливсь добром:
хлібом-сіллю за столом,
хати затишком привітним,
серця щирого теплом.
З ним від берега крутого
рано-вранці на човні
опускались до порога,
на бурхливі струмені,—
де вода своїм кипінням
за шумовує поріг,
де лосось попід камінням,
спочиваючи, заліг.
Там, закинута уміло,
до камінної гряди
блешня з посвистом летіла
у кипучий вир води.
Не забути славному мить —
хватку риб'ячу раптову,
сьомгу сріберну, пудову
добре, друзі, поводить,
заморити на припопі —
на гнучкому бамбуку,
на співучому капроні,
на сталевім трійнику.
Добре бачити в покорі,

почувати: переміг
силу, викохану в морі,
що лягла тобі до ніг.
Добре йти в годину гожу
і нести хоч і важку,
а проте приємну ношу
за плечима в рюкзаку.
Добре, друже, йти з тобою
у тайзі понад рікою,
де вода в порогах б'є;
на димок твоєї хати
добре, друже, прямувати,
відчувать плече твоє!

ЗИМА НА САЛОСТРОВІ

Давно погашені вогні
на бакенах у горлі створу.
Вже синь води не вабить зору:
Онегу збурену, сувору
покрили штори крижані.

Скувала озеро зима,
провихривши під вітру гами,
вбілила простори снігами,
темніє лиш над берегами
лісів нахмурених кайма.

Стоять над берегом ліси
в своєму мрійному мовчанні,
стоять засніжені, печальні,
вслухаючись в простори дальні,
в життя людського голоси.

Сюди — у царство тишини —
воно вривається гудками,

сіяє темними ночами,
цвіте на обрії вогнями,
як вісник розквіту весни.

ВЕЧІР НА ОНЕЗЬКОМУ ОЗЕРІ

Вечоріє. Небо де-не-де
засвітило сяйво зір бліде,
в заозер'ї захід над тайгою
оповило світлою габою.
За блакитним плесом вдалині
береги темніють мовчазні,
маяки, моргаючи вогнями,
повели розмову з небесами,
і на щирій виклик маяків
звід небесний зорями зацвів.

РИБАЛКИ КУЗЕРАНДИ

Даремно розшукує зір
хоч клаптика синього в небі,
в хмаринні густому, далєбі,
лютує негода, мов звір.

Як чортова чорна купіль,
як море оте, безберега
казилась від люті Онега
валами запінених хвиль.

Мов сили всієї запас,
розбуджений нордом в безодні,
вона спрямувала сьогодні
на вутлий рибальський баркас.

Розгніваний штурм повела
супроти звитяги сміливих,

щоб в хвилях високих, бурхливих
їх мужність погибель знайшла.

На вал набігаючи, вал
б'є в човен, злітає з шипінням,
раз по раз сердитим кипінням
над човном проноситься шквал.

І гостра, холодна вода
морозною січкою скалок
врізається в лица рибалок,
на голови люто спада.

Та тільки Онега дарма
казилася люттям звірюки:
сміливі, упевнені руки
тримаються твердо керма
і міцно тримають весло,
і скоро, з уловом багатим,
рибалки, зустрінуті радо,
прибудуть в свою Кузеранду —
у рідне рибальське село.

СІНІАВАРА *

Сам я не знаю, чому це слово
врізалось в серце мені,
чому його я нашіптую знову
і вимовляю у сні,—
в ньому і мрія, і молодість яра:
— Сініавара, сініавара —
сині горби вдалині.

Там, за тими кам'яними горбами,
у лісовій стороні,

* С і н і а в а р а — сині горби
(карельськ.).

плив на Виг-озері я з рибарями
в повнім улову човні,—
бігла під парусом наша байдара...
— Сініавара, сініавара —
сині горби вдалині.

Правила парусом донька рибалки,
коси у неї лляні,
руки умілі, натруджені змалку,
твердо лежать на стерні,
пісню карельську виводила Дара:
— Сініавара, сініавара —
сині горби вдалині.

Очі дівочі, усміхнені, сині,
наче озера ясні,
вас я за далями бачу і нині,
чується й досі мені,
в серце вривається молодість яра:
— Сініавара, сініавара —
сині горби вдалині.

КАМЧАТСЬКІ ОБРІЇ

*   *
*
*
*

Кажуть, мало у камчатським краї
сонячної літньої снаги,—
випавши у жовтні, аж у маї
розтають залежані сніги.

Тут, звичайно, клімат не Колхиди,
де природа ніжитья в теплі,
і туристів ще не водять гіді
по крутій погорбленій землі.

Тут і пляжів не голублять хвилі,
і садів допоки ще нема,
і дерева не від цвіту білі,
а від снігу, інею...
Дарма!

Хай не часто тут, на Крайнім Сході,
сяють сонцем сині небеса,
але в цій нахмуреній природі
є своя незаймана краса;
є своя, ваблива, дужа сила,
споконвічність скорююча є,
що й мене собою полонила,
захопила серце і моє.
До твоїх, Камчатко, небокраїв
я думками лину в дальню путь...

Треба раз побути в цьому краї,
щоб його ніколи не забуть.

ЛЮБОВ ДО РІДНОЇ ЗЕМЛІ

Мати виростала на Україні,
син у Петропавловську родивсь.
Прибула із сином мати нині
в Київ, де родилася колись.
Та миліша хлопцеві Камчатка,
про домівку згадує весь час,
каже хлопчик:
— Хочу я до татка,
краще в Петропавловську у нас!..

ЦІЛЮЩА ВОДА

Де крізь комиш і лозняки
звірині сходяться стежки
на водопій до диких плавнів —
мисливець оленя поранив
у кедрачі біля ріки.

В очах йому хитнувся світ,
потьмарився блакитний ранок,
та, сил напруживши останок,
метнувся олень поміж віт
в гущавині беріз-горянок.

Він пересилив біль і втому,
добіг, дійшов до джерела
гарячого і — ліг у ньому:
в джерельному озерці тому
вода цілющою була.

ГОРИ КАМЧАТСЬКІ

Гір на світі білому багато.
Я дружив із горами не раз:
вибиравсь на Кримські, на Карпати,

перейшов Балкани і Кавказ,
був на Альпах,
дикою тайгою
на Алтайських тропами ходив...
А тепер аж ген переді мною,
як видіння вимріяних див,
на ранковім сивім небосхилі,
в хмурій океанській далині
постають,
народжуються з хвилі
гір незнавих шоломи ясні.

Це вона, Камчатка...
Ясно бачу
обриси замріяні твої:
снігом закосичену Авачу,
і Коряку — подругу її,
і струнку засмучену Вілючу...
А вже там, де хмара спочива,
свою силу вогняну, могутчу
притаїла димна Ключова.
Далі оглядаючи загірні,
над бескеттям
хаосом гірським
піднеслись,
стоять воши сумирні,
наче днем любуються ясним,
наче хочуть блиснути красою,
покорити чарами принад,
показати
сніжного покрою
літній свій улюблений наряд.
Що ї казати,—
в ньому ви чудові!
Недаремно ж
груди берегів

океан штурмує,—
від любові
дідуган, напевне, оп'янів.
Рветься він до гір безперестану,
б'ється в берег він мільйони літ...
Тільки важко навіть океану
підійти,
пробиться крізь граніт.

*   *
*
*
*

Розійдися, тумане,
в море хмарою линь,
хай над горами встане
зачарована синь,
ще не бачена мною,
не подолана шир,
оповиті імлюю
дивні контури гір;
сніжна шапка Авачі,
де, у небо б'ючи,
закишають гарячі,
сріблобризні ключі;
де ручищами кранів
Петропавлівський порт
дістає до вулканів,
до захмарних висот;
де високий, пінястий
океану прибій
б'ється в берег скелястий
в долині голубій.

ЗАХОДИТЬ СОНЦЕ

Заходить сонце,
морю
вклоняється чолом,
тріпоче в небі чайка
осяяним крилом,
до хвилі припадає,
над хвилею зліта.
Заходить сонце,
тане
доріжка золота.

МІСЯЦЬ НАД МОРЕМ

Дарині

Місяць над морем,
хмари нависли...
Ти за простором
в мене на мислі.

Зоряне небо.
Море безкрає.
Мрію про тебе,
пісню співаю.

Стиха співаю:
«Місяцю ясний!
Рідний мій краю,
світе негасний!..»

ПІСЛЯ ШТОРМУ

Море й море.
Синь його безкраю,
крутизну вчорашніх лютих хвиль
навкруги —

від краю і до краю —
втихомирив,
виутюжив штиль.

Я вдивляюсь у ранковий обрій,
я радію спокою в житті,
тиші моря, цій годині добрій,
голубого неба ясноті.

З ПРИВОДУ КЛІМАТУ

Дорікати клімату нема чого.
Хай не часто сяє неба синь,
та земля — вона ніде не мачуха,
якщо ти для неї рідний син.

Якщо вірно землю ти любитимеш,
жар душі віддавши їй сповна,
якщо в праці щирим серцем грітимеш,
то тебе пригріє і вона.

РОЗПОВІДЬ КАМЧАДАЛА

Нас теплом не милує природа,
люд на сонці ніжитись не звик:
з чистого, ясного небозводу
сяє сонце сорок днів на рік.

Що ж робити? Плакати?

Сумувати?

Покидати наш похмурий край
і тепло на півдні десь шукати?
Ні! Хай небо ним і скупувате,
та в землі його в нас через край!

Не годиться, скажемо, вулканам
витрачати силу задарма.
У природи взять її пора нам,
привести, як кажуть, до ума.

Візьмемо.

Приборкаєм.

Покорим.

Хай дає потрібний нам розгін,
хай дає електрику моторам,
закрутивши лопаті турбін.
Це вже не фантастика, не казка.
Давня мрія дійсністю стає.
На ту гору гляньте ви, будь ласка.

Бачите,

як гейзерами б'є?..

Там, в долині,

першу у країні

побудуєм станцію...

З весни

та водиця, що дармує нині,

буде нагрівати казани,

до турбін ми вкажем їй дорогу,

щоб в дротах по краєві текло,

давши сонцю нашому підмогу,

з-під землі —

і сляво,

і тепло.

ПАМ'ЯТЬ СЕРЦЯ

ПЕРЕД ПАМ'ЯТНИКОМ ВОІНУ В ТРЕПТОВ-ПАРКУ

За подвиг твій народи і держави
тобі складають шану і привіт...
На п'єдесталі воїнської слави
твое ім'я, твій образ бачить світ.

Весь чесний люд чолом перед тобою
схиляється, тобі — його любов.
З фашизмом у смертельному двобої
ти не здригнувся, ти його зборов.

І вже лежить броньований удав,
твій меч йому на голову упав,
розвіяв морок блискавкою сталі...

А скільки раз у битві гинув ти
і воскресав, щоб у Берлін дійти
і в Трептов-парку стать на п'єдесталі!

ОБЕЛІСКИ

Всі дороги від Волги до Ельби
обійшовши, побачив тепер би:
де поля, де ліси, переліски,—
обеліски стоять, обеліски.

На шляхах, на замислених гонах,
на заводах, вокзальних перонах,
де гудки і вогнів переблиски,—
обеліски стоять, обеліски.

У Балтійському, в Чорному морі
б'ються хвилі об скелі суворі...
Над морями, де сіють бризки,—
обеліски стоять, обеліски.

У містах на майданах і в селах
поміж верб — удовиць невеселих,
де сумують дівчата-берізки,—
обеліски стоять, обеліски.

Непробудно заснули під ними
вояки — бойові побратими...
Хай же знають і діти з колиски —
нам життя зберегли обеліски.

Мир, життя стережуть обеліски!

**РОЗПРЯГАЙТЕ,
ХЛОПЦІ, КОНІ!..**

В Балаклаві,
в обороні,
коли бій вночі гримів,
«Розпрягайте, хлопці, коні!»
я почув.

І ливув спів
понад бухтою...
На сощі,
де стояли моряки,
рідну пісню наші хлопці
там співали — земляки.

З висоти
і на долину
в Балаклаву
линув спів...
Я у ніч оту хотів,
щоб той спів
на Україну
з Балаклави долетів!
Щоб знайшов собі дорогу,
щоб долинув до Дніпра,
щоб почувла Україна:
— Буде воля!
— Ворог згине! —
Бо, як віра в перемогу,
наша пісня не вмира!

БУЛО ЯКОСЬ

Розповідь матроса

Як зорі вечір засвітив
і стихивсь гуркіт бою,—
оззавсь чужинницький мотив
гармонькою губною...

Ах ти, негіднику!..
Нехай
матросом я не буду,
щоб стерпіть цю ганьбу...

Чекай,
провчу тебе, паскуду!
Зажди,
не тої зачастив...
Поміряємось трошки.
Трирядку взяв —
і наш мотив
полився із гармошки.

Ану, лети,
могуч, крилат,
на наш радянський, руський лад!
Трьохрядка грає, грає!..
Гармонька — замовкає.

І підголоски,
і баци
ухоркали тірольку.

Із автомата
вражий син
пальнув...
Але — без толку.

РОЗВІДНИЦЯ ОЛЬГА ХИМИЧ

Розвідниця. Цим сказано усе.
Йй вісімнадцять. Ольго кароока,
стрічатися б із милим у ці роки
тобі... А ти — на ялтинськім шосе
у розвідці полюєш на фашиста,
на «язика», дівоча душе чиста!

З тобою рядом вибухнула міна.
Поранена, звелась ти на коліна
і, подолавши біль, гранати гнів
ти кинула у гуцу ворогів.

Закрилися, погасли карі очі.
Вікам — лишилась подвигу краса.
У смертну мить на плечі їй дівочі
із-під пілотки вибилась коса.

КЕТО ХОМЕРІКІ

— Тут госпіталь!.. Поранені!..— вона
перепинила німцям шлях до гроту,
в халаті білім стала біля входу,
легка в пориві мужнім і ставна.

Ессівець наводить автомат,
відштовхує, прикладом б'є у груди:
— З тобою інша в мене мова буде! —
І в грот стріля, пускає весь заряд,
шпурля гранату... А за ним — солдати
розряджують по гроту автомати.

Із гроту стогін... З гроту — чорний дим.

Ессівець до бранки обернувся
й оторопів: стояла перед ним
не дівчина — посивіла бабуся.

ОЛЕНА СЕДНЄВА

У вирі бою, де стрільба шалена
і хвиля закипає вогняна,—
врятовує поранених вона,
виносить з поля — Седнєва Олена.

А потім на «Сванетії» борту
поранених у морі супроводить...
І ось у небі «юнкерси»... заходять
на ціль і — мечуть бомби на льоту.

Далеко від коханої землі
«Сванетія» іде в пучину моря...
О, скільки тут було смертей і горя! —
не переплакать сім'ям ті жалі.

А ти... тебе матроські дужі руки
у вирі смерті вирвали із муки.

БАЛАДА ПРО САМОВИЗВОЛЕННЯ

Підб'ють полонених
і криком, і прикладом.
...Фашистів — дев'ятнадцять,
нас сотня — ряд за рядом.
Вони усі при зброї,
а в нас — на тілі рани...
— Шнель, шнель, — фашист гукає, —
советіш партизани!.. —
Йдемо безлюдним шляхом
знесилені, голодні...
Ведуть у яр за лісом —
ну що ж, кінець сьогодні.
Це так, бо на підводі
покладено лопати...
Самі собі могилу
ми будемо копати.
Синіє смуга лісу.
Темніє обрис яру.
Матрос в тільняшці рваній
шепоче комісару:
— Єсть вигукнуть «Полундра!»
по вашому наказу,
на німців, поліцаїв
накинутись відразу.

— Полундра!..— Й розлилася
колона, як лавина,
із криками змішалась
над полем стрілянина,
і ми тепер при зброї,
і вже, як ті собаки,
лежали труп на трупі
фашисти-посіпаки.
І ми тепер при зброї,
ми знов тепер — солдати.
І ліс густий хоробрих
приймає, як до хати.

БАЛАДА ПРО ВТРАЧЕНУ ЛЮБОВ

«Ніно! Ніно Чевелій,
не забудь і пожалій
роти третьої солдата...
Завтра їду з медсанбата,
адресок лишаю свій.

Наша пошта польова:
«220-42»,
Гайдаю пиши, Петрові...»
І летять листи любові —
у «трикутниках» слова.

Перший лист із-за Дністра
написала медсестра.
Другий — голубом з Дунаю
полетів до небокраю,
де вогнем взялась гора.

Де в боях кипів Дунай,
де проліг передній край,

де ішла на вражі доти
на плацдармі третя рота,
а у ній — Петро Гайдай.

Втретє... вл'яте пишеш ти,
адресата ж не знайти...
Пишеш всьоме... і вдесьте.
Не знаходять адресата
на полях твої листи...

«Чуєш, пошто польова,—
він загинув?.. Я — жива.
Знай, солдата я любила.
Де ж тепер його могила?
Напиши хоч ці слова.

Зрозумій і пожалій
в горі Ніну Чевелій...
Хай Петра я не побачу,—
легше стане, як поплачу
на могилі дорогій».

СЛОВО ПРО МИКОЛУ ШПАКА

Йому було б сьогодні шістдесят,
прийшов би він на збори урочисті
такий же світлий і душею чистий,
як був завжди, наш побратим, солдат.

Такий, як був,— хіба що свина
посріблила б його ляне волосся,
бо перейти не ниву довелось,
а путь борні — трудна була вона.

У залі цім сидів би він між нами,
боець-поет, і, як було колись,

згадав би дні минулі, і думками
він просто б і сердечно поділивсь.

Його нема.

У час неволі грізний
життя свого він не пошкодував —
в борні за волю на олтар Вітчизни
він серце, не вагаючись, віддав.

23 лютого 1969

ЗУСТРІЧ ІЗ «ВАСИЛЕМ КУЧЕРОМ» В ОДЕСЬКОМУ ПОРТУ

Давно уже не бачелися ми,
розставшись несподівано весною...
І ось тепер
в порту переді мною
контейнери — нові твої томи.
Забравши в трюм,
ти рейсом черговим
доставиш їх у Варну із Одеси.
Так в творчій праці,
в ритмі трудовім,
як дні колись,
твої проходять рейси.
Ти — корабель контейнерний тепер.
І ми прийшли,
чекаєм на причалі
твого приходу...
Наче ти й не вмер —
здалось мені...
Але стоїть в печалі
схвильована дружина,—
Василя

на морі виглядає, мов живого...
Нарешті йдеш...
Твій образ — корабля —
із мли з'явився урочисто й строго.
Від палуби розквітчаний до рей,
весь в прапорцях сигнальних...
Наче к святу
знаменному,
на випадок оцей
споряджено тебе,
як для параду.

Хай буде так,
мій друг,
окопний брат!..
І я згадав
у цю годину шани
Одесу,
непоборний Сталінград,
безсмертні Севастополя кургани.
В боях, в труді
пройшов ти путь своюю...
Закоханий у моря хвилю синю,
і далі йдеш, бо ти завжди в строю.
— Здоров, мій друже,
брате мій Василю!

РЕКВІЄМ

Матері і верби
плачуть біля греблі,
на могилу братську
роняють сльози теплі:

«Ви спите, синочки,
довгіі годочки...

Вам би подивитись
на ясні деньочки!»

А у полі жито
шепотом повито:

«Скільки вас побито!
Вам би — жити, жити!
Вам би не вмирати,
землю цю орати
і будови зводить
в сині небозводи...»

Віє вітер в полі.
Ген на видноколі
хиляться тополі:

«Вам би ще любити,
ви недолюбили,
вас німецькі кулі
з нами розлучили».

Біля хати квітне,
одцвітає ружа...
Ждала, не діждалась
удовиця мужа.

Облітає цвітом
у саду калина...
Не діждалась мати
з бою свого сина.

Гнуться в лузі лози
в тузі над рікою.
В небі дальні грози,
як відлуння бою.

Дощики над полем
випадають теплі.
Матері і верби
плачуть біля греблі.

1973

КАЛІНІНГРАДСЬКИЙ ЦИКЛ

ЗУСТРІЧ ІЗ М. І. КАЛІНІНИМ

Ступивши у місто з вокзалу-порогу,
приємно було нам побачити Вас.
Сюди — на кордон ми тримаєм дорогу,
тут воїни-друзі чекають на нас.

Приємно зустрітися з батьківським зором.
Здалося, уста ворухнулись живі:
«Ну, як там у Києві?.. Чув уже,— скоро
збирається з'їзд черговий у Москві.
Не проти б і я побувати на ньому,
та, бачте, стою тут на вічнім посту».

Шапки познімавши, в мовчанні німому
вітаєм людину велику й просту.

ТИША ПЕРЕМОГИ

Останній форт в руїнах Кенігсберга
капітулює, змовкнув під кінець...
Над ним зметнувся білий прапорець.
І наступила тиша безберега.

Усіх бійців пройма мовчання строге,
і гордість їм наповнює серця:
їх подвигом здобута тиша ця —
велична тиша перемоги.

СЕНБЕРНАР

Вже битви гул віддаленів...
Та ще диміло поле бою,
біля гармати під горою
лежали трупи ворогів.

Назад, на захід йшла війна...
У балці, де струмочок вився
і гай темнів,— розпорядився
поставить кухню старшина.

З димком і суп запахотів,—
той аромат струмивсь навколо,
тягнувся з балки в гай, у поле,
до кухні він манив бійців.

Вже сонце сходило з небес
і небо блимало зірками...
Бійці бряжчали казанками.
І ось — із гаю вийшов... пес.

Був сенбернар дорідний то,—
з теля добряче вигнавсь ростом.
З таким зустрінутися гостем
не ждав, признатися, ніхто.

Загомоніли:

— Це — трофей!..—

А старшина, прийшовши втямки,
складав німецьких слів уламки:

— Ей, гунд, ти їсти хочеш, ей!...—

І супу миску через край
насилав він:

— Ферштеен?.. Есен!..

Ти зголоднів, бідненький песе?..

Капут хазяїну! Звикай.

СОБОР

Не одного коронували
у цім соборі короля.
В броню закуті, орд навали
йшли на сусідів звідцїля.

Хрестом,
кропилом, зброї вартим,
собор хрестив,
собор кропив...
Тут ворог наш проймався гартом,
пруссацький дух в собі кріпив.

Не раз хрестовим йшли походом
нас поневолити вони.
І смерть знайшли.
Одні — під льодом...
А інші — в полум'ї війни...

Біля стїни — могила Капта
прохожих манить, заклика,
мов промовляє:
«Окупанта
скарала праведна рука».

ВІДЛУННЯ

В колишнім парку панському,
німецькому, дворянському,
уже на схилі дня
під липами тінистими,
дубами густолистими
бреду я навмання...

Іду один під кронами
дерев, іще баронами
насаджених колись...

Вони тепер під плитами
могильно-іменитими
у прах перевелись.

Під плитами могильними
з гербами із фамільними —
один і другий ряд...
Покриті броні латами,
із касками рогатими
псів-лицарів парад —

і Фрідріха пихатого,
й Адольфа біснуватого...
Ось з написом плита:
«Дійшовши Волги берега,
із рук самого Герінга
одержав Фріц хреста...»

Думки гострю в докорі я:
— Повчальна всім історія,
хто зброєю бряжчить.
Хто важить зброї силою —
закінчить шлях могилою.
На цьому світ стоїть.

«Агов!» — у парку панському,
було, колись — дворянському,
йде хвилиєю луна...
В колишнім стані вражому
по-рідному, по-нашому
відлунує вона.

НА ОЗЕРІ GERINGA

На озері Герінга рибу ловлю,
чудовий, уловистий видався ранок,
пильную — й на мислі себе я ловлю:
от вийшов би зараз господар на ганок.

Звичайно, оцей би, зі мною, пейзаж
йому не припав би ніяк до вподоби.
І я уявляю: зацінивсь б аж
від лютого крику і дикої злоби!

Та Герінг давно перевівся на тлю.
Господарі тут у зелених кашкетах
кордон стережуть наш
при добрих мушкетах.

У озері Герінга рибу ловлю.

ІГОРЮ КУРЧАТОВУ — КОРАБЛЮ І ЛЮДИНІ

Курчатов Ігор. Тут, в Калінінграді,
його прописка,— не громадянина,
а корабля, який ім'я славетне
із гордістю на хвилях океанів
у кругосвітніх плаваннях несе.
Сьогодні він в берегах побратимів
пришвартувався до рідного причалу,
як лебідь білий, в голубій затоці
стоїть в замрії, закурив сигару,
пригадує своє життя усе.

...За далиною гори бовваніють,
суворі й ніжні, сивого Уралу,
з народженням побачені уперше,
з дитячих літ полюблені навіки.

В житті його Урал благословив.
Літа юнацькі. Праця і навчання,
і прагнення до знань неподоланне.

Хто вірить, прагне — той перемагає.
І він прийшов, націлений і впертий,
у храм науки з кримських берегів.

У храм науки... Надто урочисто!
Простіше б, певне, треба говорити
про труд, і піт, і про ночей безсоння.
Все подолала праця титанічна
в досягненні великої мети,—
у Харкові, де атом розщепили,
і там, у Севастополі безсмертнім,
де у війну ворожих мін удари
відводив чародійною рукою...
Життя прожить — не ниву перейти.

Важкий тягар покладено на плечі
було йому, коли стрясли планету,
накрили Хіросіму й Нагасакі
з ясного неба кинуті вулкани
і спопелили атомним вогнем.
В тих вибухах — була і нам погроза,
і нас тоді хотіли залякати.
На виклик ми відповіли як треба,
напружили науки й праці сили —
й озброїлися атомним мечем!

Не для війни його ми відкували,
а щоб війні перепинить дорогу.
І атом наш, в ім'я життя і миру,
дає могутність, силу Батьківщині,
приносить блага, щастя для людей.

Так дума він. І ми з ним, однодумці,
так думаєм і ведемо розмову...
Як воїн той — стоїть в строю «Курчатов»
із кораблями іншими на чатах.
Курчатов — наш радянський Прометей.

Життя в поході. Ось уже п'ять років
в глобальних рейсах, біля континентів,
він чує, як ритмічно, вірно б'ються
в незвіданих глибинах океану
на дні морським його дітей серця.
Радіє. Значить, добре і надійно
заряджені. І добре знають діло,
не підведуть хоробрі екіпажі,
до подвигу готові щохвилини,
Вітчизні рідній вірні до кінця.

ІРПІНСЬКІ ЗУСТРІЧІ

НА РУБЕЖІ ОБОРОНИ

В той рік отут проходила межа
між ворогом і нами — над рікою...
Та сторона була уже чужа,
хоч важко було звать її чужою.
А що поробиш...
Німець там засів.
Прийшла орда броньована з Європи.
Ми бачили:
траншеї і окопи
гніздилися на похилах горбів,—
там, за лужком, за мертвою сагою...
Ми — у ліску,
а німець — в Ірпені,
по той бік за вузьенькою рікою...
Нам чуть було й гармонійки губні.

...Ми вибороли!
Йду понад Ірпінню,
де був рубіж, свою тримаю путь.
Хмарки у небі линуть білопінні.
І поїзди грімкочуть і гудуть;
кує возуля,
іволга співає
у лісовій зеленій гущині.
Музика десь заграла в Ірпені.
До мене пісня з лугу долітає.

ПРО ЩО ПОВІДАВ ДОТ

Немов сліди роздроблених болідів,—
в руїнах доти на Ірпінь-ріці...
Один мені при зустрічі повідав
і нашептав рядки правдиві ці.

«Я не з планети іншої пришелець
і не космічний астероїд я...

Так, як і ви,
я розумію шелест
у лісі листя,
співи солов'я...

Мене возулі, іволги ридання
хвилюють,
не чужі вони й мені...

І не така, як у болідів, давня
у мене біографія...

У дні
ще першої, мій друже, п'ятирічки
я тут родивсь;
здоровий і міцний,
в чагарнику постав я, біля річки,
щоб зберігати труд і спокій твій.

Прихований,
щоб погляди сторонні
не бачили,
дрімав у лісі цім
до того дня, коли у обороні
я став на рубежі передовім.

. . . . .

Тепер
мої уламки
криють трави,
про смерть мою нашіптують слова.
Мене зірвали...

І не треба слави
мені.
Та хай
і нас не забува
нащадок тих,
хто тут, у обороні,
біля Дніпра
у грізні дні стояв».

Хоч і мовчать
уламки ці бетонні,
та голос їх
я серцем відчував,—
вони,
немов по-людськи, говорили,
їх голос чув я
в шепоті ріки,
вони були для мене
вже не брили,
а наче серця
порвані
шматки.

БАЛАДА ПРО ДІДА ВЕРЛИГУ

Жив колись у крайнім домі
в довоєнні давні дні
дід-рибалка, всім відомий,
знаменитий в Ірпені.

Чи година, чи негода —
завжди дідові везло:
сома витягне — колода!
Щуку вивудить — з весло!

А було такого сома
зачепив на ямі він,

що Ірпінь, як витяг сома,
помілила на аршин!

Щуку раз — два пуди з лишком —
дід Верлига упіймав.
Поважав його Малишко,
Рильський богом називав.

І було, признатися, за що —
нащо втаювать гріхи...
Не було закуски краще
від рибальської юхи,
приготовленої дідом,
під чарчину на обід...
І сніданком, і обідом
пригощав, бувало, дід.
Дововної, смачної,
на природі, в Ірпені
скуштувати рибки тої
довелося і мені.

Поминуло літ багато...
Я педавно завітав
у знайому крайню хату
і про діда запитав.

Про кінець Верлиги-діда
розповів його сусіда:

«У війну одного дня
не вернувсь до Ірпеня...
Чув таке,
що вранці-рано
(так повідали мені)
вбито діда-партизана
у човні на Ірпені.

Між кущами плив з вудками
тихим плесом в ранню рань...
«Хальт!..— німецькими словами
зойкнув берег...—
Партизань!» —
І пальнув...

...Його могила
десь у лісі тім густім.
Партизани хоронили.
Доставляв патрони їм».

СЛОВО

Не мармуром будинок славен цей,
не дивом чарівним архітектури,
вабливої для серця і очей
в годину добру а чи в день похмурий.

Вже тридцять літ він славний слова литвом,
у нім співці, серцями молоді,
оспівують звияту праці й битви
в піснях своїх, у творчому труді.

Все піддається тлінню на землі.
Живе в віках, не тліє тільки слово,—
воно звучить і сяє веселково,
вливає в душу радість і жалі.

Воно лунає, наче дзвін па віче,
народу служить і на подвиг кличе.

ПАВЛО ТИЧИНА

Співець чуття єдиної родини,
в поході до великої мети,
у грізний час і в радості години,
в бою і праці разом з нами ти.

Вогонь твого правдивого життя
живе в твоїм непогасимім слові.
Ми по тобі звіряємо чуття,
вчимось у тебе правди і любові
до рідної радянської землі,
до Партії, що путь нам осяває,
що з Леніним безсмертним на чолі
веде народ, веде й перемагає.

Одвічна слава сину України,
співцю чуття єдиної родини!

ОСТАП ВИШНЯ ТА МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ НА РИБАЛЬСТВІ

Як зараз бачу: тихою ходою
підходить Вишня вранці до ріки,
де Рильський вже чаклує над водою,
при березі розставивши вудки.

«Клює, Максиме?» — друг питає друга.—
«На юшку є... окуньчики дрібні...
Зимою крупну вдарила придуха...
Було її колись у Ірпені!»

«Було й качок, немов того купиння». —
У Вишні вогник блиснув ув очах...
І в Рильського — усмішка на устах,
подібна ранку — лагідна, весіння.

Як зараз бачу за літами тими:
ведуть розмову вірні побратими.

ВОЛОДИМИР СОСЮРА

Співець Дінця, Донбасу славний син,
сердець володар, чарівник Сосюра,
тебе, Ірпінь, любив іздавна він,
його пісень то радість, то зажура

в душевних виливалася рядках,
співучих, вільних, наче лет орлиний.
Він уславляв доби нової шлях,
Червону зиму, розквіт України.

І гул будов, і золото ланів,
вогнів сіяння, музику заводів,
сім'ю радянських збратаних народів
під маєвом багряних прапорів.

І линув він, і лине, наче подив,
в саду життя той солов'їний спів.

РОЗМОВА З ОЛЕКСАНДРОМ ДОВЖЕНКОМ ПРИ БАГАТТІ

Тих не забудь ірпінських вечорів.
Навкруг багаття ткалися розмови.
...Осяяний вогнем, срібноголовий,
він в колі дружнім палко говорив.

Розкриленість його думок натхненних,
глибокомудрих, молодо-вогненних
в ясному леті мрійному з пільми
під зорним небом пізнавали ми.

Ще Гагарін в космос не злітав,
ще рук Земля не простягала зорям,
а він уже своїм орлиним зором
міжзоряність космічну проглядав.

Ми слухали у ту ясну годину
земну, велику, праведну Людину.

ЛЕОНІД СМІЛЯНСЬКИЙ

Ми знали це, і він також це знав,
що невігойну носить він хворобу,
яку іще ніхто не подолав,
що ближче, ближче дні його — до гробу.

Життєвий усвідомивши кінець,
він смерть спокійно викликав на герць,
не нидів перед смертною бідою,
хоч знав — цього не виграти двобою.

На камені: «Смілянський Леонід».
Пі, зберіга не камінь добрий слід
його життя правдивого, а слово,
що смертного не відає кінця,
не в камінь довговічний мармуровий —
його ім'я вкарбоване в серця.

АНДРІЙ МАЛИШКО

Поїзди над Ірпінню гудуть.
Андрій Малишко

А поїзди, Андрію, все гримлять
і не вгавають на ірпінським мості,
і літаки у синій високості,
здолавши звука швидкість, все летять,
все креслять, креслять неба голубінь,

вартують мир, завжди готові к бою,
як і пружка рядка твого глибінь,
заряджена снагою вогневою.

Гримлять, не замовкають поїзди,
рокочуть літаки із висоти.
Ясніє даль. І тільки хмарки тінь
пройшлася тихо над Ірпінь-рікою:
як удова згорьована, Ірпінь
занудьгувала, друже, за тобою.

ОЛЕКСА ДЕСНЯК

У сніжну зиму пам'ятного року —
в кімнатах у суміжних —
в Ірпені
з тобою ми відмірювали кроки...
Писав ти повість,
я — писав пісні.

В рядки свої вкладали душу щиру,
ясну в майбутнє бачили ми путь.
Вітчизні нашу відданість і віру
не міг в серцях ніхто в нас похитнуть.

У чорний день
нагрянула війна,
до зброї нас
покликала вона.
І ти — в бою
на рубежі дніпровім
б'єш ворога
і зброєю, і словом.

В поразки дні
ти не здригнув душею,

ЗАМІСТЬ ОКТАВ

Октавами я не писав ніколи,
не те щоб лад їх був чужий мені,
як річки течія на глибині,
сповільнений, урочисто спрокволий.
Хоча і в цім була також причина,
та думав я — не пише ж їх Тичина.

Не пише їх, бо вірною ходою
крокує він, оспівує життя,
іде у ногу разом із добою,
сучасність славить, бачить майбуття,—
і вірш — то ніжний, то як лезо бритви,—
на труд нас кличе і зове на битви.

Октави? Геть!.. Помилка непростима.
Шкодную я, що не писав октав
і цим, признаюсь, Рильського Максима
в минулому якомсь зігнував...
Тепер у цьому заблукання бачу,
непоправиму витівку хлоп'ячу.

Новітній зміст нової просить форми.
Двигун ракетний: самолёт — стріла.
Тут не вкладешся в застарілі норми
біплана — апарата в два крила...
(Хоч на приціл слова ці критик візьме:
«Поезію? Крізь призму техніцизму?»).

Ні, постривай, мій критику суворий,
крізь призму цю не розглядаю я.
У висновках не будь поспішно-скорий.
Мене хвилює інша «течія»:
отой густий, цупкий бур'ян модерний,

що на чужі дороги духом верне,
що не зерно — кукіль він сіє густо.
Від нього інший критик без ума,
благословляє той бур'ян лжеусто,
мовляв,— оце новація сама!
Що Пушкін це, що це новий Горацій...
Поборони нас від таких новацій!

Так, справжньому новаторству — дорогу,
що уславляє, стверджує життя,
що із добою йде завжди у ногу
і проглядає світле майбуття.
Одвічна у поезії потреба
була і є. А бур'яну не треба!

ТОБІ НАША ПІСНЯ, ВОДА РУКОТВОРНА

Віктору Кондратенку

ПОЧАТОК ДОРОГИ

Нотую в блокноті...
Така уже звичка,
іздавна в мені вкорінилась вона.
Вже кликала нас
не одна п'ятирічка
і сурмами бою
скликала війна.

І зараз життя
на позиції кличе,
в дорогу,
за обрії
знову і знов —
на поле колгоспне,
в сім'ю робітничу
гудками заводів,
огнями будов.

— Зеленський Євген...—
І уже ми знайомі.
Коротка розмова
між клопотом справ.
— Призначена саме нарада в парткомі.
Без мене поїдете,— він шкодував.—
До зустрічі завтра! —
І нас із парткому
на трасу каналу
по тихім шосе
над берегом озера

в леті прудкому
парткомівський газик
бадьоро несе.
Несе з вітерцем він,
охоче, надійно,—
не так, може, газик,
як Саша-водій,
у край індустрійний
закоханий мрійник
ще й лірик,
закоханий в край степовий...

Ми їдемо, їдем...
Озера, затоки,
заплавні пейзажі —
усе до душі!
При березі тихому
гнутья осоки,
при синій воді голубі комиші.

— Пройтись би блешнею...
Закинуть отам би! —
захоплено
Віктор, мій друг, промовля.
Нуртують джерела
за насипом дамби,
водою напоєна, квітне земля.

З водою — і люди, й дерева щасливі.
З водою — планета буяє в цвіту.
П'є воду з подякою
колос на ниві,
віддячує плід їй
в зеленім саду.

В озерах — спокійна,
в джерелах — проворна,

людині підвладна,
йде в наступ вода.
Тобі наша пісня,
вода рукотворна,
цілюща,
живуща,
завжди молода!

ІДУ НАД КАНАЛОМ

Не знаю,
які на Марсі
канали, чи що там...
А тут
іду по каналовій трасі,
в натурі його маршрут
на очі на власні бачу,
в блокноті помітки значу
технічних його споруд.

Ось майже готова «голівка» * —
воді уготована путь
новітня.

Ген мріє Шульгівка...
І хвили водоймища б'ють
у насип високої гаті.
Гуляє привілля води.

Я знову вернувся сюди,
на землю, яку визволяти,
на землю, яку рятувати
в далекої осені дні
припало на долю мені.

---

* «Голівкою» на будівництві називають залізобетонну споруду, якою зачинається канал біля Дніпродзержинського водосховища.

Змінилась ти, земле,
обнову
собі до лица одягла:
заплавою
воду дніпрову
із краю у край розлила;
цвітеш молодими садами,
вкриваєшся плодом рясним;
як повінь зелена,
степами
зернієш колоссям тугим;
підносиш у синь небозводів
над мревом безмежних ланів.
сторожею —
труби заводів,
знаменами —
племінь вогнів.

Врятованій подвигом, кров'ю,
оновленій творчим трудом,
тобі я, земля подніпров'я,
доземно вклоняюсь чолом!

ОРІЛЬ В СТЕПУ

На захід сонце хилиться помалу,
от-от уже за обрій упаде.
В степу зеленим насипом каналу
понад Орільню дівчина іде.

І захід сонця, і вітрець дніпровий
окреслюють поставу їй струнку.
«Я пам'ятаю мить чудову» —
сказав би, мабуть, Пушкін про таку.

А я в цю мить одного забажав:
коли б я хист до малювання мав,
намалював би вечір і дівчину,
«Оріль в степу» — назвавши цю картину.

ЗАРУЧИНИ ДНІПРА З ОРІЛЛЮ

I

Оріль-ріко, ріка Оріль,
вода твоя тече звідкіль?
Звідкіль тече, куди впада,
як та сльоза, твоя вода?

«З-під явора, з-під кореня
течу, Дніпром підкорена,
його крутими кручами
і водами могучими.
Спішу у час призначення
на зустріч, на побачення,
серцями поріднитися,
навіки полюбитися!»

II

А ти, Дніпро, несеш куди
напругу дужої води?
Чому спрямовуєш ти хід
від берегів старих на схід?!

«Поспішаю на Донбас,
час мені до нього, час!
І на шахти, й на заводи
понесу цілющі води.

На степовому привітті
руку я подам Орілі:
— Будь моєю ти жоною.
Будем разом — я і ти.
Добре нам, Оріль, з тобою
нерозлучно в парі йти.

Я тобі разки намиста
з Дніпрогесу принесу,
стрічку райдуги барвисту
заплету в твою косу.

В золоті вберу дукати
твої води в берегах.
Я тебе через загати
буду нести на руках.

Як нестиму, чути буду,
як вистукує у груди,
б'ється радісно щасливе
твоє серце незрадливе».

ШУЛЬГІВКА

Вже тридцять літ відміряло життя
від того дня, коли в осінню пору
уздріли ми дніпровські сині гори...
Як серця враз прискорилось биття!
Ми до Славути вийшли із боями,
Дніпро, Дніпро був рідний перед нами.

І ось після розлуки знову я
прийшов сюди — в місця для серця милі,
сльозу зрадливу стримати не в силі,
розпізнаю вас. Часу течія
і труд людський перемінили вас.
Тут старт узяв канал Дніпро — Донбас.

Він позичати щедрю воду буде
в широкого, могутнього Дніпра,
її (вже недалеко та пора)
він на свої бетонні візьме груди
і понесе до самого Дінця
в донецької індустрії серця.

Ми ідемо по трасі в чистім полі.
За насипом буяють пшениці.
Я впізнаю до болю рідні ці
місця боїв... А ген на видноколі
Шульгівка, в серці мічене село,
яке мене сюди і привело.
Редакція армійської газети
у хатах уцілілих край села
у першій ешелоні тут була
у незабутній рік той сорок третій,
увосени, коли в Дніпровській битві
стогнали плавні в дні кровопролитні.

На острів Пушкарівський — на плацдарм —
і я тоді не раз переправлявся.
Навіки він у пам'яті zostався...
Запам'ятався наш нічний удар,
як ми оволоділи висотою
за островом... Тепер він під водою.

Де острів був, гуляють хвилі нині,
проносяться крилаті кораблі,
і у небесній стратосферній млі
рокочуть самолёти реактивні...
Земля в цвіту. Життя іде. Недарма
ми наступали з острова-плацдарма.

ЯКБИ ВОСКРЕСЛИ ДРУЗИ БОЙОВІ

Якби воскресли друзі бойові
і землю цю побачили в обнові:
дніпровські греблі і моря казкові,
могуть заводів, далі степові,
зерном і плодом щедро обважнілі;
якби почули тихий шепіт хвилі,
в садах, дібровах солов'їний спів,
над просторами поклики гудків,
ракетний грім в небесному привіллі.

О, як би це порадувало їх,
в боях полеглих друзів бойових,
що і життя свого не пожаліли
за рідний край заради днів ясних!

ЯВІР ПРИ ДОРОЗІ

Там, де явір при дорозі
за Шульгівкою-селом,
б'є вода із-під коріння
кришталеvim джерелом.

Кажуть, мати посадила
при дорозі явір той,
коли з бою за Вітчизну
не вернувся син-герой.

Посадила і зростила,
поливаючи слізьми.
І пішла про явір слава
в світ широкий між людьми.

Виріс явір кучерявий
при дорозі за селом:
з-під коріння материнські
ллються сльози джерелом.

* *
*

Віють буйнії вітри
в полі на роздоллі,
хилять буйнії вітри
над Оріллю — явори,
над Дніпром — тополі.

Відгріміли давні дні,
відгули боями.
Над полеглими в борні
трави шепчуться сумні
в лузі з яворами.

А за даллю, за Дніпром,
у зеленім полі
над курганом за селом
низько хиляться чолом
до землі тополі.

ЗАОЧІПСЬКЕ

Скільки того дива
Впало на прядива....
Павло Усенко

Забчіпське...
Уже його й немає...

Та пам'ять серця щиро зберіга
тебе,
село у придніпровськім краї,
полита кров'ю земле дорога.

Всього я двічі бачився з тобою.
Війна уперше поріднила нас,
коли,
йдучи на захід в гулі бою,
прийшов до тебе
в переможний час;
коли Оріль
в селі Старому
бродом
пройшов,—
батьків Усенка навістив.

Удруге —
по війні вже, перегодом —
у затишку твоєму я гостив.

Тепер в місця знайомі здавна
знову
утреє я прибув — і не впізнав.

Де бродом брів —
бетонову обнову,
щити воріт,
канал тепер підняв.
Повернута на південь,
шляхом новим
Оріль поза Шульгівкою пішла
у степовім просторі придніпровім.

Заочіпське...
Нема того села,
немає тут,
де ходять сині хвилі,
гуляють в морі,
б'ються в береги.
Нове село
ген там он,
при Орілі,
видніється.
А в полі навкруги
лани хлібів,
як море, неозорі,
як хвилі в морі,
мріють на просторі.

«Скільки того дива
впало на прядива,
впало на прядива,
стеле на луги!
Тут би колективи
та пожали ниви,
тут би колективи
вбрали береги!» *

---

* Рядки з вірша Павла Усенка
«Передкомунівська».

І, наче колос колосу шепоче:
— А справді так...
— Які слова пророчі!

ДНІПРО — ДОНБАС

Пісня будівників каналу

Де бої одгули
і сади зацвіли,
там, де сяють вогнями заводи,
де зірки на копрах,
димарі в небесах,—
ми туди із Дніпра
для людського добра
для Донбасу прямуємо воду.

Сьогодні грають не сурми бою,
а праця кличе на подвиг нас,—
і ми дніпровською водою
тебе напоїмо, Донбас!

У степу, на полях,
прокладаємо шлях,
одягаєм його у бетони.
По каналу — пружка
буде бігти ріка
з голубого Дніпра
для людського добра
у міста, на колгоспівські гоши.

Сьогодні грають не сурми бою,
а праця кличе на подвиг нас,—
і ми дніпровською водою
тебе напоїмо, Донбас!

Ми — і труд, і любов
оддаєм для будов,
на могуття, на славу Вітчизни.
У щасливу майбутть
ми торуємо путь.
Буде згадувать нас
добрим словом Донбас
і під небом ясним комунізму.

Сьогодні грають не сурми бою,
а праця кличе на подвиг нас,—
і ми дніпровською водою
тебе напоїмо, Донбас!

БІЛЯ СИНЬОГО МОРЯ

МОРЕ З МОГО ВІКНА

З мого південного вікна
удень і вніч тебе я бачу,
твою красу, бурхливу вдачу;
твоя безмежна далина
мене чарує
в шторми й штилі;
неначе друзі давні,
хвилі
приходять до мого вікна.

Удень я бачу — силуети,
вночі — з вогнями кораблі,
ті, що ідуть навкруг планети
і біля рідної землі.

Немало в море неозоре
я проводжав прощальним зором
до рідних і чужих земель
тих кораблів.

А як заб'ється,
як серце в грудях стрепенеться,
коли побачу корабель
Військового Морського Флоту!
Тоді усе єство достоту
виповнює
святе чуття!
Йому немає забуття.

Дні пригадаються грозові
на севастопольській землі.
Вогонь дванадцятидюймові
ведуть гармати.
Кораблі
кладуть снаряди на світанку
на вражі доти,
вражі танки
в долині Чорної ріки...
«Полундра!..» — йдуть у контратаку,
йдуть у безсмертя моряки...

Мені довіку не забути
боїв кривавих...
Друзів тих,
що полягли,—
не повернути,
але й забуть не можна їх.

...Ген корабель на ближнім рейді,
на плесі тихому стоїть...
Не я — так серце хай перейде,
на крейсер хай перелетить...
Не я — так серце...
Косогором
вузенька вулиця Морська
веде мене,
бо краще з морем
не із вікна зустрінеться зором,
а віч-на-віч
побуть зблизька.

Спішу...
Спускаюся з узгірка.
Стає світліше на душі.
Ідуть мої товариші
в своїх пробитих безкозирках.

СІМЕЇЗ

Пам'яті майора В. Протасова

Не горою Ай-Петрі крутою
і не морем своїм,—
Сімеїз
дорогий мені згадкою тою,
що її крізь життя я проніс.

В сорок першому ми відступали,
поливаючи кров'ю в боях
і степи, і гірські перевали,
через гори наш відступу шлях.

Нас Алушта зустріла у тузі,
хмар хустиною втерши сльозу.
«Ви на кого лишаєте, друзі?..» —
хмурих бровами скелі Гурзуф.

Проводжала нас Ялта в тривозі,
їй туманило очі від сліз...

...Уночі, заблукавши в дорозі,
я потрапив тоді в Сімеїз
із шофером.

Спинились над морем.

Обривається скрегіт гальма...

— Повертаймо, Миколо,— з докором
говорю я.

— Бензину нема.

Море піниться гулом прибою.
Сімеїз мовчазний унизу.
Десь за Ялтою розголос бою
перекреслює кримську красу
вогневими зірницями неба,

фейерверком трасуючих куль...
Десять літрів пального нам треба,
а інакше — возулею куй...

Міркували,
гадали ми,—
доки
на дорозі озвався мотор...
Як і ми, якось збився з дороги
із гвардійського полку майор.
«На Байдарську б сошу нам дістаться,—
то на цей раз, вважай, повезло...»

У машині майора, на щастя,
двадцять літрів бензину було.
Ми проскочили німців у горах...
Той бензин — в Севастополь довіз...

Як же можна забути майора!
Як же можна забуть Сімеїз!

ЯЛТА ПАРТИЗАНСЬКА

Ще коли були ми в обороні —
чули в Севастополі, як грізно
на борню ставали нескоримі
в горах Криму та в його лісах.

І про Ялту слово долітало,
як вона боролася завзято.
Чули ми про подвиги героїв,
та не знали їх імен тоді.

Йду сьогодні залами музею,
оглядаю днів минулих далі,
в пам'яті минуле воскресає,
бачу я хоробрих рідні лиця.

Ялто, Севастополя сестрице,
окупантів била ти нещадно,
ворогів ти кулями косила,
нищила караючим вогнем.

А твоїх синів і дочок мужніх
в казематах люто катували,
з гір у прірви кидали фашисти,
вішали, розстрілювали їх.

Скільки їх замучено, убито!..
Та живі на лютий бій ставали,
з хвиль морських виходили на берег,
падали обвалами з вершип.

Ялто, Ялто, ти цвітеш красою,
ти тепер теплом людей голубиш.
Знаємо, за цю красу, за сонце
полягли відважні в боротьбі.

Знають це народ, Вітчизна рідна,
знає не одне вже покоління.
Вдячливі,— уславленим героям
віддають і шану, і любов.

У музей ідуть вони на сповідь
і прямують до Кургану Слави
уклонитись лицарям хоробрим,
поклястись — Вітчизну берегти!

І ШРИФТ, І КУЛІ З ОДНОГО СВИНЦЯ

Пам'яті Миколи Миронця

Побачив я, земляче, друже давній:
в ряду імен, у їх когорті славній,
в музеї, в Ялті, і твоє ім'я.

Ось довідка... притерті документи
редактора «Курортної газети»...
З автографом Титова * — твій мандат.
Ти на партз'їзд — від Криму делегат.

Схиляючи перед тобою чоло,
нашіптую оці слова, Миколо,
про тебе, про редактора-бійця:
«І шриффт, і кулі — з одного свинця!»

НА МОГИЛІ РУДАНСЬКОГО

Ніхто мене не згадає
На цій чужині.
Тільки хмаронька заплаче
Дощем по мені.

Напис на могилі

На камені слова скорботні
його віршованих рядків,—
в них туга і печаль самотніх
поетових невітінних днів.

Не нам з тобою в спорі бути,
скажу лиш — не на чужині,
в своїй, у рідній стороні
ти спиш, народом не забутий.

Усе то наше, мій земляче,—
і море, й гори голубі,
і синь небес...

А хмарка плаче
дощем-сльозами по тобі.

---

* На мандаті делегата XIII з'їзду
КП України М. Г. Миронця —
автограф космонавта, Героя Радянського
Союзу Германа Титова.

ПЕРЕД ПАМ'ЯТНИКОМ ЛЕСІ УКРАЇНЦІ В ЯЛТІ

Прийшла до моря і на камінь сіла,
схрестивши руки.
Дивиться у даль.
Обличчя світле хворість притомила.
У погляді відсвічує печаль.

Ще молода,
ще жити й жити в світі,
але недуга тіло підтина..
— Так гетьте ж, думи, хмарами повиті!..—
У далечінь вдивляється вона.

На обрії майбутнього,
крізь ночі
і дні туманні,
крізь імлу часу
вдивляються її пророчі очі,
прийдешніх днів побачивши красу.

СХІД СОНЦЯ НАД МОРЕМ

Я малював з природи сонця схід,
уоставши рано в світанкову пору.
...Ясніє небо, голубіє море.
Далекий рожевіє небозвід.

Мов заспане, несміливо, спрокволо,
прорвавши хвиль сповивану блакить,
над обрієм встає багряне коло,—
дивись на нього — зору не сліпить...

А вже за мить воно полум'яніє,
і торжеством народженого дня
природа вже співає і сія,
здоровить сонце, сонцеві радіє!

СТРУМОК

Струмок шумить в ущелині гірській,
повитій сизим вранішнім туманом,
біжить в дитячій радості своїй:
він поспіша на зустріч з океаном.
Спішить, шумить,
не думає об тім,
що буде тільки крапелькою в нім.

* *
*

Вітер віє. Моря даль.
В серці смуток і печаль.

Котить хвиля, в берег б'є...
Відгуляли ми своє.

Відгуляли, відлюбили —
на піску хлюпочуть хвилі...

Проганяй же, вітру гнів,
шепіт хвиль од берегів!

На просторі хвиля грає.
Море піниться безкрає.

В грудях серце оживає!

СЛОВО ДО ГАГРИ

Перлино моря, серцю милий краю,
дивлюсь на тебе і не впізнаю,
красу природи жадібно співаю
і душу омолоджую свою.

Давно тебе я бачив, синє море,
вслухався в шторми, в шепіт хвиль твоїх,
не бачив вас давно, зелені гори,—
землі і моря вічних вартових.

Як радісно до рідного порогу
назад вернуться — в роки молоді,
будить у серці юності тривогу
і незабутні миті у житті!

Як радісно, що я з тобою знову,
що серце знов співає, ожива,
що слухаю твою гортанну мову,
твою співучу вимову на «а»!

ДІВЧИНА І МОРЕ

Вона у море запливла
в негоду штормову.
Дивлюся з берега, ловлю
я цяточку живу,—
то виринає, то зника
між хвилями вона.
Неначе бавиться життям
стихія навісна:
на гребень хвилі піднесе,
в кипучий кине вир.
Від люті піниться, кипить
морський безмежний шир.

Чому відважилася ти
в негоду запливти
у море збурене? Чому
довірилась йому?

В час ювілейних передач
на честь Радянської України
сюди доноситься вона,
із Києва в ефірі лине
і тут, в Абхазії, луна.

Це не курортник, не земляк
святкову ловить передачу...
Іду по вулиці і бачу:
у винограді — особняк,
приймач на столику в альтанці,
а навкруги сидять абхазці —
уся Зурабова сім'я.
Ходу сповільнюючи, я
біля паркану зупинився,
сім'ю абхазьку привітав...
І вже за мить у дружнім крузі
розгомонілись ми, як друзі.

Зураб із гордістю хвалився:
— Я Україну визволяв!

В РАДГОСПІ «ЦИТРУСОВИЙ»

В день осінній година погожа
привела нас до моря сюди,
де, неначе зелена сторожа,
кипариси вартують сади.

Що ж, нічого не скажеш,— чудовий
цей абхазький цитрусовий край!
У садах його злотоплодовий
наливається сонцем врожай.

На деревах, в зеленому листі,
запалали сузір'ям рясним,

ваблять очі плоди золотисті
субтропічним сіянням своїм.

Аж підкочує терпкість до рота,
ароматом ефірним струмить,
прохолодою соку щедрота
і на віддалі вже бадьорить.

Славлю руки робочого люду.
Добре дбаєте ви,— і не раз
на широтах країни усюди
із подякою згадують вас.

ПІЦУНДА

Піцундо!
Сестро молодша Гагри,
з чим порівняю
твій вид прегарний;
твою дівочу
струнку поставу,
твою жіночу
красу ласкаву;
твої над морем
палаці білі
в зеленім гаї,
при синій хвилі.

З чим порівняю
і сам не знаю
тебе,
прадавній, зелений гаю.

Про що шепочуть
над морем сосни,
чому від щастя
п'яніють млосно?

ШТИЛЬ

Вже скоро місяць в морі штиль.
Ні вітру свіжого, ні хвилі,—
і у сонливому безсиллі
вода хлюпочеться тіль-тіль,
горіхи горне крем'яні,
мов шепче берегові:
— Друже,
ти теж нудьгуєш?
Не байдуже
оце неробство і мені!

ХВИЛЯ ПРИЗНАЄТЬСЯ

Од вітру охміліла,
у берег б'ється хвиля:
— Я з вітром подружила.
Я — вітрова дружина.
І хай мене не гудять,
коли мене він будить,
коли, в любові ярі,
гуляємо у парі!

*   *
*
*   *

Тихе море.
В небі ні хмарини.
Гори мовчазні у далині.
І невидні зору
субмарини
спочивають на морському дні.
Тільки гулом владним самольоти,
у зеніт приваблюючи зір,

ПАРТКВИТОК

Над світом під курантів передзвін
з Москви слова чудові прозвучали:
у партквиток із номером один
ім'я безсмертне Леніна вписали.

По Леніну вимірюючи крок,
ми у похід готові знов і знову,—
на бій, на труд, на злети до зірок,
життя нового зводячи будову,—
із Леніним у серці.
Партквиток —
трудом і боєм вивірене слово!

1973

ТОБІ, ВІТЧИЗНО

Вчора,
                    сьогодні,
                                    завтра,
в походах,
                    в труді,
                                    в боротьбі
сердець полум'яних ватра,
любов наша вірна — тобі.

Як вчора,
сьогодні і завтра
зростай,
розвивайся молодо,
гартуйся сталевим гартом,
Вітчизно Серпа і Молота!

1973

ІВАН МАЛАМУЖ РОЗПОВІДАЄ ПРО Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Ми з Шияном до нього завітали *,
вели розмову дружню за столом.
Столітні очі молодо сяли
і повнилися приязню й теплом.

Ми слухали
той щирий голос добрий,
правдиву мову, мудру і просту,
вона вела нас на далекий обрій,
у інший вік,
неначе по мосту.
І привела
до того дня

в минуле...

«Була неділя, як тоді до нас
він завітав...

Спочатку ми почули
за садом спів...
Наспівує Тарас:

«Ходить гарбуз по городу,
Питається свого роду:
— Ой чи живі, чи здорові,
Всі родичі гарбузові?..»

Зайшов у двір:
— Добридень, добрі люди! —
Цілує, обійма моїх батьків.

---

* Разом з Анатолієм Шияном ми зустрічались з Іваном Маламужем навесні 1936 року.

На нім костюм...
На зріст — середній буде...
А очі — сині...

Батько повелів
новеньку ковдру винести із хати
(— Швиденько, Йване! — кинув він мені),
для гостя дорогого розіслати
там, у садочку нашому, в тіні...
У бік вікна хитнувши головою,
він пояснив:
— Жаркий якраз був день...
Усілися під грушею старою —
отам росла,
ото від неї пень...

...Що провіщав він, так на світі й сталось.
В сім'ї живем — у вольній, у новій!
Спасибі, що до хати завітали.
Ану, стара, іще налий по 'дній...»

Давно вже Маламужа темінь ночі
оповила...
Та я хвалюся тим:
із Шияном ми бачили ті очі,
які Шевченка бачили живим!

ДУМА КОСМОНАВТА

Тяжіння подолавши непокору,
поміж зірок, на чорнім неба тлі,
людина із космічного простору
побачила блакитний диск Землі
в тремтливому сіянні. «Ось яка ти...—
уста шепочуть,— матінко Земля,
в житті моїм одна, плането-мати,
щаслива доле і любов моя!..

Твій син — горджуся, Земле, я тобою.
Ти сяєш в небі зіркою ясною.
Мій зір твоя чарує голубінь.

Твій син — тобі ясної хочу долі:
сіяй у небі, Земле, щоб ніколи
не падала війни на тебе тінь!»

1973

СЛОВО ПРО МАЯКОВСЬКОГО

I

Не живим, а мертвим довелось
вперш його побачити мені.

...Світлий лоб,
зачесане волосся...

Мов живий, лежав він у труні.

Думалось — бліді розтулить губи,
рвучко він в якусь зведеться мить
і гучнішим за печальні труби
голосом живучим прогримить.

Думалось — відкриються повіки...
Встане він, підé в юрбі людській,
ковані залізом черевики
продзвенять по бруку на Тверській.

Думалось...

Хотілося.

Звершилось! —

Він живе.

Він ходить.

Промовля...

Його слово сонцем розсвітилось
на міста,

на села,

на поля...

І гудуть гудки мідноголоса.

І цвітуть Республіки сади...

І дрижать за морем хмарочоси
від його залізної ходи.

1930—1973

II

На пораду йду до нього знову,
його слово зважую живе,
вірним серцем видобуте слово.
Час іде, а слово це — живе!

Бо у цьому слові вогняному
Жовтня боротьба і правота,
віра в клас і в Партію,
у ньому —
комунізму Ленінська мета.

Слово це — повітрям повнить груди,
заряджає вірою серця.
Ні, нема, нема йому й не буде,
слову Маяковського, кінця!

ЛЕБЕДИНА ПІСНЯ

Пам'яті Галини Кальченко

Ще так недавно бачили ми вас,
як відкривали пам'ятник Андрію
Малишкові —
ваш дивний витвір-мрію,
у мармур перевтілену.

В той час,
в урочу, незабувану годину,
хіба хто міг подумати із нас,
що ви співали пісню лебедину.

1975

ДО ВЕТЕРАНІВ

Наші ряди рідіють.
Недруги наші радіють.
Марно, бо наші ряди
зміною повні завжди!

1973

ДРУГОВІ В БІДІ

Коли, бува, на тебе найде туга
і гострий біль у серці запече,—
не забувай —
в житті ти маєш друга,
не похилися:
ось моє плече!

1975

ДЕ ТИ, ЗИМО?..

Хоч і січень, а снігу нема.
І природа, і люди — в тривозі.
Чи ослабла на силу зима,
а чи десь заблукала в дорозі?
Безмороззя — з яких це причин?
Безснігов'я — з якого наказу?
Чи морозові знизили чин?
Чи снігурці нанесли образу?
Ах ти, зимонько-зимо, тобі б
зрозуміти — ця лінія хибна...
Як вода, як повітря, як хліб,
нам зима із снігами потрібна!

1973

ВЕСНІЄ

Весніє...

І грають синиці
на срібні цимбали свої,
з обіймів зими-сніговиці
втікають
        прудкі ручаї.

Весніє...

І небо синіє,
ясніє
заобрійна даль,
а вночі
зірками рясніє
високого неба кришталь.

Морозець

шибками озерця
застеклює ще уночі...
Та вже
до зимового серця
весна підбрала ключі...
І владно іде,
наступає,
розбуджує землю вона.

В природі весна розквітає.
У серці співає весна.

1973

*   *
*
*
*

Чекаю ластівки привіту,
прильоту до мого вікна...
Чи не протне крилом вона
блакить весняного зеніту?

Чи над вікном не заструмить
своє натхненне щебетання,
те говірливе воркотання,
що серце радістю теплить?

В тім щебетанні — щастя злива,
воно до мене промовля:
— Я прилетіла іздала,
я вас зустріла, я щаслива!

1973

ПАМ'ЯТІ ГАЛИНИ ІЗ КОНЧА-ОЗЕРНОЇ

Навіки згасла квітка лугова,
що людські очі вабила красою.
Не росами — вмивається сльозою,
у лузі к долу хилиться трава.
Зозуля десь на яворі кує
і додає ще більше серцю жалю.
Про смерть твою таку трагічну, Галю,
наспівує і іволга своє,
немов словами болі вимовля,
тебе неначе кличе серед лугу...

У смертний час печаль свою і тугу
з людиною природа поділя.

1975

В ГАЮ ВОРКУЄ ГОРЛИЦЯ

В пташинім співі-гаморі
і горлиця на яворі
свою воркує пісеньку
не голосну — простісіньку:

«Турлю-турлю...
Мій голубо,
і молодо, і голубо
тебе люблю,
мій голубе...»

«Турлю-турлю»,—
у горлички
полощеться у горлечку
зерням горіха
пісенька
неголосна, скромнісінька,
любов'ю повна щирою,
в любов щасливу — вірою.

«Турлю-турлю...»

ПУЩА-ВОДИЦЯ

* *
*

Я третій день у Пущі
із друзями живу,
топчу сніги скрипучі,
повітря п'ю цілюще,
любуюсь небесами,
дивлюся вечорами
на далеч зорьову.

Ходжу я лісом-бором
і вранці на зорі
вдивляюсь пильним зором,
вслухаюся, як хором
на дереві безлистім
тоненьким пересвистом
співають снігурі;

як дятел невтомимий —
цей птах-дереволуб —
між чорних віт незримий
вистукує до рими
на сосні злоторій,
мов лікар в груди хворі,
неначе лісоруб;

як шенче на ліщині
сухий торішній лист,
згадавши про пташині,
про співи солов'їні,
і досі не забуті,
весною, влітку чуті
в дні юності колись.

Весна прийде, воскресне,
порадує серця.
Люблю співочі весни!
Люблю життя чудесне!
І хочеться творити,
і хочеться любити,
і жити без кінця!

* *
*

Блискавка метнулася над бором
з хмари-громовиці навесні,
першим громом — присудом суворим —
вдарила злобливо по сосні;
розчахнула стовбур від вершини
до коріння; віти опекла.
З громом до дніпровської долини
хмара-громовиця пропливла;
за Дніпро направила вітрила,
в спраглий степ проносячи грозу.

Вбиту сосну сестри обступили,
дощову роняючи сльозу.

І не змігши горя побороти,
чорний дуб за річкою хмурнів,—
аж до літа, певно, від скорботи,
від печалі він не зеленів.

В ЛІСІ НАПРОВЕСНІ

Який чудовий ліс в погожий день зимовий,
в лютневий тихий день морозяноясний.
Стоїть в задумі, він, притихлий, сивобровий,
вчуваючи прихід жаданої весни.

Іще не скинув він зимового убрання,
яке в грудневу ніч, в хурделицю, одів,
та вже його від сну розбуджує ізрання
невтомних дятлів стук, пташиний крик і спів.

Тонким сріблом цимбал видзвонюють синиці,
немов на сопілках, співають снігурі,
підсвистують щиглі,— все птиці-зимовиці,—
провісники весни, найперші піснярі.

Між кронами дерев усе частіш лунає
хрипливий сойки крик; збиваючи з гілля
сипучий сніг крильми, вона весь день літає,
весни передчуття бентежно вимовля.

На дубі хрускіт чуть — хитнулась ледве
гілка,
додолу сніг сипнув; неначе птиця та,
із дуба на сосну вгорі метнулась білка,
мов парус, на льоту розпушивши хвоста.

Сховалась білка вмить в густім гіллі яливи.
В задумі дерева прядуть весняні сні.
Пташиний спів навкіл в морозній тиші лине.
Який чудовий ліс в передчутті весни!

ЗГАДУЮЧИ БОЙОВІ РОКИ

Рік сорок третій. Радінформбюро
у зведенні передано було
вість довгождану: «Визволено Київ!»
Мов вітер щастя і весни повіяв
у день передсвятковий, в листопад,
із гуркотом побідних канонад.
І бою гул, неначе грім весною,
лунав за далиною степовою.

До серця в гості лінула весна.
Так ось вона, година та ясна,
героями звеличена, жадана,
мій Києве, земля моя кохана!
Жалів я, що у визвольних боях
не через Київ пролягав мій шлях,
що я ішов на захід із боями
не рідними з дитячих літ місцями.

Від того дня пройшло багато літ.
Іду в бору... Уклін тобі, привіт,
зелена пущо! Крізь далекі роки
я чую назви — Горенки, Пріорки,
що прозвучали в зведенні тоді,
як заспів перемоги на путі
до Києва. Від вашого порога
ступила на Хрещатик перемога.
Іду до вас, вітаю, села, вас,
вкарбовані у серце в грізний час,—
тепер в садах, оновлені, розквітлі;
як писанки, будови ваші світлі.
За лісом поле зорано, а там —
Ново-Петрівці, Лютізький плацдарм...
О земле рідна, щедро вмита кров'ю,
врятована відвагою, любов'ю
і подвигами відданих синів,—
як простір твій розквіт і заяснів,
хлібами зашумів, заколосився,
будовами у синє небо звівся!
У майбуття — твоя хода, твій лет.
А воїн, що зійшов на постамент
над моря рукотворною водою,
як у бою, в руках стискає зброю!

БУДУЮТЬ САНАТОРІЙ

В трудовому гулі закипіла
лісова зелена сторона.
Зашуміла пуца, зашуміла,
схвилювала пуцу новина:

Трасу нещодавно проложили,
день і ніч по ній снують машини.
Трактори пробилися до пуці,
в них ковші залізні загребуці.
Зрання і до пізньої пори
не дають спокою трактори.

— Що се? Що се? —
Чути шепіт сосен.
Звідусюд, як діти, залюбки
молоді збігаються дубки,
їм цікаво знати — дівтора ж! —
в їхній пуці оновивсь пейзаж.

Шепчуться, поскубують чуби
літні вже, поважливі дуби:
— Ми іще не бачили такого.
— Запитаєм, хлопці, у Старого,
на своєму довгому віку,
може, знав історію таку...
Більше нас йому прийшлося бачить,
може, нам він скаже, що то значить.—
Хоч па слово був Старий нескорий,
цього разу не скупився слів,
посланцям розважно відповів:

— Добре це.
Будують санаторій.
От і я, уже старий і хворий,

за п'ятсот на світі літ прожив,
а людську увагу заслужив:
огорожу ось побудували,
цементом дупло заплombували,
щоб і далі вів я рокам лік,
не один щоб звікував я вік.
Нам життя продовжує наука,—
я тепер доконче зрозумів.
Санаторій, хлопці, добра штука!

— Добра!.. Добра!..— довго ліс шумів.

ДО СОСНИ

— Чому сумуєш,
зелена сосно?
Про що із вітром
шепочеш тоскно?

— Іздавна мучить
глибока рана:
не врятувала
я партизана.

Як ворог вішав,—
не врятувала...
Чому на ката
була не впала!

СПОГАД

С. Воскресенку

Будиночка того уже нема,
де ми жили у давній рік з тобою
у Пущі, в санаторії, зимою.
Розкішною була тоді зима!

Пригадуєш лютневий сніговий,
а ми удвох йдемо в снігу по пояс...
Ти жартував, назвав «Північний полюс»
притулок наш у дебрі лісовій.

Поглинула минуле часу даль.
Тепер уже стоїть на місці тому
модерний дім в затишку боровому...

Але мені того, малого, жаль,
як рідної, улюбленої хати,
в якій колись жили з тобою, брате.

БАЛАДА ПРО ТРИ ШИБЕНИЦІ

Три шибениці вранці
споруджено було.
На кару партизанів
зігнали все село.

Катюга на помості,
готовий, як завжди.
І троє — партизанська
сім'я Грицька Біди.

Грицько Біда розвідник
із нетрів лісових...
Праворуч нього — жінка,
ліворуч — донька їх.

Стоять вони, побиті,
мордовані вночі.
Есесівці при зброї
навколо, мов сичі.

Виходить гауляйтер,
високий, видно, чин:
в погонах череп посить,
в хрестах-медалях він.

Закінчує промову:
«В науку для села
фамілій партизанів
ми знищимо до тла!»

Махнув рукою!.. Що це?..
Із лісу, з-за горба,
вліта в село кіннота!
І крики, і стрільба!

* * *

На шибеницях вранці
гойдались вітру влад:
пихатий гауляйтер,
пан-староста і кат!

ДУБИ НАД БРАТСЬКОЮ МОГИЛОЮ

Вас цілий полк,
хоч не з одного полку
зібрали тут,
захоронили вас.
Дуби столітні тиху перемовку
ведуть над вами про далекий час.

С т а р и й д у б

І досі жаль...
Хоробрі хлопці, славні.
Я бачив їх у грізній тій порі,

МОЯ ПОЛТАВЩИНА

СПОВІДЬ

Поле оржицьке. Днина погідна.
Даль серпнева. Гаї голубі...
— Здрастуй, земле улюблена, рідна,
я прийшов уклонитись тобі.

Ти зізнання прийми мої щирі,—
знаю сам — погрішив і неправ:
у життя неспокійному вирі
я, бувало, тебе забував...

Знаю добре,
як любляча мати,
біль у серці ховаючи, ти
вмієш синові промах прощати
і для нього любов берегти.

Знаю добре, і цим себе тішу,
й не лічу своїх давніх заслуг
в оправданні...
Спасибі за тишу,
за квітчастий розстелений луг,
за зелені заплавні отави,
за бентежливий запах ріллі
і за сонце, серпневе, ласкаве...

Дяка й вам, в небесах журавлі,
за курликання раннє, прощальне...
Ваш перегук у синь-глибині
воскрешає минуле і дальнє,
комсомольської юності дні.

О далекої юності весни,
ми вас бережно в серці несем,
і в моїм ви сьогодні воскресли,
хоч вернувся до вас дідусем.

Хай дідусь...
Але молодо, молодо
серце б'ється й співає воно,
хоч і зиму вже
осені золото
у саду провіщає давно.

Поле оржицьке.
Днина погідна...
Даль серпнева...
Замрія дібров...

— Здрастуй, земле улюблена й рідна,
я до тебе на сповідь прийшов!

ІДУ ПО ПОРОШІ

Зночі випала пороша.
Сивиною ліс припав.
На віку своїм немало
я порош перетоптав.

Це уже — за шістдесяту
срібну зиму я топчу...
У бору йдучи, думками
в роки юності лечу.

Сім порош в селі далекім
протоптав,—
до школи шлях
торував, було, зимою
у дірявих шкарбанах.

Комсомольські дні хороші,
вас ніколи не забудь!
Давні юності пороші,
прокладав по вас я путь
із райкому в осередки —
від села і до села —
у полях по первопутку
і зима мене вела.
І любов мене водила
через річку по льоду,
де мене чекала мила
в запорошенім саду.

Ми любилися, кохались.
Ми зростали у борні.
Закривавлені пороші
й досі бачаться мені...

Не здавалися без бою,
лютували на селі,
в комсомольське серце зброю
націляли куркулі.

Біля тимківського яру,
біля оржицьких дібров
моїх друзів-комсомольців
на снігу багряна кров.

Будували ми, долали
перешкоди на путі,
до вершин ми прямували
через пагорби круті.

Щедро сіяла пороші
не одна на нас зима...
Друзі милі і хороші,
багатьох із вас нема.

У боях чотири зими
буря вила вогняна...
Багатьом укоротила,
обірвала вік війна.

Нашу волю, сййва сонця
не поглинула пiтьма,—
значить, падали пороші
на цю землю недарма!

Ростемо ми — вгору, вгору!
Глянь — і квіту, і будов!
Рідну землю оновляють
наша праця і любов.

В такт моїм думкам
на дубі
дятел твердить: тук та тук!
А назустріч по пороші
йде на лижах мій онук.

День підносить неба чашу
кришталєво-голубу...
Мабуть, внук своїм порошам
починає вже лічбу.

ПІСНЯ ПРО РІДНЕ МІСТО

Сула-ріка. Сади на горах
на правім березі Сули
(мов білі хмари) — зацвіли.
На горах цих в прадавню пору
у сивих далях давнини
мої з'явилися Лубни...

Далека славо давніх днів!..
Ох, розгубили славу дні ті,
коли в шістнадцятім столітті
розбила шляхта козаків
під Солоницями;
коли
тут, біля берега Сули,
їх подолала вража сила
на солоницькому горбу...

І Україна затужила
в осиротілому степу,
в ярмі шляхетському...

Та знову
мій край знамена волі ніс,
з шабельним посвистом навкіс
пихату шляхту гонорову
рубав Богун і Кривоніс.
В кривавій січі серед степу,
побіля Оржиці-ріки,
стрічали Карла і Мазепу
й мої прадавні земляки.

...Прикрив дідизну часу дерн,
сховав минуле глибоченько.
В Лубнах був Пушкін,
був Шевченко,
тут народилась Анна Керн.
В Лубнах були і є красуні,
подібні Анні чарівній...
І я колись у роки юні
в коханні визнавсь одній.
З тих пір журавлики летіли
не раз над водами Сули
і в небі синьому сурмили

своє чаруюче «курли».
«Курли» — тривожне і печальне —
несли над простором вони.
«курли» — весною привітальне,
«курли» — прощальне восени.

Хай журавлі собі літають,
коли цвіте і жовкне сад,
хай вічний рух життя вітають,
та тільки жаль — літа минають
і не вертаються назад.

ОРЖИЦЯ

Чи знаєте ви Оржицю?...
Евген Гребінка

Осокою, лозою обвита,
не така вже вона й знаменита.
Не глибока вона, не безкрая,
з яготинських боліт витікає;
повилась між полями ряснимц,
розмовляючи тихо із ними;
лине хвилию в даль бірюзову,
ведучи із гаями розмову;
чисту воду струмує в осоках,
у густих очеретах високих,
де на плесах виплескують щуки,
аж відлунюють луни на луки,
де в болотних шапках — на купинні —
обживаються гнізда качині,
а під осінь над ними летючі
піднімаються виводків тучі.

Там, в дитинстві,— і рибу, і раків,—
річкових розбишак-небораків,
у прозорій воді ми ловили...

В тім краю ми росли і любили,
до майбутнього міряли кроки
в комсомольської юності роки.
Знав я Оржицю здавна такою
і горджуся моєю рікою!
Кажуть, висохла ти і зміліла.
Так, бо горя багато стерпіла,
бо зійшла ти водою-сльозами
за полеглими в битві синами...
Їх немало, поборників волі,
полягло тут на оржицькім полі...

Рідна річко, тепер не така ти:
над тобою бетонні загати,
на просторах твоєї заплави
буряки виростають і трави.
На болоті, де ставили верші,
де гуляла колись течія,—
трактори розорали поля...

І такою любитиму я
рідну річку — любов мою першу!

ПОЕТОВІ-ЗЕМЛЯКОВІ

В нас мета — комунізм,
Шлях широкий, без меж,—
Серце зоткане з заліз,
Серце зоткане з пожеж!

Марко Кожушгий

Тепер, коли ростуть поети,
наче
зелені трави в дощовім маю,—
тебе згадав я, друже мій, земляче,
і юних літ поезію твою.

Те слово правди, щире і нехитре,
заспіване в денисівських полях,
живе й тепер,
і час його не зітре
у юністю окрилених серцях,

бо душу ти своєю вселив у нього,
вітав і славив сонячну добу,
утверджував народження нового,
за сонце правди й волі боротьбу.

Як жаль, що спів той щирий був останній.
що сад весною тільки розквітав
і що мороз ударив на світанні—
і ранній цвіт,
не квітнувши, зів'яв!...

КОЛИ СПІВАЄШ ТИ

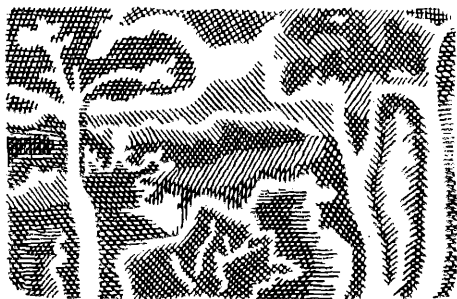
Діані Петриненю

Коли співаєш ти,—
радію я і плачу,
Чугмак * удалині,
зелене поле бачу,
байраки і гаї,
полюблені іздавна...
Співай,
співай,
співай,
моя землячко славна!

---

* Ч у г м а к — річка,
притока Оржиці.

Коли в душі весна,
коли на серці важко,—
я слухаю твій спів,
землі мові пташко...

Я почуттів своїх
приховувать не вмію:
коли співаєш ти,—
я плачу і радію.

ДРУЗЬЯМ У ВИШНЯКАХ

Надії та Олександрю Блискавкам

Хай не така вона вже дальня —
в Хорол, до вашого села,
у Вишняки — моя недавня
мандрівка в молодість була.

Серпневої ясної днини
мене по Харківським шосе
і легко, й радісно машина
у даль минулого несе.

Ген села ті на видноколі
і ті улюблені місця,
де наші з вами в комсомолі
були прописані серця.

О наша молодість завзята!
Ми вдячні, юносте, тобі,
що вірна путь тобою взята
у нашій праці й боротьбі.

Що ти в житті з путі не збилась,
що ти — сміливою була,
що ти — по Леніну училась
і разом з Партією йшла!

КОЛИСКА ЮНОСТІ

Полтаво, юності колиско,
з тобою знов сьогодні я,—
як дороге і серцю близьке
твое улюблене ім'я,
твоя пова і давня слава —
і трудова, і бойова,
твоя могутня і ласкава
краса сьогоднішня жива!

Весна прилине журавлями —
ти розквітаєш, у садах;
повіє вітер над ланами —
і хвиля грає у хлібах;
і золотий важніє колос,
на щастя людові зернить;
і у піснях твій щирий голос
у даль окрилено летить,
на ясні зорі, тихі води,
де гул моторів, шум дібров,

де димарі у небозводі
і мрійне сяєво будов.

Полтаво, юності тривого,
моє минуле весняне,
хвалюся тим, що у дорогу
на труд, на бій за світ пового
благословила ти мене!

В МУЗЕЇ СЕЛА ФИЛЕНКИ

Це не диво уже і не казка,
і про факт про знаменний оцей
розповім я.
«Заходьте, будь ласка,
подивіться сільський наш музей!..»

П'ять кімнаток.
Будова звичайна.
З давнини по теперішні дні
шлях села — від коси до комбайна —
нас веде по етапах борні:

скільки знало в минулому лиха,
скільки лих пересилило тих,
щоб хати покривала не стріха,
щоб електрика сяяла в них,
щоб сади розцвітали і яро
забуяло довкола зело,
щоб по сорок чотири — з гектара
ти врожаю пшениці взяло!

З хвилюванням дивлюся на фото
тих, хто перший артіль гуртував.
Ось моряк з Чорноморського флоту,
він Сиваш, Перекоп штурмував.

Ось будьонівка.
В цьому шоломі
односелець до Вісли дійшов,—
і, з фронтів повернувшись додому,
він — у наступі новому знов.

Ось на фото, що вицвіло,— хлопці,
впізнаю, наче рідних своїх,
цих найперших в селі комсомольців
і ровесників славних моїх.

Ось притерта в окопах шинелька...
«За відвагу» — медаль бойова —
нагорода Тараса Филенка...
«Був Тарас до війни голова.
Ми при нім досягли, було, зросту.
Дбати вмів про людину й про лан.—
Розповів голова нам колгоспу,
знаний в області Лаврик Іван.—
Полягло їх, Филенків, багато,—
показав за вікном монумент
у саду...—
Не вернулись солдати...
Триста!..

Чуєте!..

ТРИСТА імен

із одного села, й серед них
тридцять вісім Филенків самих!

І його там ім'я вкарбували,—
із війни не вернувся Тарас,
у німецькій землі поховали...»

Біля клубу музика заграла,
на концерт закликаючи нас.

МЕЛОДІЯ ГРОМУ

Нас дощі за Ворсклою зустріли.
Над зеленим маревом ланів
блискавки метали в хмарах стріли,
дальній грім вдоволено гримів,—
він, здавалось, теж радів із нами
цим дощам щедротним у маю
і творив у небі над ланами
грову мелодію свою.

БАЛАДА ПРО ЗУСТРІЧ ТРЬОХ СИНІВ З БАТЬКОМ

По слідах загублених війни
привела дорога їх не зблизька.
Три сини прийшли до обеліска.
Батькові вклонилися вони:
у строю вкарбованих імен
на граніті — Іванов Євген.

Робить крок до нього старший син,
на будові — інженером він:
«Здрастуй, батьку,— тихо промовля,—
в край, де ти поліг на полі бою,
ми прийшли зустрітися з тобою,
прилетіли, тату, іздаля.
В день ясний, травневої пори,
я прибув на зустріч з Ангари».—
І хустину розгорнувши, він
до могили нахилився низько,
кедра віть поклав до обеліска,
із Сибіру передав уклін.—
«Ця тайгова гілочка нехай
промовляє про сибірський край».

Чує під гранітом Іванов
у краю тайговім гул будов,
видно гармашеві старшині
в зорнім цвіті далі осяйні.

В світі — розступається пітьма.
«Недарма боролись, недарма!
Дякую, синочку, добре дбав,
що мені цю віть подарував».

Середульший ближче підступив:
«З цілини прибув до тебе, тату,
на річницю Перемоги, к святу,
із ланів далеких я слішив,
в землю цю щоб кинути зерно,
на добро хай множиться воно».

Чує у могилі старшина,
як дощем зерно цілинне бризка,
дзвонить на граніті обеліска,
молодо співає, мов струна,
сіється і радісно, і лунко...
«Значить, не підводить цілина.
Рад твоєму, сину, подарунку».

Менший син кашкет пілота зняв:
«Вперше я прибув до тебе в гості,
хоч не раз у синій високості
над тобою, тату, пролітав».

«Знаю, синку, твій ракетносець
і до мене дужий грім доносить».

На могилі братській в день весни
з батьком розмовляли три сини.

ГРОЗА НА СВІТАНКУ

Гроза перед світанком вирувала,
кресала блискавиці
і громи
важким
надхмарним молотом кувала,
котила вітром хмар навпереймі.

Розбуджений раптовою грозою,
я вже не міг заснути,
і згадав
червневий день, розтерзаний війною,—
хрестами свастик,
сплесками заграв
і вибухів:
на нашу землю ворог
броньований, муштрований поліз,
щоб знищить нас, зітерти нас на порох,
пролити море
горя, крові й сліз;
щоб в цьому морі волю утопити,
скорити нас,—
Європу й поготів,—
і люд ярмом фашизму поярмити.

Того не сталося, щб він захотів.

Зоря Кремля сіяє над тобою,
земля моя!
Фашизму силу тьми
у смертному кривавому двобої

повергли впрах
на щастя людства ми!

Хай леться сталь,
виорюється поле,
хай визріва на ньому урожай.
До горна ти, робітнику, ставай!
На жнива, хліборобе, вирушай!
Пильнуй, боєць, моря і суходоли!
Хай дні війни не вернуться ніколи!

1975

ЄФРЕЙТОР АНТОН ПАВЛЮК ВИЗВОЛЯЄ ДОНЬКУ

Із бою танки
вулицями
ішли в румовищі руїн.
Перед радянськими бійцями
лежав покорений Берлін.
Одвирувала громом кари
над ним розплата вогняна.
Чаділи ще навкруг пожари,
вихрились іскрами стожари,—
але незвична тишина
вже віщувала перемогу.
Берлінським бруком танки йшли,
минули фюрера барлогу...
А над фронтонами орли
і коні, вилиті із бронзи,
схиляли голови в тривозі,
неначе злякані були.

Куди не глянь — у вікнах білі
замайоріли прапорці.
На танку першому сиділи
із Павлюком — його бійці.
І квіти кидають на танки
дівчата наші, полонянки...
Дівчата наші, рідні лица...
Слова подяки на устах...
І сльози радості лилися
по схудлих і блідих щоках.
А сонце сяє в небесах!
А танки йдуть!

І сяють очі,
слізьми умивані, дівочі,
і очі воїна — в слъозах...

Утри, Антоне, скупувату
свою слъозу...
— Марійко, ти!?
О, щастя день!

— Це я, мій тату!..—
Які слова мені знайти,
Щоб щастя стрічі передати!..
А танки йшли, граніт кришили,
кресали траками вогонь.
...Бійці Марійку підхопили
і понесли її на бронь.
І вже вона, дочка Марійка,
в обіймах батька на броні,
мов скатертина-чародійка
несла її...
Це сон?
О, ні!
Бо сяє сонце, день сіяє.
Бійці обвітрені в боях.
А над рейхстагом прапор має —
багряний
наш
побідний стяг!

НА ПАРТІЮ РІВНЯЄМО СЕРЦЯ

В шоломі горнового і бійця
вартують мир, стоять на вахті дні.
На Партію рівняємо серця.
Вслухаємось в кремлівські позивні.

Ти, Партіє, осяюєш мету,
в майбутнє шлях показуючи нам,—
і ми долаєм глиб і висоту,
в тайгу, в граніт ми врубємо БАМ.

Ти кличеш в поле, у безкраю шир,—
і вже зернить мільярдами земля,
і криворізька домна-богатир
в труді звитяжнім плечі розправля.

Ти кличеш нас до завтрашніх висот,
до сонячних спрямовуєш вершин,—
і за тобою йде увесь народ,
і вже з тобою всі ми, як один!

1975

КУБИНСЬКИЙ ЗАСПІВ

Ігорю Береговому

Я, на жаль, іще не був на Кубі,
по її дорогах не ходив
під буремним летом прапорів,
та вони близькі мені і любі,—
бо і там, на острові Свободи,
перетнувши океанські води
й влившись в море у людське, живе,—
мого серця часточка живе.

1975

БАЛАДА ПРО БУРЖУЯ-ЯНКІ В ГАВАНСЬКОМУ РЕСТОРАНІ

Ешь ананасы,
рябчиков жуй,—
день
твой последний
приходит,
буржуй!
В. Маяковский

У цього янкі
своя програма,
про Кубу
він думав так:
«Єсть база військова
в Гуантанамо —
потрібний для нас
кулак!
Корися
могутності нашій,
Кубо,
на сафрі
працюй,
потій,—
хай золотом
в сейфи
сипнеться
не скупо
твій піт
і цукор твій!
Ми
є і будем
володарі Куби
на сотні,
на тисячу літ!

Даремно
у віршах
вискалював зуби
отой Маяковський,
піїт.

Читав я
тебе, поете російський,
колись ти
лякав буржуя.
Я — теж буржуй,
визнаю по-свійськи,
тягну
крізь соломинку
ром і віскі,
жую
ананаси
я.

От, бачиш,
і рими твої пам'ятаю,
твої
дошкульні слівця!..
Та тільки
моєму
Кубинському раю,
щоб знав ти,—
не буде кінця!»

Так
янкі,
пускаючи дим сигари,
у мислях
летів до небес...
Аж гульк у вікно,
а над горами — хмари
і грім
погуркує десь...

В час паузи

хлопця

він кличе

з оркестру:

— Там що, ураган гуде?

— Ні, пан помилився:

З Сієра-Маєстри

то Кастро з повстанцями йде!

1974—1975

ПАМ'ЯТІ ГЕОРГІЯ ДИМИТРОВА

Коли фашизму свастика у піч
простерла тінь од заграви рейхстагу,—
його ім'я над світом, наче клич,
як поклик на борню і на звитягу,
як прапор піднеслося.

— Димитрów!..

Воно над світом гордо зазвучало,
на праву битву людство закликало,
запалюючи віру і любов.

Любов до тебе — мужнього орла.
На чорному судилищі в двобої
з потворою фашистською — тобою
для людства битва виграна була.
Ти переміг, бо був ти не один,
бо знав,— що за тобою мільйони,
що правди мудрі ленінські закони
виводять люд до світлих верховин.

Крізь вир боїв і полум'я заграв
пройшли ми путь, важку, побідну, довгу,—
і стяг наш, що утвѣрдив перемогу,
над куполом рейхстагу запалав.

І, може бути,— саме в ту хвилину
(як з нас багато, як у Альпах я) —
боєць, що возвеличив Батьківщину,
згадав твоє уславлене ім'я
на куполі розбитого рейхстагу,
під прапорів гвардійським, бойовим

із гордістю, що він твою відвагу
проніс в боях крізь полум'я і дим.

Ні, ти не вмер! Твого життя дорогу
і справ твоїх вовік не вкриє мла,—
твоя відвага й віра в перемогу
у спадщину народам перейшла.

1949—1975

ДОФТАНА *

Не дзвін кайданів під важким склепінням
відлунює на грані двох століть
і двох світів,— народу повелінням,
як пам'ятник минулому, стоїть
вона тепер на пагорбі крутому,
причаїлась, похмура, мовчазна,
сіріє на узгір'ї кам'яному
тюрма Дофтана. Хто її не зна?
Проходимо повз темні каземати,
наповнені важкої тишини.
Від кроків наших — відгомін луни.
Якби могли ці мури промовляти,—
багато б нам повідали вони;
багато б нам імен вони назвали,
синів народу, мертвих і живих,
чиєї волі, помислів чиїх
кайданами кати не окували.
Тут смерть знайшов Пептиліє Ілліє **,
осиротився робітничий клас,
життя борця погасло в смутний час.
Помер герой,— ім'я ж його не тліє,
в народнім серці образ не погас!

Два нерозлучні, вірні побратими,—
Георгій Деж і Стойка Ківу — тут,
оковані важким залізом пут,

---

* Д о ф т а н а — в'язниця-катівня
королівської Румунії, тепер перетворена
на музей.

** П е п т и л і є І л л і є — один із
засновників Комуністичної партії Румунії.

нездолані, за ґратами очими
терпіли муки за убогий люд.

Ні, кров борців струмилася недарма!
Гривіци дні палали недарма!
Свободи не осилила тюрма,
не затоптала чоботом жандарма
ясних поривів, світлого ума!

1955—1973

СМЕРТЬ ПРЕЗИДЕНТА

Намалюй, художнику, картину
про його загибелі годину:

літаки пікірують...
І танки
по палацу б'ють безперестанку...

І тоді —
у смерчі вогнепіннім,
у вікні,—
у цей трагічний мент —
підійнявся мужньо з карабіном
Сальвадор Альєнде —
президент.

Намалюй, художнику, картину
про відвагу,
про бійця-людину,
рицаря без страху.

Хай вона,
ця картина подвигу сумна,
більше не повториться,
хай буде
у тривозі
закликом для люду
на борню,—
картина хмура ця.
Будьте, люди,
пильні до кінця,—

і сердець мільйони,
ліс багнетів
піднімайте
        проти
                піночетів!

1975

МОНОЛОГ ДО СУЧАСНИКІВ

Від чорного червневого числа
до сонячної днини Перемоги
Вітчизна наша огненні дороги
пройшла і прапор правди пронесла.

Наш меч скарав найбільше зло землі.
Красуйся, земле, щедрими плодами!
Сіяйте, зорі, високо над нами!
Сіяйте вічно, зорі у Кремлі!

Червоні зорі, сяйте угорі!
Хай димом вас не криють більше війни.
Хай на світанку діти сплять спокійно
й не ждуть синів із бою матері,—
нехай благословляють їх на труд.

Батьків, дідів — сини достойні, внуки...
Нехай уми і роботящі руки
Вітчизну славлять величчю споруд!

Судьбу планети вершить Труд-владар.
Хай труд
в красу,
в можуть переростає.

Ось шістдесятий рік уже гортає
великий Жовтень віку календар.

Хоч і дримає атом,
та війна
іще свої показує оскали:

напалмом у В'єтнамі лютувала,
і на Близькім — побрязкує вона...

З війною женихається фашизм,
ще недобитий кулею й багнетом:
у Чілі — обернувся Піночетом,
у Африці — обстоєє расизм...

Знов сейфи підготовують війну,
з фашизмом залицяючись...

Народи!
Пильнуйте мир,
щоб в грізний час негоди
не вдарив грім у круговерть земну;
щоб знову, тілом спаленим людським,
під небом не чаділи освенціми
і щоб вулкан нової Хіросіми
не стряс планету вибухом жахним.

Ні, не страє!
Ми стоїмо на тім.
Гуртуємо, гартуєм нашу силу,
щоб не упав на нашу землю милу,
на світ увесь, війни нової грім;
щоб не жахало людства бомб виття,
щоб атома приборкать сили згубні.
І з нами всі народи волелюбні
стоять на варті миру і життя,—
щоб океанів
ядерний прибій
не вихлюпнув,
не збив Землі з орбіти,
між зорями щоб вічно голубіти
Землі — планеті нашій голубій!

НАША ДРУЖБА

*Максимові Танку у відповідь
на дружній автограф*

Спасибі, друже наш, сябро!
А дружба в нас така,
як та ріка,
як наш Дніпро —
тече й не витіка;
вона до зір торує шлях,
народи визволя,
долає ворога в боях
і землю оновля;
вона у нас, як сталь, міцна,
як сонця світ, ясна,
непорушима, життяна,
бо
Ленінська вона!

1975

ДОЗЕМНИЙ УКЛІН

Пам'яті М. М. Ушакова

Я з Вами зустрічаюся щодня
біля будинку нашого, на розі:
Ваш світлий образ, лагідне ім'я
тепер живуть, карбовані на бронзі.

Доземно уклоняюся.

Стою.

Як із живим,
веду розмову з Вами,
і шану Вам нашіптую свою
карбованими
Вашими словами:

«И за дорогою дорога,
за перевалом перевал.
Да здравствует души тревога
и тот,
кто с ней не порывал!»

1975

ЛИСТ У СВАНЕТІЮ

Ревазу Маргіані

У твоїм гірським краю
я не був іще ні разу,
та люблю його, Ревазе,
як поезію твою.

В ній побачив і відчув
я красу твого краю,
і у серці зберігаю,
і стоїть в моїм вічу
ця чаруюча краса,
що живе в твоєму слові:
Ужби шоломи снігові
підпирають небеса;
в скельнім ложі течія
невгомонної Інгурі;
задушевного чонгурі
спів у горах чую я;
земляків твоїх пісні
на зеленій полонині...
Колискова пісня й нині
учувається мені:

«Спи, дитинко, слухай спів чонгурі,
Бачиш, хмари сердяться похмурі,
Поповзли тумани на Інгурі,
Блискавиця Ужбу освітила,
Наніно, Ненуло, Нанаїла!»

Сванко-матінко, співай
цю чудову колискову,
лий в дитячу душу мову,
з молоком своїм — вливай!..

У піснях із гір Кавказу
чую голос твій, Ревазе,
у Сванетії гірській —
про Інгурі і про Ужбу,
і про нашу творчу дружбу
із тобою, брате мій!

1973

**ПЕРЕКЛАДАЮЧИ
АНДРІЯ БАЛОДИСА**

Твого торкнувшись слова,
простого і живого,
як дихання життя,—
відчув я щиру душу,
глибинно ніжну душу
і серця молодого,
гарячого, биття.
Воно чутливе й добре,
незрадливе й хоробре
у випробувань дні;
воно, як племін, чисте,
іменням комуніста
гартоване в борні.

1975

КАЛЕВАЛИ РІДНИЙ КРАЮ!

Якко Ругоеву

У минулім році в серпні
довелося быть мені
у Карелії озерній,
у зеленій стороні;

по стежках і по дорогах
я в лісах її ходив,
по запінених порогах
на човнах рибальських плив;

в дні погожі і в пегоду
в дружнім колі рибарів
борознив Онеги воду
біля Кіжських островів.

Калевали дивний краю,
земле вславлених озер,
через тебе я не маю
в серці спокою тепер;

ти стоїш в моїх очах
лісовим, озерним мревом,
бігом рік, порогів ревом,
вируванням Ківача;

за одвічними лісами
Кондопоги корпусами,
дзвоном райдужних мостів,
рокотанням поїздів;

сяйвом зоряним Сегежі
на озернім узбережжі,
первозданністю тайги,
там, де Шомби береги...

Краю славної краси,
земле дивної природи,
на твої на сині води,
у твої густі ліси

слово, мрією натхненне,
лине в дальню, світлу путь —
серцю радісно відчуть,
що хороші друзі в мене
у Карелії живуть.

1954—1974

ДРУГА ЗУСТРІВ

Георгію Кайтукову

«Не сходиться гора з горою» —
відома істина стара
згадалася, коли з тобою
ми знов на березі Дніпра
зустрілись в Києві.
— Живий!..
— Мій побратиме фронтовий!..
Згадали роки бойові.
Дніпро...
Дністровську переправу...
Ту, на плацдармі, ніч криваву,
що розлучила...
Фронтові
згадали ми шляхи-дороги
і друзів наших бойових.
Не всі дійшли до перемоги
по тих дорогах вогневих.

Признаюсь щиро,—
і тебе я
було уже захоронив...
Але з Осетії твоєї
і до Дніпра долинув спів.
І я, вслухаючися радо,
приймав до серця голос твій,
вітав тебе, кавказький брате,
мій побратиме фронтовий.

1975

МОЛДАВСЬКОМУ ПОБРАТИМОВІ

*Петрові Крученюку —
рядки, написані після перекладу
вірша «Ось на столі дві книги»*

Однopolчанин мій і одnodумцю,
твої рядки,
твою сердечну думу цю
собі до серця радісно беру,
щоб не в словесну перелити гру,
а у несхибне гостре слово-зброю.

Як і в боях,— ми разом із тобою!

1975

УСЛАВЛЕНИЙ ЧУВАШ

Пам'яті Педера Хузангая

Жаданий гостю,
brate рідний наш,
серед співців уславлений чуваш,—
у Києві,

в садах його,

весною

не так давно ходили ми з тобою.

Читав ти вірш про воїна-співця.
Твій голос хвилі слухали Дніпрові.
І оживали у твоєму слові
Джаліля і Вапцарова серця.
І поставав

у гніві

і у горі

співець чуття єдиної сім'ї,
і воскресали битви дні суворі
рядки твої.

Хай ти помер,
та пісні не вмирати!
З твоєї Волги до Дніпра мого
летить вона — і молодо і радо...
І чую я твій рідний голос, brate,
відлуння серця щирого твого!

1975

**ПРОЧИТАВШИ ПОЕМУ
«ЕДЕМ»...**

Змітрок Астапенко. «Едем».
І серце відгук пише:
побільше б нам таких поем,
таких поетів — більше!

Терновим вінчаний вінцем,
він з бою не вернувсь...
Своїм бійцем,
своїм співцем
гордися, Білорусь!

НА КАЛИНОВІМ МОСТІ

СІЯЙТЕ, ЗОРІ

Іду один дорогою
із думою-тривоною,
що даль вечірня стелеться,
а молодість не вернеться:
пройшла вона під зорями
далекими просторами,
мостами калиновими
із щирими розмовами;
з любов'ю, а не зрадою,
і часові не зрадила;
була і злою, й доброю,
правдивою, й хороброю.

Сіяйте, зорі ясні,
красою непогасною,
красою невмирущою
над степом і над пущею;
сіяйте — з п'ятикутними,
розкажуйте майбутньому,
як ми в прийдешне вірили,
життя на подвиг міряли,
як ми любили, мріяли
і зерно правди сіяли.

Сіяйте, зорі ясні,
красою непогасною!

ВЕЧІРНІЙ НАСТРІЙ

Вечоріє. У саду
ніжно ллється спів баяна,
повнить радістю поляну...
Що ж, і я туди піду,
на щасливу юнь погляну
в пору травня молоду.

Хоч уже й постарів я,
серце молоді ще б'ється,
ще співає і сміється,
цвітом осені буя.
Лийся піснею до серця,
давня молодість моя.

Давні роки воскреси,
комсомольські весни давні,
дні борні і праці славні,
незабутні, привітальні
вірних друзів голоси.

*   *
*
*
*

В заплаві над річкою музика лине,
весняного дня зачаровує даль,—
рокоче,
        ридає,
                співа піаніно,
то — вимовить радість,
то — виплаче жаль.

Хто душу так ніжно свою виливає?
Хто серце на клавіші щиро кладе?
А музика лине...

І серце співає
про давнє,
минуле
моє
молоде.

ЖУРАВЛИНИЙ ЖАЛЬ

На ф'юто тільки гляну я,
тривожу в серці рану я,—
жаліється воно...
Розстались ми з Оксаною,
розстались ми з кошапою
і слід пропав давно.

Кохання недолюблене,
одспіване, загублене,
полинуло удадь,
через мости калинові
на вороних пролинуло,
розстало в небі синьому,
весняному, осінньому,
як журавлиний жаль.

НЕ СПИНЯЙСЯ І ТИ

Сонце сходить над морем,
за гори сідає.
Вдень і ніччю
при березі хвиля шумить.
Ні на мить свого руху життя не спиняє,
ні на мить.

Хай у радості праці,
у творчій тривозі,
у неспокої руху вирує життя.

Не спиняйся і ти
у поході,
в дорозі
доки серця не втихне биття.

ЧИТАЮЧИ ДАТИ...

На цвинтарі в Борівці я ходжу,
читаю епітафії і дати,
коли кому судилось помирати...
І смутку біль у серці я ношу.

Ось Марфа — довгожителька села.
Не так давно її захоронили.
Спиняюсь біля свіжої могили.
Два роки лиш до ста не дожила.

Були в житті і радощі, і муки.
Напрацювались, натомились руки,
тепер почли у землі сирій.
І я доземно уклоняюсь їй.

Мій правнуку!
Якщо тобі не ліньки,—
прошу тебе колись занотувати
народження мого і смерті дати,
примірно, на дистанції такій,
як у цієї Марфи із Борінки.

ЗДРАСТУЙ, МІЙ ОСІННІЙ САДУ!..

Запрягайте, хлопці, коні,
Коні воронії,
Та й поїдем доганяти
Літа молодії.

Народна пісня

Здрастуй, мій осінній саду,
в пору листопаду!
Я до тебе, як до брата,
вийшов на пораду;
на пораду, на розмову
щиру, вечерову,
в нашу молодість далеку
помандруєм знову;
помандруєм, пригадаєм
дні за небокраєм,
в чистім полі на роздолі,
в лузі, поза гаєм.

Гей ви, далі солов'їні,
давні весни сині,—
одцвіли ви, облетіли
цвітом на калині.
Ви не вернетесь у гості
з долу, з високості,
вороним вас не догнати
на кленовім мості.
Не догонять воронії
літа молодії...
А згадаю весни давні —
серце молодіє!

ОЖИВАЄ ЗЕМЛЯ

Оживає земля.
Почорніли поля на осонні.
На прогрітих горбах задиміла,
парує рілля.

Корінь соки погнав
і посіви розбуджує сонні...
Оживає земля.

Оживає земля.
І душа хлібороба радіє,
і моя — заодно,
бо і я — хлібороб по душі,
бо з дитинства
мої
    із землею
                    і мрії, й надії,
бо чорнозем колись
підрізали й мої лемеші.

Оживає земля.
Журавлі пролітають над нею,
клич суремний весни
посилають з небес на поля...
В землю пада зерно.
Трактори загули над ріллею.
Оживає земля.

КОЛИ ЗОЗУЛЯ ЗАКУЄ

Коли зозуля закує
десь у зеленім лузі зрання —
лічу й лічу її кування,
життя вимірюю своє.

Лічу із нею — скільки літ
мені призначено ще жити,
топтати ряс, життя любити,
вбирати його весняний цвіт.

Нам пощастило на віку.
Я вдячно згадую минуле.
— Спасибі, сестронько зозуле,
за щедрість щирого ку-ку.

Спасибі, пташко, що мені
від дня Івана на Купала
ти стільки років накувала
у весняні далекі дні!

Тож і тепер не поскупись
(а я тобі за це віддячу),
накуй годочків на додачу,
як у минулому колись.

ПЕРЕД ЯБЛУНЕЮ

Хоч сам колись тебе я посадив
і виростив,— молюсь твоєму диву.
Радий тому, що труд мій породив
на подив людям яблуню вродливу,
що, до налитих соками плодів
в серпневий день свої простягнувши руки,
мене згадають вдячливі онуки:
«Цю яблуню дідусь наш посадив!»

ЮВІЛЕЙНЕ СЛОВО

Я по землі ходив немало
і до війни,
і по війні...
В житті моєму перепало
і злого, й доброго мені.

Але мене минали кулі
на роздоріжжях фронтних.
Ношу у серці дні минулі,
з любов'ю прагну днів нових.

Не був,
не став я еталоном
ні того щастя,
ні біди...
І шістдесятим ешелоном
прибув за розкладом сюди —
до вас,
літа вже сімдесяті,
в житті не зрадивши ніде.
Тож
зрастуй, плем'я молоде,
в горінні,
в творчому завзятті!

ЗМІСТ

Поетія утвердження. <i>Володимир</i>	
<i>Вільний</i>	3
ЛІТА МОЛОДІЇ	
«Вітри шуміли...»	15
Друзі	16
«Може, чую сьогодні востаннє...»	18
Пісня сина	19
Балада	20
Окарина	22
Дівчині	24
Свайбові жалі	25
Матері	27
Востаннє	28
Ічня	30
Зрада	31
Мое двадцятиріччя	32
Дніпропетровськ	33
Сходить місяць	35
Ліхтаревий мрійний промінь	37
Домни	38
До друзів	40
Рахунок нафти	42
Воєнморе, пильно стеж!	44
Осінь	46
На фестивалі	48
Село Яблунів	51
Смерть піонера	55
Сестрі	57
Комсомолові	59

Лубни	61
То не я стояла, мамо	62
Шота Руставелі	63
Тамара	64
Я жду весни	67
Марина	69
Запрошення Миколи Шпака на Унаву	70
Алтайський зошит	
Прощання з Елікманаром	71
Тайга	71
На подвір'ї у співця	72
Табір над Бією	73
Ойротська колискова	73
Катунь	74
Ленін	76
На Тарасовій горі	77
Коли сходило сонце	78
Братам з Буковини	80
Прут шумить	81
Заповіт Федьковича	82
Павлові Тичині	83
Пісня	84
«Коли тривогу уночі...»	86
НА ПОЛІ БОЮ	
Слово моряка	89
На бій, Одесо!	90
Тут Пушкін жив	91
Удовенко	92
Севастополь	94
Розповідь земляка	95
Оксана	97
Біля підбитого танка	98
Усачов	99
Марія Яременко	102

Ніч у бліндажі	103
Після бою	105
Бабуся з онуками	107
Валя	108
Галинка	109
Рахунок снайпера	110
Леніна не зміряти віками	111
Напишу листа дружині	112
Лист від матері	114
До тебе, рідна Україно	116
Донець	118
Писарівка	119
Міст	120
Тишина	121
Розмова в окопі	122
«І плеск ріки, і ліс удалині...»	124
Україні	125
На могилі сестри	126
Я знов у Києві	128
Моряк вернувся в Севастополь	130
Мій друже дорогий	131
Дунаю мій	133
ІДУ ЗЕМЛЕЮ РІДНОЮ	
Там, де був плацдарм	137
Острів Пушкарівський	139
Після дощу	142
За що люблю я милого	144
Як жить на світі хороше!.. . . .	145
Осінь	146
На майдані в Шерелєславі	149
Потьомкінці	151
Сапун-гора	152
Земля Севастополя	153
«Севастополь. Гори Балаклави...»	154
Перша пісня	156
Він молодим пішов од нас	157

Заходить сонце	196
Місяць над морем	196
Після шторму	196
З приводу клімату	197
Розповідь камчадала	197

Пам'ять серця

Перед пам'ятником воїну в Треп- тов-парку	199
Обеліски	199
Розпрягайте, хлопці, коні!.. . . .	200
Було якось	201
Розвідниця Ольга Химич	202
Кето Хомерікі	203
Олена Седнева	203
Балада про самовизволення	204
Балада про втрачену любов	205
Слово про Миколу Шпака	206
Зустріч із «Василем Кучером» в Одеському порту	207
Реквієм	208

Калінінградський цикл

Зустріч із М. І. Калініним	211
Тиша перемоги	211
Сенбернар	212
Собор	213
Відлуння	213
На озері Герінга	215
Ігорю Курчатову — кораблю і людині	215

Ірпінські зустрічі

На рубежі оборони	218
Про що повідав дот	219
Балада про діда Верлигу	220
Слово	222
Павло Тичина	223

Остап Вишня та Максим Риль- ський на рибальстві	223
Володимир Сосюра	224
Розмова з Олександром Довжен- ком при багатті	224
Леонід Смілянський	225
Андрій Малишко	225
Олекса Десняк	226
Ярослав Шпорта	227
Замість октав	228

Тобі наша пісня, вода рукотворна

Початок дороги	230
Іду над каналом	232
Оріль в степу	233
Заручини Дніпра з Оріллю . .	234
Шульгівка	235
Якби воскресли друзі бойові . .	237
Явір при дорозі	237
«Віють буйнії вітри...»	238
Заочіпське	239
Дніпро — Донбас	241

Біля синього моря

Море з мого вікна	243
Сімеїз	245
Ялта партизанська	246
І шрифт, і кулі з одного свинця	247
На могилі Руданського	248
Перед пам'ятником Лесі Україн- ці в Ялті	249
Схід сонця над морем	249
Струмок	250
«Вітер віє. Моря даль»	250
Слово до Гагри	250
Дівчина і море	251
Озеро Ріца	252

На 100-річчя Дмитра Гуліа . . .	253
Сім'я Зураба слухав радіопереда- чу в Києва	253
В радгоспі «Цитрусовий» . . .	254
Піцунда	255
Снився хворий друг	256
Штіль	257
Хвиля признається	257
«Тихе море» : : : : :	257
«І моря шум, і гір краса...» . . .	258
Партквиток	259
Міряємо час на п'ятирічки	260
Тобі, Вітчизно	261
Іван Маламуж розповідає	
про Т. Г. Шевченка	262
Дума космонавта	264
Слово про Маяковського	265
Лебедина пісня	267
До ветеранів	268
Другові в біді	269
Де ти, зимо?..	270
Весніє	271
«Чекаю ластівки привіту...» . . .	272
Пам'яті Галини із Конча-Озерної .	273
В гаю воркує горлиця	274
Пуща-Водниця	
«Я третій день у Пущі...» . . .	275
«Блискавка метнулася над бо- ром...»	276
В лісі напровесні	276
Згадуючи бойові роки	277
Будують санаторій	279
До сосни	280
Спогад	280
Балада про три шибениці	281
Дуби над братською могилою . .	282

Моя Полтавщина

Сповідь	284
Іду по поросі	285
Пісня про рідне місто	287
Оржиця	289
Поетові-землякові	290
Коли співаеш ти	291
Друзям у Вишняках	292
Колиска юності ; ; ; ; ; ; ;	293
В музеї села Филенки	294
Мелодія грому	296
Балада про зустріч трьох синів в батьком	296
Гроза на світанку	298
Єфрейтор Антон Павлюк визволяє доньку	300
На Партію рівняємо серця	302
Кубинський заспів	303
Балада про буржуя-янки в гавань- ському ресторані	304
Пам'яті Георгія Димитрова	307
Дофтана	309
Смерть президента	311
Монолог до сучасників	313
Наша дружба	315
Доземний уклін	316
Лист у Сванетію	317
Перекладаючи Андрія Балодіса	319
Калевали рідний краю!	320
Друга зустрів	322
Молдавському побратимові	323
Уславлений чуваш ; ; ; ; ;	324
Прочитавши поему «Едем»...	325
На калиновім мості	
Сійте, зорі	326
Вечірній настрій	327

«В заплаві над річкою музика лине...»	327
Журавлиний жаль	328
Не спиняйся і ти	328
Читаючи дати...	329
Здрастуй, мій осінній саду!.. .	330
Оживає земля	331
Коли возуля закує	331
Перед яблунею	332
Ювілейне слово	333

**Иван Иванович
ГОНЧАРЕНКО**

**ИЗБРАННОЕ
В ДВУХ ТОМАХ
Том первый
Стихотворения,
циклы**

Издательство «Дніпро»

(На украинском языке)

**Редактори Л. С. М а л а х о в а,
Н. М. Т и х и й**

Художник В. М. Є в т у ш е н к о

Художне оформлення А. П. В і д о н я к а

Художній редактор В. К. М і т ч е н к о

Технічний редактор

Г. Г. П о д г у р с ь к и й

Коректори Л. Г. Л я щ е н к о,

С. І. Х а р ч у н

ІБ № 651

Здано на виробництво 05.09.77.

Підписано до друку 03.01.78.

БФ 32851.

Формат 70×90¹/₃₂.

Папір друк. № 1.

Гарнітура зв. нова.

Друк високий.

Умовн. друк. арк. 12,578+1 вкл.

Обліково-видавн. арк. 11,025.

Тираж 16 000.

Замовл. 1526.

Ціна 1 крб. 40 коп.

Видавництво «Дніпро»,
252601, Київ-МСП, Володимирська, 42.

Книжкова фабрика «Жовтень»
республіканського виробничого
об'єднання «Поліграфкнига»,
252053, Київ, Артема, 23а.

1875. 4000.